

OTROK IN KNJIGA 105

Ker nastopi obdobje iskanja prostora in pozornosti pod soncem šele takrat, ko si nadenemo, kot klobuk ali šlem, svoje osebno ime in nad njim še rodovno ime. Slednje označuje v družbi še kulturno in narodnostno kožo, kot bi v anagrafske inventarje vpisali gensko in izročilno osnovo. Neizbrisno vez med nekdanjim in bodočim. Kot sled in seme.

Marko Kravos, *Starši v pisavi za otroke*

V besedilu raziskujem reprezentacijo mater in očetov v izbranem vzorcu slovenskih mladinskih besedil, objavljenih med letoma 1950 in 2015 v štirih antologijah, tj. dveh izborih iz zbirke Čebelica in dveh iz revij *Ciciban/Cicido*. Med temi natančneje analiziram 82 tekstov, ki ubesedujejo lik matere ali očeta. Na osnovi pregleda družboslovnih in literarnovednih študij sem izoblikovala tri raziskovalna vprašanja. Najprej me je zanimalo, kakšno je razmerje med predstavljenimi liki očetov in mater. Drugo in tretje vprašanje analizirata starševske vloge, ki sem jih po študiji Amy L. DeWitt povzela v naslednje kategorije: družabnik/ca pri igri, disciplinator/ka, skrbnik/ca, negovalec/ka in hranitelj/ica.

Barbara Zorman, *Nihče nima tako hude mame! Podobe mater in očetov v slovenskih mladinskih besedilih*

Drugi način razumevanja otroka in otroštva je vezan na proces detabuizacije mladinske književnosti in na razumevanje družine kot heterogene celice družbe, ki v idealiziran otroški svet dopušča vnos kompleksnejših tem in pri tem upodablja tudi like nepopolnih staršev in/ali staršev, ki izstopajo iz povprečja. V teh primerih starši niso zgolj prenašalci pozitivnih občutij in lastnosti, ampak lahko v otroških likih vzbudijo tudi občutke (začasnega ali dolgoročnega) nelagodja in bolečine.

Larisa Javernik, *Liki staršev v izvirnih slovenskih otroških slikanicah zadnjega desetletja*

Na naslovnici je ilustracija Jelke Reichman iz knjige *Pisani Klobuček* avtorja Janeza Bitenca (Mladinska knjiga, 2003), ki je objavljena tudi v slikarkini jubilejni antologiji *Rasla je Jelka* (MK, 2019)

Nič nimam proti ludističnim ali fantastičnim zgodbam, tudi sam sem še kot odrasel čisto padel v *Igro prestolov*; ampak kar mene požene k pisanju, je tista precej groba stvarnost, v kateri smo vsi nekako emocionalno vpleteni. V resnici je tudi otroško življenje precej stresno, polno čustveno zapletenih odnosov in izzivov /.../

Petra Vidali, *Pomaga, če sočustvuješ z otroki*
(Pogovor z Andrejem E. Skubicem)

No, mnogi mladinski avtorji smo občutljivi na družbeno realnost. Le da se konformizmu stališč, primitivizmu, rasizmu, nacionalizmu in ideološki blaznosti pač upiramo z zgodbami. Na družbene neenakosti opozarjamo z ubesedenjem bolečine, strahu, krivde, sramu in žalosti, vsega, kar s sabo nosijo deprivilegirani, pa naj gre za otroke in mlade v socialni stiski ali tiste, ki bežijo pred smrtjo ali celo nimajo kam zbežati.

Petra Vidali, *Prihodnost se skriva v sočutju*
(Pogovor z Janjo Vidmar)

Različne oblike zanikanja sem v tej zbirki tematiziral ravno zato, ker se mi zdi, da v današnjem času mladi bolj redko na glas izrečejo ne. Tudi če se z nečim ne strinjajo, to raje izrazijo z molkom, malodušjem, umikom ali morda z ustvarjanjem občutka, da jim je vseeno. Taka drža se mi ne zdi zdrava, ne za dušo, verjetno tudi ne za telo /.../

Petra Vidali, *Bil je skrajni čas za Ne*
(Pogovor s Ferijem Lainščkom)

Ilustracije (redno sodeluje tudi z revijama *Cicido* in *Ciciban*) in vse druge podobe za otroke so tople, prijazne, prikupne, igrive, vesele, nežne, osrečujoče. So skladne z besedilom in likovno dognane ne glede na dolžino besedila. Odlikujejo jih velika risarska spretnost, drznost pri uporabi barve, kompozicijska usklajenost med barvo in neštetimi upodobljenimi predmeti, naravo in figurami ter odlično poznavanje tematike.

Tatjana Pregl Kobe, *Resnični svet v pravljicnih podobah. Ob osemdesetletnici*
Jelke Reichman

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

105

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številkama na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Meta Grosman, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Maja Logar, Tatjana Pregl Kobe, dr. Gaja Kos, dr. Barbara Pregelj, dr. Peter Svetina in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Gloria Bazzocchi (Univerza v Bologni), Juan Kruz Igerabide (Univerza Baskovske dežele), Dubravka Zima (Univerza v Zagrebu)

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana novembra 2019

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Lektoriranje: Darka Tancer-Kajnih

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovški trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovški trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA

Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA

EBESCO Publishing, Inc.

OKO BESEDE 2019

24. srečanje slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede je potekalo od 19. do 21. septembra 2019. Tako kot vsa leta doslej se je odvijalo v Murski Soboti. Organiziralo ga je Društvo za humanistična vprašanja Argo, najpomembnejša finančna podpornika Srečanja pa sta bila tudi tokrat Javna agencija RS za knjigo in Mestna občina Murska Sobota.

Prvo srečanje Oko besede je na pobudo založbe Franc-Franc, ki sta jo posebljala Feri Lainšček in Franci Just, zaživel leta 1995. Naslednje leto se mu je kot sooblikovalka strokovnih vsebin pridružila revija *Otrok in knjiga*, leta 1997 se je obema kot pokrovitelj za novoustanovljeno večernico, nagrado za najboljše izvirno slovensko mladinsko literarno delo minulega leta, pridružilo še Časopisno-založniško podjetje Večer. Podelitev večernice je postala osrednji dogodek vsakoletnega Srečanja, druge stalnice so še obiski pisateljev po pomurskih osnovnih in srednjih šolah, simpozij, ki ga vsebinsko pripravi revija *Otrok in knjiga*, razstava slovenskih mladinskih literarnih del, s katero se v program vključuje Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota, ter literarno-kulturna popotovanja, ki nudijo priložnost za spoznavanje kulturnih in naravnih znamenitosti Pomurja. Vsako srečanje postreže tudi s kakšno novo vsebino, umeščeno v spremljevalni program.

19. 9. dopoldne je (že četrto leto zapored) potekal seminar, ki ga je za mentorje branja pripravilo Društvo Bralna značka – ZPMS. Na temo **Branje in otroci s posebnimi potrebami** so prispevke pripravile: dr. Aksinja Kermauner, Nataša Magdič Kukolj, mag. Mateja Štefanec Vaupotič in Alenka Tancoš, Vesna Vršič, Biljana Horvat, Metka Celec in Silva Felkar ter mag. Tilka Jamnik. Popoldne istega dne je bilo namesto načrtovane okrogle mize Avtor in avtorske pogodbe, ki je zaradi bolezni moderatorja odpadla, predavanje mag. Dunje Legat o **akademskem založništvu, e-knjigi in odprtem dostopu**. Istočasno je v Pokrajinski in študijski knjižnici potekala 2. literarno-kritiška delavnica **Mlade oči**, namenjena dijakom in študentom. V prvem, teoretičnem delu je voditelj dr. Aljoša Harlamov udeležencem predstavil literarno kritiko kot žanr, njeno specifiko in vlogo v literarnem sistemu, v drugem, praktično zasnovanem delu pa je skupaj z udeleženci analiziral in predebatal kratke kritiške tekste, ki so jih pripravili za delavnico.

Drugo festivalsko dopoldne so pisatelji obiskali devet osnovnih šol (v Murski Soboti, Bakovcih, Beltincih, Dokleževju, Kobilju in Veliki Polani) ter šest srednjih in poklicnih šol (v Murski Soboti, Ljutomeru in Rakičanu), kjer so se z mladimi pogovarjali o svojem literarnem ustvarjanju.

Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota je udeležencem Očesa besede tudi letos ponudila na ogled razstavo **Večerničina literarna bera**, ki jo je pripravila višja knjižničarka Vesna Radovanovič.

V okviru proslavljanja 100-letnice združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom so člani Društva Argo zasnovali literarno-glasbeni dogodek z naslovom

O Prekmurju in njegovi književnosti. V njem so predstavili izbrana leposlovna besedila prekmurskih avtorjev iz obdobja pred združitvijo in literarnih ustvarjalcev, ki so v stoletju po združitvi s svojimi literarnimi opusi slovensko književnost zaznamovali z neizbrisljivimi panonskimi barvami. Ob spremljavi harmonikarja Vida Ščavničarja in v režiji Ferija Lainščka so nastopili: Norma Bale, Simona Cizar, Dragica Haramija, Franci Just, Vesna Radovanovič in Darka Tancer-Kajnih. Prireditev je potekala v gledališču Park v Murski Soboti in je bila odprta za javnost.

Zadnji dan festivala je tradicionalno namenjen literarnemu popotovanju. Udeleženci so obiskali Kobilje, eno izmed treh občin v republiki Sloveniji, ki imajo le eno naselje. Leži na skrajnem SV, tik ob slovensko-madžarski meji. V obnovljeni šolski zgradbi je potekala dopoldanska literarna matineja, na kateri so se z zanimivim literarno-glasbeno-plesnim programom predstavili učenci, vključeni v interesno dejavnost Prekmurski jezik in kultura, ter učenci, ki sodelujejo v otroški folklorni skupini, v nadaljevanju pa so za učence in zbrane domačine nastopili z branjem iz svojih literarnih del prekmurski pisatelji in pisateljice, udeleženci Očesa besede.

Osrednji dogodek Srečanja je vsako leto **podelitev večernice**. Letošnja je potekala v četrtek, 19. septembra, opoldne v Gledališču Park. Slavnostno prireditev je vodila Norma Bale, v uvodnem kulturnem programu pa so nastopili dijaki 4. letnika dramsko-gledališke smeri umetniške gimnazije na Gimnaziji Nova Gorica s priložnostno uprizoritvijo *Sezidal nevidno bom hišo*. Mentorici Samanta Kobal in Nataša Konc Lorenzutti sta jo posvetili petim nominiranim delom za večernico 2019. Iz vsakega od njih sta izbrali nekaj odlomkov ali verzov in jih vtkali v celoto. Naslov uprizoritve sta vzeli iz pesmi Ferija Lainščka.

Osrednji strokovni dogodek Srečanja (ki ga od leta 1996 pripravlja revija *Otrok in knjige*) je bil petkov popoldanski simpozij **Lik staršev v sodobni mladinski književnosti**. Uredništvo revije je tokrat prvič povabilo referente k sodelovanju z javnim razpisom. Prejeli smo 13 prijav s sinopsisi, na osnovi katerih smo za predstavitev na simpoziju izbrali sedem prispevkov, ki jih v tej številki revije tudi objavljamo.

Z dogodki letošnjega Srečanja Oko besede se je Društvo za humanistična vprašanja Argo pridružilo **Nacionalnemu mesecu skupnega branja**.

V festivalski knjižici, ki jo je uredil Franci Just, so vsebine in dogodke festivala predstavili Dragica Haramija, Tilka Jamnik, Franci Just, Vesna Radovanovič in Darka Tancer Kajnih. Celostno podobo Očesa besede 2019 je zasnoval Studio za oblikovanje in komunikacije FrancFranc, zanjo pa je Črtomir Just na letošnjem bienalu slovenskega oblikovanja prejel **nagrado Brumen** v kategoriji Identitete. Utemeljitev mednarodne žirije:

»Presenetljiva in domiselna interpretacija imena festivala, ki je tehnično kompleksna, a vredna vloženega truda. Hologramsko oko na plakatu se nemudoma dotakne opazovalca, a je le pika na i celotne podobe festivala.«

Marko Kravos

STARŠI V PISAVI ZA OTROKE

Tema narekuje razmislek tako o odnosih med preteklim, ustaljenim po šegah in navadah, ter med novimi oblikami življenja in druženja pri teh, ki stopajo spremenjenemu in spremenljivemu svetu naproti. Starši so nosilci tradicije in reda, otroci bi se morali s tem igrati in red preigrati.

Na to namiguje že slovenski izraz za skupnost »prednikov«, očeta in mater. Poudarja avtoriteto, ki naj bi jo imeli starci – starejši. Niso torej važni toliko rod in geni (v sosesčini imajo jeziki za starše izraze, kot so genitori in roditelji), pač pa mesto na vrhu hierarhične lestvice v družbi. Kar ni slabo. Zvečine so namreč stari starši tisti, ki pripovedujejo zgodbe iz davnega časa in pri tem postanejo pozorni do svojega – zaradi pohlevnosti ali po usodi – zapravljenega otroštva. Med spomini in izmisleki odkrivajo prostor svobode in razvezanosti do obveznega.

In tako postane svet spet cel in okrogel. In se lahko kotrlja od ene generacije do ... tretje in četrte. In nazaj.

The topic calls for a reflection on the attitude between the past, settled in its customs and habits, and the new forms of life and socializing, typical of the young, entering the changed and changeable world. Parents are custodians of order and tradition, children play – or at least should play! – with these, outplaying the order.

All this is illustrated in the old Slovene expression for community of “ancestors”, father and mother. It emphasizes the authority to which old people – the elderly – are entitled. Lineage and genes are not as important (neighbourly language has the word genitori for parents) as the place on the top of the society’s hierarchical scale. Which is not bad. Because grandparents are usually the ones relating stories from ancient times, remembering their – due to obedience or ill fate – wasted childhood. It is

between memories and stories that they discover the space of freedom and detachment from the obligatory.

And thus the world becomes whole and round again. Rolling from one generation to ... third and fourth. And back.

Tema staršev narekuje razmislek tako o odnosih med preteklim, kar je ustaljeno po šegah in navadah v družbenem okolju, ter med novimi oblikami življenja in nastopanja/izstopanja pri teh, ki gredo spremenjenemu in spremenljivemu svetu naproti po lastnem smislu in občutku. Starši so nosilci tradicije in reda, otroci se morajo – ali bi se morali! – s starimi smisli igrati in red preigrati.

Na to namiguje že slovenski izraz za skupnost »roditeljev«, očetov in mater, tj. mladih staršev, še bolj izrazito pa do starih staršev (pleonazem!), dedov in pradedov in prapradedov. Nekoč so ti pojmi/oznake izpostavljali vlogo, bolje rečeno avtoriteto, ki naj bi jo imeli starci – starejši. Niso torej toliko pomembni rod in geni

(v sosesčini imajo jeziki za starše npr. izraze, kot sta *genitori* in *roditelji*) pač pa mesto na vrhu hierarhične lestvice v družbi. Kar ni slabo. Zvečine so namreč stari starši tisti, ki pripovedujejo zgodbe iz davnega časa in pri tem postanejo pozorni do svoje – zaradi pohlevnosti ali po usodi – zapravljenosti izvornosti, se pravi lastnega otroštva: do svoje zgodbe. Med spomini in izmisleki odkrivajo – ti dedi in nonoti, babice in none – prostor svobode in razvezanosti do obveznega.

In tako postane svet spet cel in okrogel. In se lahko kotrlja od ene generacije do ... tretje in četrte. In nazaj.

...

Z zornega kota otroka sta prva človeka na svetu oče in mati. Nimata osebnega imena, ne rabita opredeljevanja in individualizacije, njuna vloga je skrbništvo do neobglenega jaza – kraljeviča. Izgubila sta imeni, ko sem se jaz rodil; le še med sabo sta lahko prejšnja osebk, v mojem primeru, sta bila to blagopokojna Pepi in Frazi. Takrat, ob rojstvu, imata veliko časa, da bi se spremenila in postala star(š)a. Najprej morata razporediti obročnost hrane, preskrbeti obleko za mraz in vročino, streho, celo območje varnosti in ugodne klime, predvsem človeške. Ker je vojna, morata paziti, da me streljanje in uniforme ne preplašijo za vse večne čase. Sredi kraljestva teme in strahu – v svetu sedmeroglavega zmaja vojne in v času izobčenosti in brezdomstva zaradi rodu, to mi je bilo, nedolžniku, zapisano v prvem odmerku življenja – sestavljata starša sebe in skrbita za dvoje negodnih kljunov v zasilnem gnezdu v konfinirani družini. Njuno spominsko in izkušensko izročilo pride do mene, ko sta prenehala sanjati, načrtovati, upati. Ko se je svet uredil v predvidljivo življenje: ko sta postala res star(ej)ša. V obdobju mojega otroštva sta se morala odrekati svoji osebni zgodbi, svoji osebni pojavi v povojnem Trstu, kjer je tudi njuna nacionalna opredelitev še čakala na pravico do dihanja. Starih staršev, nonotov – dedkov nisem imel ob sebi zaradi železne zaves, ki je po vojni kmalu oddelila Trst od zaledja. Samo eno staro mamu pomnim, takrat ko so me spustili k njeni postelji, da bi se ob smrti poslovila – in mi tako pustila vtis ...

To pripovedujem, ker izpostavljam, da je vsak knjižni ustvarjalec – za odrasle ali za mlade bralce – kokoš in jajce obenem. To velja tudi zame, seveda. Podoba staršev, njihovo vlogo v orientaciji in počutju otroka, nosi vsak Zemljan, vsaj zaenkrat še, v sebi in iz tega pelodnega prahu potem sestavlja svoje stvaritve, pripovedi, igre in pesmice.

Sam sem svoje pisanje za svet odraslih, tj. poezijo, nadgradil z ustvarjanjem iz mojega otroškega jaza za svet mladega in neponarejenega šele v prezorelem obdobju: okrog 50-ega leta. Kot vračanje sebe v primarno, arhetipsko, mitsko, elementarno. Kjer sta tudi fantazija, predvsem pa čutno-čustveni svet človeku osnovni vir preživetja.

V mojih domišljjskih zapiskih za otroke kot tudi v pesniških podobah za odrasle nastopata starša kot človeka z vlogo in sta simbol za krožni tok od prvobitnega, novorojenega jaza, prek biološke faze oblikovanega osebk do polimorfne zapredke v družbenem organizmu (socialnem okolju, skupnosti) in – na koncu – ponovnega zlitja z naravo, ko se tudi postarani osebek razpusti v naravno vodoravnost. Vlogo/zgodbe, lik in pomen očeta in matere pa sem prav zaznaval in si dovolil popisovati, šele ko sem sam prestopil v drugo polovico življenja. Posplošil sem ju in tudi v mojih ubeseditvah nimata imen. Postavljam ju, najizraziteje, v čas Argonavtov: eden je junak, ki bi rad postal mitološki Jazon (očeta so v tigrovski družbi poznali kot

Jofeža) in je predan »zgodovinskemu« nareku in poslanstvu, mama pa v pogovoru s hčerjo postavlja pravo mero ponosu in zanosu: celo o imenu vnuka nagovarja hčer, naj z imenom deda ne prenaša junaških popadkov in domišljavosti na novi rod: naj ima primarno vlogo, kot embrionalna celica, zasebno življenje, t. i. dom. Faza otroštva naj torej ostane fluidna, da bo omogočala izbire in prilagoditve bitja, ki se postavlja na lastne noge za lastno pot v svet. Tako narekuje mati noseči hčeri v pesnitvi *Jazonova sled*. V skrbi, da bi ličinka, pupek, buba, tros ali zrno razvilo svojo kal in voljo – željo – veselje do življenja. Ker nastopi obdobje iskanja prostora in pozornosti pod soncem šele takrat, ko si nadenemo, kot klobuk ali šlem, svoje osebno ime in nad njim še rodovno ime. Slednje označuje v družbi še kulturno in narodnostno kožo, kot bi v anagrafske inventarje vpisali gensko in izročilno osnovo. Neizbrisno vez med nekdanjim in bodočim. Kot sled in seme.

Starši postanejo stari starši in prastarši in pra pra predniki ... in tonejo v brezimnost, ob tem pa iz njih vrejo zgodbe, sledovi, ki naj jih ne val ne veter ne izbrišeta. In če je svet kolikor toliko urejen pravično kot v pravljicah, so lahko v tej svoji vlogi že za živa spet otročji: malo nebogljani, predvsem pa vse bolj osvobojeni – in sebi zvesti, ne pa nastopavci z imenom in priimkom, rodu in zgodovini na uslugo. Kot protocelica spet vstopajo v večni krog. In bodo – bomo! – v otrokih sveta spet vzniknili in si izbirali nazive in pomene svoje eksistence: za nazaj in za naprej.

Nič novega pod soncem. Saj se v vseirski temi in noči le tako človek postavi lahko na glavo. Začenja in odvija se osebna zgodba: ne kot zgodovina pač pa kot dogodivščina. Celó kot čista fantazija, sanjska *fata morgana*. Ali rahel božljaj na koži ali nasmeh izpod nosa.

Pa kaj! – hvalabogu imamo še glavo: in samo zato, da ima klobuk svoj smisel!

Rodovna pesem

*Nekoč živel je človek,
bos in suh,
nikoli ne bi postal moj oče
brez sinovih zaslug.
Pred tem si je tudi oče,
svoje dni, seveda,
odbral med predniki deda.
Potem je moj sin nekega maja,
ne čisto brez muk in bolečin,
z vlekel brezskrbnega Marka iz raja,
mu nataknil starševski čin.
Zdaj sem tu. Za vrt skrbim,
in se veselim, če kaj iz zemlje pogleda.
Sam sebi sem nono in vnuk,
rodilnik in pokolenje.
Sam. Sam s svojo brado.
Rod in dom. Star klobuk
poveznjen na otročjo glavo.*

*Nekoč živel je človek,
bos in suh.*

Barbara Zorman

NIHČE NIMA TAKO HUDE MAME! Podobe mater in očetov v slovenskih mladinskih besedilih

V besedilu raziskujem reprezentacijo mater in očetov v izbranem vzorcu slovenskih mladinskih besedil, objavljenih med letoma 1950 in 2015 v štirih antologijah, tj. dveh izborih iz zbirke Čebelica in dveh iz revij *Ciciban/Cicido*. Med temi natančneje analiziram 82 tekstov, ki ubesedujejo lik matere ali očeta. Na osnovi pregleda družboslovnih in literarnovednih študij sem izoblikovala tri raziskovalna vprašanja. Najprej me je zanimalo, kakšno je razmerje med predstavljenimi liki očetov in mater. Drugo in tretje vprašanje analizirata starševske vloge, ki sem jih po študiji Amy L. DeWitt povzela v naslednje kategorije: družabnik/ca pri igri, disciplinator/ka, skrbnik/ca, negovalec/ka in hranitelj/ica. Rezultati so pokazali, da se očetovski liki pojavljajo v manjšem obsegu kot matere; v dvainosemdesetih besedilih se je lik matere pojavil triinsedemdesetkrat, očeta pa enainpetdesetkrat. Matere se najpogosteje pojavljajo v vlogi skrbnic (27), negovalk (23) in disciplinatork (23), relativno pogosto tudi kot hraniteljice (13). Očetje se največkrat pojavijo v vlogi hranitelja (19) in družabnika pri igri (16). V sodobnejših besedilih se očetje manj pojavljajo v vlogah disciplinatorjev in večkrat kot negovalci.

The article focuses on the representation of mothers and fathers in a selected sample of Slovene children's texts, published between 1950 to 2015 in four anthologies, i.e. two selections from the collection Čebelica, two from the magazines Ciciban/Cicido. I analyzed in detail 82 texts, dealing with the characters of father and mother. Based on a survey of social science and literary science studies I developed three research questions. The first question was focused on the relation between the fathers' and mothers' characters. The second and third question analyze parental roles, summarized into the following categories, based on the study of Amy L. DeWitt: partner in play, disciplining authority, guardian, carer and nourisher. According to the results fathers appear to a lesser extent than mothers; in 82 texts mother appeared 73 times, father 51 times. Mothers most frequently appear in the roles of guardians (27), carers (23) and authorities (23), relatively frequently as nourishers (13). Fathers are most frequently nourishers (19) and partners in playing (16). In contemporary texts fathers are less frequently in charge of imposing discipline and more often appear as caretakers.

1 Uvod

Družina je ena ključnih družbenih institucij, njena struktura je kulturno pogojena, obenem pa tudi znotraj posamezne kulture lahko obstajajo različni pogledi na to, kaj konstituira družino in njene vrednote. V tem besedilu bo obravnavana kot skupina vsaj dveh generacij ljudi, ki so povezani s skrbjo za manj samostojne člane; to

so lahko starejši ljudje, v pričujočem članku pa bo posebna pozornost namenjena odnosu med starši in mladoletnimi osebami, zlasti otroki, mlajšimi od deset let. Študija raziskuje reprezentacijo oziroma podobo družine v leposlovnih besedilih; posebej analizira prakse in vrednote, ki se kažejo v teh reprezentacijah, s tem pa osvetljuje družbeni imaginarij, iz katerega podoba izhaja. Ker so teksti, primarno namenjeni otrokom, močno pogojeni z vzgojno funkcijo, obenem pa so podobe staršev v mladinski literaturi odrasle projekcije otroških pogledov na starše, se zdi obravnava podob družine v mladinski literaturi še posebej plodno področje za analizo družbenokulturnih konstruktov oziroma miselnih/čustvenih shem.

Čeprav se z modernostjo in spremembami v intimnosti ter naraščanjem novih oblik razmerij pojmovanje družine pluralizira in ni več vezano zgolj na tradicionalno sestavo, ki jo sestavljajo biološka oče in mati ter otroci, temveč obstajajo številne alternativne oblike družin, v katerih ima lahko otrok več staršev in partnerska oziroma zakonska zveza ni le heteroseksualna, se v pričujoči raziskavi ne osredinjam na slednje. Za to obstajata dva ključna razloga. O reprezentaciji družine v slovenski mladinski književnosti je bilo doslej zelo malo raziskav. Zato se mi je zdelo smiselno najprej raziskati to področje na širšem delu kanona slovenske mladinske književnosti in se osrediniti zlasti na razmerja znotraj t. i. tradicionalne družine, in znotraj te posebej na vloge mater in očetov oziroma poiskati najbolj očitne odklone od tega vzorca. Ker je večina literarnih besedil, katerih analiza bo predstavljena v nadaljevanju, nastala v dvajsetem stoletju in poleg nuklearne najpogostejše predstavljajo enostarševsko in razširjeno družino, se ne bom posebej osredinjala na reprezentacijo alternativnih oblik družin. Vsekakor si ta zasluži posebno obravnavo, vendar jo je najbolj produktivno raziskovati na sodobnih besedilih.

Tradicionalni pogledi (denimo teorija ameriškega sociologa Talcotta Parsonsa) kot »naravno« definirajo t. i. nuklearno družino, ki se v družbeni sistem umešča po osi »ekspresivno – instrumentalno«. V takem podsistemu je naloga očeta instrumentalna, tj. poklicno delo in služenje denarja, materina pa ekspresivna, tj. ljubeča vzgoja in nega otrok. Maca Jogan Parsonovo opredelitev tovrstnega dualističnega sistema družine kritizira spričo »zamejevanja ženske identitete na skoncentrirano čustvenost in nedoraslost ter s tem povezano podrejenost oziroma nesamostojnost« (Jogan 1991: 39). Obenem M. Jogan navaja *Sociology of Housework* (Ann Oakley, 1974), ki razkriva »sociološko hiperprodukcijo ženske vidnosti (in zmanjševanje vidnosti moških kot očetov) na področje družine« kot nadomestek za manjšo vidnost žensk na drugih področjih sociološkega preučevanja (prav tam: 35). Podobne ugotovitve podajajo angleške in ameriške študije mladinske literature, ki bodo predstavljene v naslednjem razdelku; četudi v literarni reprezentaciji moški sicer prevladujejo nad ženskimi liki, se očetje v mladinski literaturi pojavljajo v manjši meri kot matere (Anderson in Hamilton 2005: 145).

Slovenska in svetovna družba sta v času, ki ga preučujem (1950–2013), zaznamovani z gibanjem za žensko enakopravnost in odpravo diskriminacije ter zahtevami po upoštevanju načela enakosti za oba spola v javni in zasebni sferi. Kot ugotavljajo Matthew Adams, Carl Walker in Paul O'Connell, je v sodobnih zahodnih družbah močno prisotna retorika, ki prepričuje/zavezuje k premiku od rigidnih dualističnih organizacij družin k bolj fluidnim modelom, ki pa sicer ni vedno usklajen/a z dejanskim stanjem (Adams, Walker in O'Connell 2011: 3). Podobno se ob zaključku analize pozitivnih sprememb, ki jih je (tudi) v delitev vlog v družini ženskam prinesla nova družbena ureditev po letu 1945, sprašuje Mateja Jeraj: »kaj je (če sploh

je) prelomno obdobje prineslo na področju vloge in položaja žensk (Jeraj 2005: 338). Kako torej slovenske podobe družine v mladinski literaturi med letnicama 1950 in 2013 odlikavajo vrednotenje materinske in očetovske vloge v njej?

2 Pregled literature

2.1 Tuje študije

Angloameriške študije o reprezentaciji starševskih vlog v slikanicah

Ena odmevnejših študij na področju reprezentacije staršev v mladinski literaturi je članek Davida A. Andersona in Mykola Hamiltona *Gender Role Stereotyping of Parents in Children's Picture Books: The Invisible Father* (2005). Avtorja v članku najprej predpostavita, da reprezentacija starševskih vlog v slikanicah vpliva na procese socializacije oziroma deluje kot vzor pri oblikovanju spolne identitete. Študija, ki je analizirala 200 najpopularnejših ameriških slikanic, namenjenih otrokom do 14. leta in izdanih med letoma 1999 in 2001, je preučila pojavnost staršev v vsaki slikanici, potem pa še pripovedne elemente, ki so reprezentirali vlogo mater in očetov pri negi, oskrbi in discipliniranju otroka ter izražanju čustev staršev. Rezultati so potrdili izhodiščno hipotezo, da so očetje v slikanicah – ne sicer nevidni, vendar – predstavljeni v manjši meri kot matere: pojavili so se v 47% analiziranih slikanic in v polovici manj prizorov kot matere, manjkrat kot matere so bili tudi prikazani pri fizičnem stiku z otrokom ter skrbi zanj.

Članek, ki so ga Mathew Adams, Carl Walker in Paul O'Connell objavili leta 2011, je preverjal Andersonove in Hamiltonove ugotovitve v kontekstu sodobne britanske književnosti, in sicer na vzorcu 700 slikanic, namenjenih predšolskim otrokom. Študija je analizirala pojavnost posameznega starša (omembe) in pogostost njihove interakcije z otroki. Rezultati so pokazali, da je ugotovitve Andersona in Hamiltona mogoče aplicirati tudi na britanski vzorec slikanic; povprečna pojavnost mater v analiziranem vzorcu je bila 7.317, očetov pa 4.483. Izkazalo se je še, da so matere v večji meri kot očetje prikazane pri stiku z otroki in pri dotikanju oziroma negi otrok ter pri izražanju čustev. Pogostejše kot očetje so upodobljene v okolici doma oziroma pri gospodinjstvih opravilih.

Za pričujočo raziskavo je uporabna delitev starševskih vlog, ki jo Amy L. DeWitt (doktorska disertacija *Parental Portrayals in Children's Literature*, 2005) z upoštevanjem predhodnih študij razdeli na 5 vlog. Raziskave so dokazale, da je v ZDA v šestdesetih letih preteklega stoletja v tipični delavski družini vlogo preskrbovalca, hranitelja družine zagotavljal oče, mati pa je bila večinoma skrbnica in negovalka (Aldous 1969). V sedemdesetih letih preteklega stoletja so bile matere v večji meri vpete v dejavnosti oskrbovanja in hranjenja otrok, očetje pa so največ časa preživeli v vlogah družabnikov (Lamb, 1977). Nekatere sodobne analize kažejo, da dejavnosti sodobnih očetov zajemajo tudi vloge skrbnikov, družabnikov, negovalcev in disciplinatorjev, da se je torej identitetni razpon očetovih vlog razširil (Ihinger-Tallman in dr., 1993: 560), zaradi česar je moč pričakovati, da se bo to razmerje izkazovalo tudi v sodobnih slikanicah (L. de Witt 2005: 11), obenem pa druge študije ugotavljajo, da navkljub množičnemu vstopu žensk v delovno silo po drugi svetovni vojni matere niso uspele ubežati tradicionalnim vlogam skrbnic in negovalk (Hochschild, 1989).

Amy L. DeWitt torej starševske vloge razdeli na 5 kategorij. Te so: družabnik/ca pri igri (companion), disciplinator/ka¹ (disciplinarian), skrbnik/ca (caregiver), negovalec/ka (nurturer) in hranitelj/ica (provider). Vloga skrbnika se nanaša na gospodinjsko delo (pripravo hrane, skrb za otrokova oblačila, higieno, spanje ter urejeno okolje) in se zgodovinsko povezuje večinoma z materami; avtorica ugotavlja, da v filmskih in televizijskih pripovedih očetovo privzemanje vloge skrbnika pogosto učinkuje kot komična sprostitev. Negovalca/ko Amy L. DeWitt opredeli kot osebo, ki nudi čustveno podporo, ki otrokom izraža naklonjenost, jim nudi spodbudo, pomoč, poizveduje po njihovih občutjih in mislih ter jih vzgaja in uči. Večina raziskovalcev meni, da družba vlogo negovalke največkrat pripisuje materam (Amy L. DeWitt 2005: 15). Očetje najpogosteje nastopajo v vlogi družabnikov pri igri, pri čemer se večinoma udeležujejo fizične igre (Marsiglio 1991, Minton in Palsey, 1996). Dejavnosti, ki se navezujejo na starša družabnika so: skupni izleti, športno udejstvovanje ter nefizične igre (npr. namizne igre, čajanka itd.). Funkcija discipliniranja se nanaša na starševske posege v obnašanje; uravnavanje oziroma »popravljanje« vedenja otrok. V to kategorijo sodijo npr. karanje, fizično ali nefizično kaznovanje. Fizično kaznovanje je v sodobnih ameriških otroških knjigah zelo redko, toda različne stopnje verbalnih »korekcij« in karanja so močno prisotne, ugotavlja avtorica. Vloga hranitelja se nanaša na tiste dejavnosti (večinoma locirane izven doma), ki otroku oziroma družini zagotavljajo denar ali dobrine (L. deWitt 2005: 14–20). Amy L. DeWitt, Cynthia Cready in Rudy Seward so omenjene vloge analizirale na naključnem vzorcu 300 ameriških otroških knjig, objavljenih med letoma 1902 in 2000. Raziskovalke je zanimalo, ali bo analiza starševskih vlog v besedilih s kasnejšo letnico izida pokazala napredek proti enakovrednejši delitvi, torej premik vloge žensk v sfero hraniteljic in družabnic ter očetov v vloge skrbnikov in negovalcev. Avtorice torej zaključujejo, da se stereotipne vloge očetov kot hraniteljev in družabnikov pri igri in po drugi strani mater kot skrbnic in negovalk ne spreminjajo bistveno, da torej ostajajo od začetka do konca 20. stoletja večinoma nespremenjene (Amy L. DeWitt, Cynthia Cready in Rudy Seward, 2013).

2.2 Slovenske študije o reprezentaciji in pojmovanju staršev

Družboslovne raziskave

Mateja Jeraj v študiji *Slovenke na prehodu v socializem* (2005) ugotavlja, da je podoba samostojne, močne in vzdržljive delavke iz revolucionarnih vojnih časov v petdesetih letih »dobivala vse nežnejše in mehkejše poteze. V začetku petdesetih let je bila idealna ženska (...) sicer zaposlena, vendar pa tudi ženstvena (in) materinska. (...) V družini so ženske opravljale večji del vzgoje in gospodinjstva, vendar se je v petdesetih letih preteklega stoletja začela uveljavljati drugačna miselnost, pri čemer so k izobraževanju žensk in spreminjanju njihovih pogledov na materinstvo veliko pripomogle organizacije, kot so AFŽ, RK in Ljudska prosveta. Več se je govorilo o vzgoji fantov za zakon in družino, o šolah za starše, o pomoči vseh družinskih članov v gospodinjstvu, nalogah očetov pri vzgoji otrok« (Jeraj 2005:

¹ V pomanjkanju obstoječega prevoda angleškega samostalnika »disciplinarian« predlagam termin disciplinator/ka.

329, 337). Avtorica opozarja tudi na pojav »socialnega materinstva«, tj. ženske skrbi za vse, ne le svoje otroke (Jeraj 2005: 175), ki je nemara posledica številnih sirot brez skrbništva v povojnem obdobju (Vidmar – Horvat 2013: 43). V zaključku študije zapiše, da se je tako javni kot družinski položaj žensk v Sloveniji »po drugi svetovni vojni (sicer) znatno izboljšal in v marsičem prehitel gospodarsko močnejše (...) države«, vendar spremembe, ki jih je prinesla osamosvojitev Slovenije »k večji enakopravnosti žensk niso pripomogle« (Jeraj 2005: 340).

Živa Humer (2007) ugotavlja, da se ostra razmejitev med moško hraniteljsko vlogo in žensko vlogo skrbnice v sodobnosti zlagoma umika, saj se moški danes bolj kot kdajkoli prej vključujejo v skrbstvene aktivnosti znotraj družine, vendar so te v veliki meri osredotočene na čustveni del skrbi v odnosu do otrok oziroma so te dejavnosti vezane na prijetno preživljanje skupnega prostega časa in manj na gospodinjstva opravila (Humer 2007: 85). Razprave na področju moških študij, ki se od 70-ih let dalje ukvarjajo s konstrukcijo moških identitet, teoretizirajo pojav novega očetovstva in znotraj družine zaznavajo upadanje očetovske avtoritete ter vse aktivnejše vključevanje očetov v skrb za otroke (prav tam 80). O podobah mater v medijih ter o prilaščanju materinstva s strani nacionalnih ideologij piše Kesnija Horvat-Vidmar v monografiji *Zamišljena mati: spol in nacionalizem v kulturi 20. stoletja* (2013).

Literarnovedne raziskave očetov in mater

Poleg Jožeta Lipnika je reprezentacijo očetov raziskoval še Klemen Lah, ki piše, da je v slovenski kolektivni bralski zavesti precej trdnejša podoba materinskih kot očetovskih likov. V magisteriju, ki ga je Klemen Lah zagovarjal leta 2002, je s pomočjo kvantitativne raziskave literarnih likov dognal, da je število literarnih očetov v berilih² za osnovno šolo (5.–8. razred) v času od 1950 do 1990 približno sorazmerno številu literarnih likov mater. Lah piše, da je primerjava podatkov pokazala, da sta deleža mater in očetov kar v štirih berilih enaka (v *Slovenskem berilu I* in *Peti čitanka* je delež očetov 57,14 %, mater pa 42,86 %, v berilu *Srečno, domovina* in *Pozdravljeno, zeleno drevo* pa sta s 50 % povsem enako zastopana). Procentualno povprečje zastopanosti očetov je 52,12 %, mater pa 47,875 % (Lah 2013).

Miran Hladnik meni, da se je na podlagi slovenskih šolskih beril »v slovenski književnosti oblikovala dvojna podoba ženske, pri čemer privilegirano mesto pripada materi mučenici oziroma materinskemu kultu. Toda če besedila analiziramo z vidika frekvence, piše Hladnik, in postavimo vprašanje kanona v ozadje, so v kmečki povesti plemeniti materinski liki »opazno manj zastopani kot zelo številni liki zlih mater. Ti prevladujejo celo nad zlimi moškimi osebami v razmerju 11 : 5«

² Obravnavana so bila naslednja pęta berila: *Slovensko berilo I* (Boršnik, Smolej Tomaževič), 3. predelana izdaja. Ljubljana: 1950; *Peta čitanka* (Mihelič, Rape, Ribičič, Winkler). Ljubljana: DZS, 1956, 1959–1960; *Peto berilo* (Jamar, Klopčič, Šafov). Ljubljana: DZS, 1961, 1962, 1964, 1970, 1973, 1974, 1975; *Srečno, domovina* (Cvetko, Gerlanc, Jalen, Sivec, Šavli, Winkler). Ljubljana: DZS, 1976, 1977, 1980, 1981, 1982, 1984, 1985, 1986, 1987, 1989, 1990; *Pozdravljeno, zeleno drevo* (Kocijan, Šimenc). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991, 1992, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998; *Kdo se skriva v ogledalu* (Golob, Medved – Udovič). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997, 1998, 1999.

(Hladnik 1997: 116). V slovenski kmečki povesti je zelo pogost motiv zlobne mače-he ali zlobne tašče, piše Hladnik in tako ovrže trditve, da je v slovenski literaturi najpogostejše zastopan vzorec cankarjanske, samožrtvujoče se matere (prav tam). Podobno Katja Mihurko ugotavlja (Mihurko 2000/01), da je v slovenski – pa tudi evropski – ljudski ustvarjalnosti pogosto negativno upodabljanje matere in mačehe. Z reprezentacijo matere v slovenski prozi in dramatiki se je ukvarjala tudi Mateja Pezdirc Bartol, ki se v članku *Odnos med materjo in hčerjo v sodobni slovenski dramatiki – študija dveh primerov* (2001) osredinja na problematične odnose med materjo in hčerjo na primeru dramskih besedil Vinka Möderndorferja in Dragice Potočnjak ter ugotavlja, da je odnos med materjo in hčerjo prikazan večplastno in ambivalentno, vendar ga v obeh delih zaznamujejo tudi izjemno močna sovražna čustva (Pezdirc-Bartol 2001: 70). Janja Vollmaier Lubej ugotavlja, da se v prozi Gabriele Babnik in Gorana Vojnovića pojavljata dve obliki ženske-matere, ki se do patriarhalne družbe, ki ju opredeljuje, odzivata bodisi submisivno ali pa z razvojem patološkega vedenja (Vollmaier Lubej 2014).

3 Raziskava

3.1 Raziskovalna vprašanja

Analizo usmerjajo tri raziskovalna vprašanja:

- V1 Kakšno je razmerje med pojavnostjo likov očetov in mater v predstavljenem vzorcu?
Predpostavka 1: Glede na izsledke, predstavljene v pregledu literature, pričakujem, da bodo v besedilih prevladovali ženski liki.
- V2 V katerih vlogah se najpogostejše pojavljajo predstavljeni liki mater?
Predpostavka 2: Domnevam, da se bodo matere najpogostejše pojavljale v vlogah skrbnic in negovalk. Zaradi retorike socializma in prepojenosti slovenske mladinske literature z ljudskim slovstvom je mogoče pričakovati matere tudi v vlogah hraniteljic.
- V3 V katerih vlogah se najpogostejše pojavljajo predstavljeni liki očetov?
Predpostavka 3: Na osnovi izsledkov tujih in večine domačih raziskav domnevam, da se bodo očetje najpogostejše pojavljali v vlogah hraniteljev in družabnikov pri igri, v novejši literaturi pa se bodo pogostejše pojavljali v vlogi negovalcev.

3.2 Vzorec in metodologija

Hipoteze bom preverjala z analizo štirih antologij besedil, namenjenih otrokom do desetega leta. Omejitev na ta segment sledi ugotovitvam tujim študij, ki poudarjajo, da je v tej dobi, najintenzivneje pa v predšolskem obdobju, otrokova porajajoča se identiteta posebej dovzetna za vzorce starševskih vlog in modelov, ki jih predstavljajo mladinsko leposlovje in drugi mediji. V obdobju do 10. leta je pomembna vloga starša kot posrednika pri branju, zato ta besedila vsaj deloma poleg otrok nagovarjajo tudi starše.

Zbirke, izdane pri založbi Mladinska knjiga, ponujajo reprezentativen izbor kanona slovenske mladinske literature med letoma 1945 in 2013, še posebej v

drugi polovici 20. stoletja. Milena Blažič tako začetek institucionalizacije slovenske mladinske književnosti povezuje z nastankom založbe Mladinska knjiga, ki je začela po letu 1945 načrtno spodbujati razvoj slovenske mladinske književnosti, posebej slikanice (Blažič 2004: 67). Pomanjkljivost izbora pa je nedvomno dejstvo, da slovensko mladinsko književnost vsaj od osamosvojitve dalje poleg Mladinske knjige pomembno določajo še drugi akterji, založbe, revije, uredniški odbori, kritiki, posredniki itd.

Vzorec zajema štiri antologije, in sicer:

- *Zlata Čebelica: najlepših petdeset*. (2003, urednik Andrej Ilc). Knjiga vsebuje 50 besedil (oziroma odlomkov iz) malih slikanic, objavljenih v zbirki Čebelica. Od tega je slovenskih besedil 36. Med temi jih like staršev ubeseduje 11, tj. 31 odstotkov.
- *Zlata čebelica 2: še petdeset najlepših*. (2007, urednik Andrej Ilc). Od 50 besedil je slovenskih 32. Od teh ubeseduje like matere in očeta 15 besedil, tj. 47 odstotkov.
- *Vse najboljše, Ciciban!: 100 in še več najboljših iz šestdesetih letnikov Cicibana*. (2005, Slavica Remškar). Zbirka vsebuje 130 tekstov. Med 111 slovenskimi besedili starše omenja 25 besedil, tj. 23 procentov.
- *An, ban, Ciciban: še nekaj najlepših iz Cicibana in Cicidoja*. (2013, Slavica Remškar). Gre za izbor besedil, izdanih med letoma 2000 in 2013, pri čemer so nekatera besedila ponatisnjena iz starejših publikacij. Od 123 slovenskih besedil jih starše omenja 31 (22 odstotkov).

Vse štiri zbirke vsebujejo 368 besedil. Iz analize sem najprej izločila prevedena besedila ter tekste, ki ne vsebujejo omembe staršev. V nasprotju s tujimi študijami, navedenimi v začetku, ki beležijo vsako posamezno pojavnost/omembo matere oziroma očeta, sem v pričujoči študiji analizirala, v kolikšnem številu zgodb se kot lika pojavita mati oziroma oče. Ker je folklorna literatura tako ključen del slovenske povojne mladinske književnosti, se mi zdi ljudske zgodbe in pesmi nemogoče izvzeti iz obravnave. Kot tekste sem upoštevala tudi (neme) stripe.

V raziskavi sem poleg pojavnosti analizirala pet vlog predstavljenih staršev (povzemam po študiji Amy L. DeWitt): družabnik/ca pri igri (*companion*), disciplinator/ka (*disciplinarian*), skrbnik/ca (*caregiver*), negovalec/ka (*nurturer*) in hranitelj/ica (*provider*). Lik starša lahko v posameznem tekstu prevzame eno vlogo, več vlog ali pa nobene vloge. Po teh kriterijih sem analizirala 82 besedil v omenjenih zbirkah.

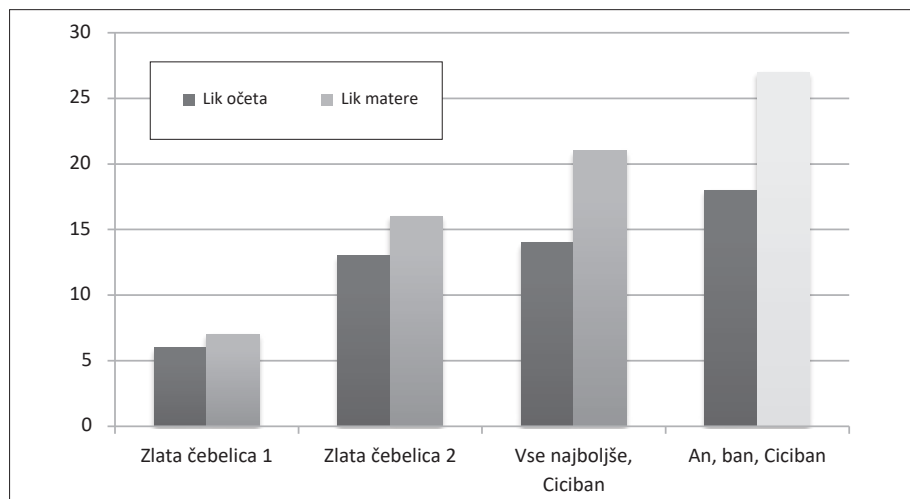
3.3 Rezultati analize

Pojavnost staršev

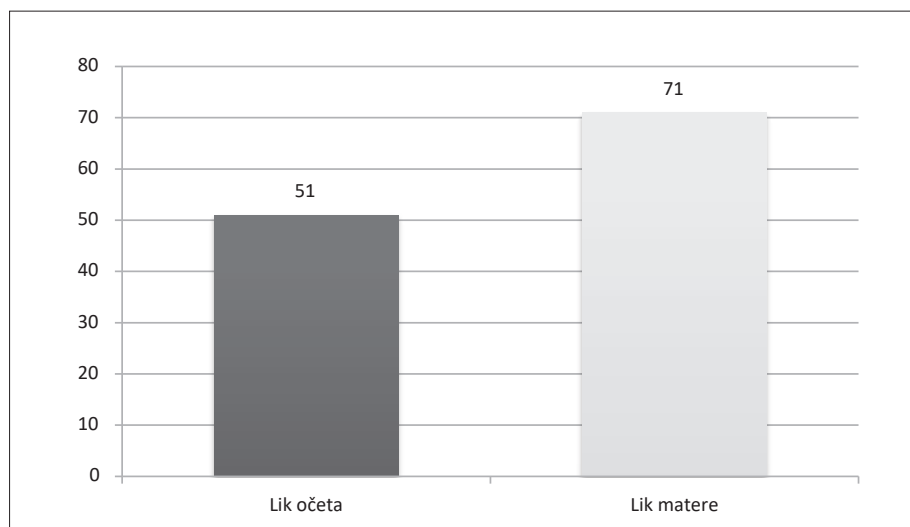
V zbirki *Zlata Čebelica 1* se v 11 besedilih, ki tematizirajo starše, liki očetov pojavijo šestkrat, liki mater pa sedemkrat. V petnajstih besedilih, ki vsebujejo like staršev v zbirki *Zlata Čebelica 2*, je likov mater 16, likov očetov pa 13. V 25 besedilih v zbirki *Vse najboljše, Ciciban!* je 21 likov mater in 14 likov očetov. V 31 tekstih, ki tematizirajo starše v zbirki *An, ban, Ciciban*, se lik očeta pojavi 18 krat, lik mame pa 27 krat.

Tabela 1: *Pojavnost staršev v vseh pregledanih zbirkah*

Naslov zbirke	Besedila, ki tematizirajo starše	Lik matere	Lik očeta
Zlata čebelica 1	11	7	6
Zlata čebelica 2	15	16	13
Vse najboljše, Ciciban	25	21	14
An, ban, Ciciban	31	27	18
Skupaj	82	71	51

Graf 1: *Pojavnost lika očeta in matere v pregledanih zbirkah*

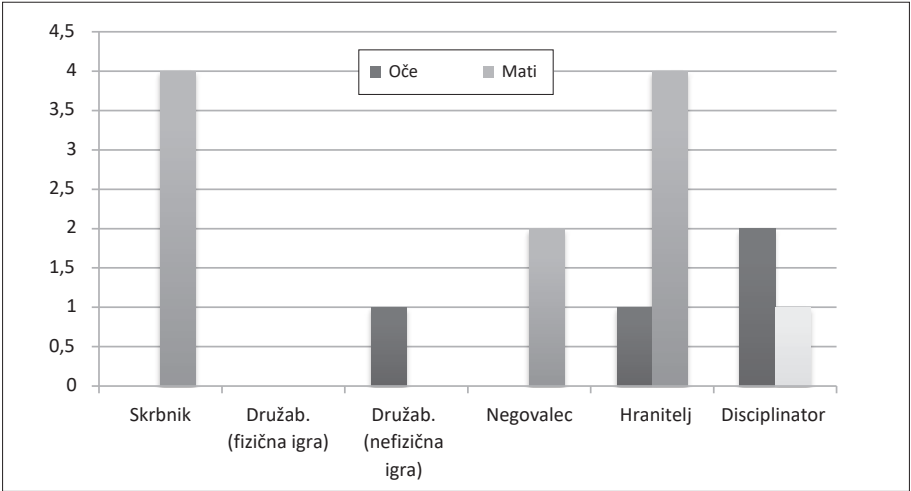
Graf 2: *Pojavnost lika očeta in matere v vseh pregledanih zbirkah*

Ugotovimo lahko, da v vseh navedenih zbirkah število ženskih likov presega število moških likov. Večje število ženskih likov v zgodbah je nemara tudi posledica dejstva, da je v obravnavanih tekstih 13 likov samohranilk, torej 18 % vseh predstavljenih materinskih likov, pri čemer večina omenjenih besedil izvira iz ljudskega slovstva, kjer je ovdovela mati relativno pogosto prisotna.³

Vloge, ki jih prevzemajo matere in očetje

Tabela 2: *Zlata Čebelica: petdeset najlepših (1945–2001)*

	Oče	Mati
Pojavnost lika matere/očeta	6	7
Skrbnik	0	4
Družab. (fizična igra)	0	0
Družab. (nefizična igra)	1	0
Negovalec	0	2
Hranitelj	1	4
Disciplinator	2	1

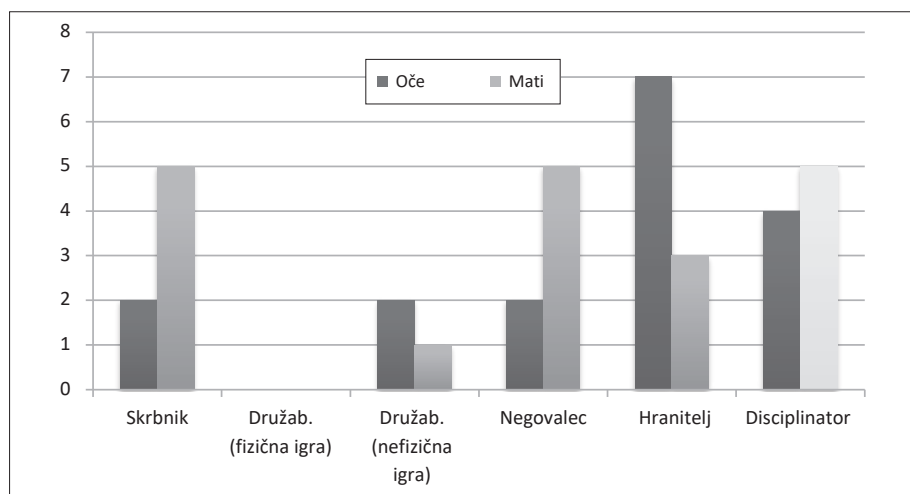
Graf 3: *Vloge očetov in mater v zbirki Zlata Čebelica 1: petdeset najlepših (1945–2001)*

³ Gre za naslednja besedila: *Kdo je napravil Vidku srajčico* (Fran Levstik, 1887/1955), *Peter Klepec* (France Bevk, 1958), *Dvanajst ujev* (Rezijanska ljudska), *Balon Velikon* (Andrej Rozman Roza, 2003), *Zakleti grad* (Frane Milčinski, 1952), *Topli potok* (Erna Starovasnik, 1960), *Pehar suhih hrušk* (Ivan Cankar, 2002), *Krojaček Hlaček – hiša iz gumbov* (Leopold Suhodolčan, 1969/70), *Nihče nima tako hude mame* (Kristina Brenkova, 1999/2000), *Torek je dan za očija* (Majda Koren, 20002/03), *Mama lisica za deklo* (Beneška ljudska, zapisala Bruna Balloch, priredila Anja Štefan, 2008/09), *Gospodar češenj* (Bert Pribac, 2009/10), *Žlajfar* (Viktorija Zmaga Glogovac, 2007/08).

Matere prevladujejo v vlogi skrbnic (4), negovalk (2) in – presenetljivo – hraniteljic (4) – ta podatek lahko upravičimo z veliko pojavnostjo mater samohranilk. Očetje nastopajo kot disciplinatorji (2) ter družabniki in hranitelji (2).

Tabela 3: *Zlata Čebelica 2: še petdeset najlepših (1945–2006)*

	Oče	Mati
Pojavnost lika matere/očeta	13	16
Skrbnik	2	5
Družab. (fizična igra)	0	0
Družab. (nefizična igra)	2	1
Negovalec	2	5
Hranitelj	7	3
Disciplinator	4	5

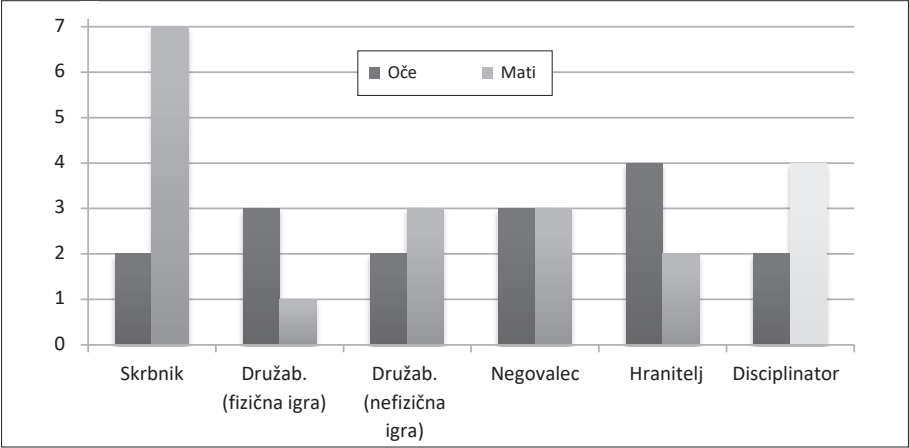

Graf 4: *Vloge očetov in mater v zbirki Zlata Čebelica 2: še petdeset najlepših (1945–2006)*

Matere prednjačijo v vlogah skrbnic (5), negovalk (5) in disciplinatork (5). Očetje se najpogosteje pojavljajo v vlogi hraniteljev (7) in disciplinatorjev (4), vendar v tej vlogi manjkrat kot matere (5). Očetje se v enaki meri pojavljajo kot skrbniki, negovalci in družabniki pri igri (2).

Tabela 4: *Vse najboljše, Ciciban (1945–2005)*

	Oče	Mati
Pojavnost lika matere/očeta	14	21
Skrbniki	2	7
Družab. (fizična igra)	3	1
Družab. (nefizična igra)	2	3
Negovalci	3	3
Hranitelji	4	2
Disciplinatorji	2	4

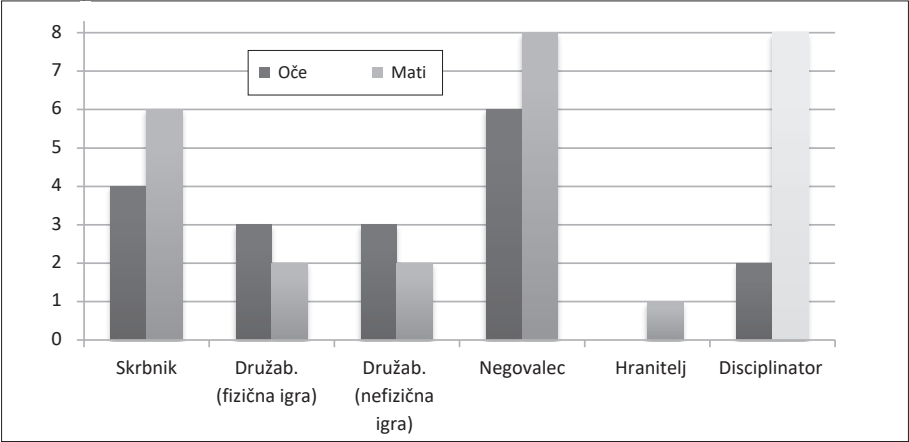

Graf 5: Vloge očetov in mater v zbirki *Vse najboljše, Ciciban (1945–2005)*

V zbirki *Vse najboljše, Ciciban!* matere spet prevladujejo v vlogi skrbnic (7), očetov je v tej vlogi trikrat manj (2). Matere se v vlogi disciplinatorek (4) pojavijo pogosteje kot v vlogi negovalk (3). Očetje pa se največkrat pojavijo kot družabniki pri igri (5), hranitelji (4) in negovalci (3).

Tabela 5: *An, ban, Ciciban 2000–2013*

	Oče	Mati
Pojavnost lika matere/očeta	18	27
Skrbnik	4	6
Družab. (fizična igra)	3	2
Družab. (nefizična igra)	3	2
Negovalec	6	8
Hranitelj	0	1
Disciplinator	2	8

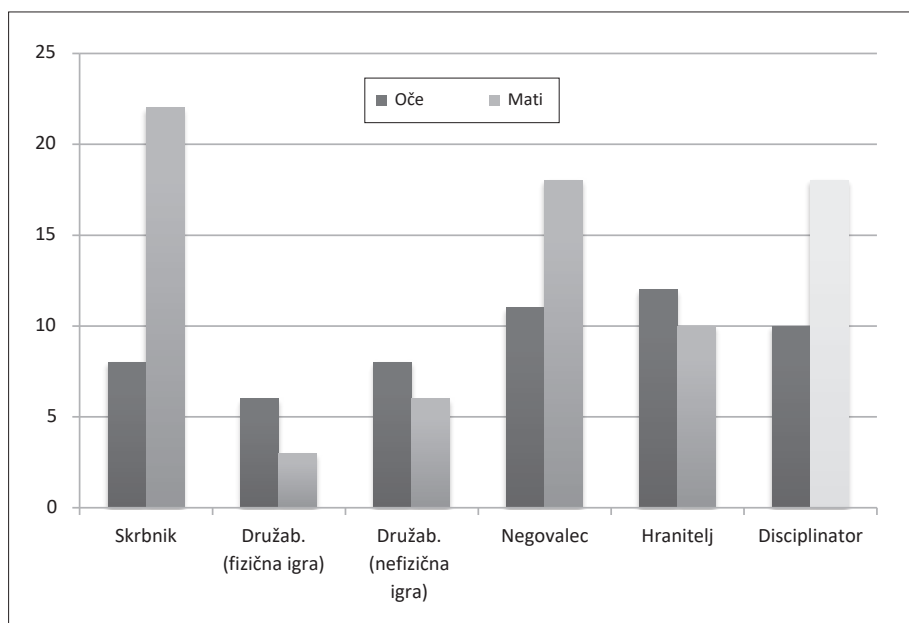

Graf 6: Vloge očetov in mater v zbirki *An, ban, Ciciban (2000–2013)*

Matere se v izboru tekstov iz zbirke *An, ban, Ciciban* najpogosteje pojavljajo kot negovalke (8), disciplinatorke (8) in skrbnice (6). Očetje se največkrat pojavljajo kot družabniki pri igri (6) in negovalci (6). Zanimivo je, da se niti enkrat ne pojavijo v pričakovani vlogi hraniteljev. V večji meri kot v vlogi disciplinatorjev (2) se pojavljajo v vlogi skrbnikov (4).

Tabela 7: Vloge očeta in matere v pregledanih zbirkah – povzetek

	Zlata čebelica 1		Zlata čebelica 2		Vse najboljše, Ciciban		An, ban, Ciciban		Vse zbirke	
	Oče	Mati	Oče	Mati	Oče	Mati	Oče	Mati	Oče	Mati
Pojavnost lika matere/očeta	6	7	13	16	14	21	18	27	51	71
Skrbnik	0	4	2	5	2	7	4	6	8	22
Družab. igra (fizična)	0	0	0	0	3	1	3	2	6	3
Družab. igra (nefizična)	1	0	2	1	2	3	3	2	8	6
Negovalec	0	2	2	5	3	3	6	8	11	18
Hranitelj	1	4	7	3	4	2	0	1	12	10
Disciplinator	2	1	4	5	2	4	2	8	10	18

Graf 7: Vloge očetov in mater v vseh zbirkah skupaj

Seštevek vlog, ki so jih ženski liki prevzemali v vseh štirih zbirkah, nam pokaže, da so se pričakovanja potrdila: matere se najpogosteje pojavljajo v vlogi skrbnic (22) in negovalk (18). Presenetila je ugotovitev, da v skupnem seštevku matere enako

pogosto nastopajo v vlogi negovalk in disciplonatork (18). V najnovejši zbirki besedil se matere pojavljajo v vlogi negovalk (8) in disciplinatork (8) večkrat kot v vlogi skrbnic (6), kar nas lahko napeljuje k sklepu, da so v sodobnih literarnih podobah mater pomembnejši aspekti čustvene pomoči in vzgojnega dela kot pa gospodinskih opravil. V dokaj velikem obsegu se matere zlasti v besedilih iz preteklega stoletja pojavljajo v vlogi hraniteljic (10, očetov v tej vlogi je 12), kar nemara izvira iz pogostosti ljudskih pravlji v zbirkah – te neredko izpričujejo eksistencialno stisko vdov. Matere se najredkeje pojavljajo v vlogi družabnic pri otroški igri.

Očetje se v zbirki najpogosteje pojavljajo v vlogah družabnikov pri igri (14) in hraniteljev (12) – izid je deloma pričakovan. Preseneča dejstvo, da literarne podobe očetov pri prijetnem preživljanju skupnega prostega časa z otroki prednjačijo pred podobami očetov pri služenju denarja in opravljanju poklicnega dela, kar pa je obenem v skladu z ugotovitvijo Žive Humar, da sodobni očetje svojo skrb za otroka najpogosteje udejanjajo v prostočasnih dejavnostih ter igri. V sodobnih besedilih, tj. iz tega tisočletja, se očetje ne pojavljajo v vlogi hraniteljev, pogosto pa v vlogi negovalcev (6), družabnikov pri igri (6) in skrbnikov (4).

4 Podobe mater in očetov v izbranem vzorcu mladinske literature

Matere in očetje kot skrbniki in negovalci

Ženska skrb in nega za otroka se v literarnih podobah starejšega datuma najpogosteje povezuje z gospodinskimi opravili, vezanimi na dom in potrebe otrok. Taka podoba matere se pojavlja v adaptacijah ljudskega slovstva, npr. v zgodbi *Hvaležni medved*: »Mladi gospodar je drvaril in oglaril, mati pa je doma kuhala, pospravljala in negovala prvorojenega sinka« (besedilo, ki ga je zapisala K. Brenk, je bilo v Čebelici prvič objavljeno 1962). Podobno v tekstu Lojzeta Kovačiča *Vojaška postelja* (*Ciciban* 1969/61) mama poskrbi, da se sin zvečer umije, povečerja in gre v posteljo, potem pa na skrivaj očisti še dečkovo obleko oziroma pospravi »orožje«, ki ga deček skriva med perilom (Kovačič 2005: 62–63).

Socialno materinstvo se implicitno pojavi v *Hvaležnem medvedu*, izrazito pa v *Levem devžju* (Prežihov Voranc), ki je bila v zbirki Čebelica prvič objavljena leta 1962. Pripovedovalčeva mati, ki je poosebljenje dobrote (in ima antipod v nezakonski mačehi sosedovih otrok), poleg svojih oskrbuje, obdaruje, neguje in ljubkuje tudi sosedove otroke. Predstavlja socialistični ideal, ki zavrača tradicionalno egoistično zaverovanost mater v lastne otroke in hkrati »pomiritveno pripoved, da je materinstvo vstavljeno prav na presečišče združevanja ženske javne in zasebne sfere« (Vidmar Horvat 2013: 44). Oče, ki svojo skrb širi tudi izven družine, se pojavi v *Novoletni zgodbi* Lojzeta Kovačiča, ki je bila v Čebelici objavljena leta 1957.

Amy L. DeWitt ugotavlja, da se očetje v vlogi nesposobnih skrbnikov pojavljajo v pripovedih kot komični zaplet. Oče, ki vloge skrbnika ne opravlja optimalno, se na primer pojavi v zgodbi *Torek je dan za očija* Majde Koren (iz zbirke *Eva in kozel*, 2006), ki je bila v *Cicibanu* objavljena leta 2010. Oče s hčerkama uživa v igri in zabavi, ne poskrbi pa za njuno higieno ter zdravo prehrano in tudi ne korigira njenega vedenja (se ne jezi, ko se hčerka umaže). Deklica tako opisuje očetovo skrb zanjo: »Oči pusti, da blatna tacam naokrog. (...) Malce me boli trebuh, ker sem se najedla kokic« (Koren 2005: 204–205). Zgodba, ki sicer ni zajeta v izbor, je pa zanimiva, ker

kot nesposobno skrbnico prikazuje mamo, je *Mama ne zna* Nataše Konc Lorenzutti, ki je bila objavljena v reviji *Ciciban* leta 2002: v njej skuša zaposlena mati hčerki postreči zajtrk, a pri tem ni najbolj uspešna, saj to običajno počne oče.

Mater, ki gospodinjsko delo prepuščajo pomočnicam, v izbranih tekstih nisem našla, so pa taki liki prisotni v mladinski literaturi, ki slika preteklo meščanstvo, npr. *Pridi, moj mili Ariel* (Mira Mihelič, 1965) ali *Urške* (Polonca Kovač, 1984). Podobo matere, ki gospodinjsko delo odlaga na račun čustvene vzgoje in zbliževanja z otroki (skupno branje), najdemo v *O podgani, ki je kuhala marmelado* Anje Štefan, objavljeni v *Cicibanu* leta 2006; mati, ki otrokom bere in jih tolaži, se pojavi tudi v *Strašni zgodbi* Cvetke Sokolov, objavljeni v *Cicibanu* leta 2005.

Očetje kot družabniki in negovalci

Živa Humar ugotavlja, da očetje svojo skrb za otroka najpogosteje udeležujejo v prostočasnih dejavnostih ter igri. Take podobe očetov se pogosto pojavljajo tudi v omenjenem literarnem izboru. Eden najzgodnejših primerov očetovega (neprostovoljnega) družabništva je zgodba *Peter iz telefona* Mire Mihelič, ki je bila v zbirki Čebelica objavljena leta 1963. Igra očeta z otrokom je tematizirana tudi v naslednjih knjigah, katerih odlomkih so objavljeni v izborih: *Zgodbe iz mesta Rič-Rač* (Lojze Kovačič, 1961) in *Piki Jakob* (Kajetan Kovič 1974).⁴ Kot družabnik oziroma vzgojitelj in prominentni starš ob bolni, pasivni materi se oče vzpostavi v *Novoletni zgodbi* Lojzeta Kovačiča (1958); mati sicer kljub bolezni s pomočjo sina pred praznikom speče potico, oče pa jo razdeli vsem stanovalcem v hiši in tako sinu pokaže pomen solidarnosti.

V najnovšem izboru *Cicibana* in *Cicidoja* (2013) se oče pojavlja kot vir varnosti in tolažbe, (*Oda očetom*, Ksenija Šošter Olmer), pogosto pa tudi kot negovalec in vzgojitelj (*Izgubljena rokavička*, Cvetka Sokolov; *Peter nos in noč čarovnic*, Primož Suhodolčan; *Zgodba o zmešanem računanju*, Lojze Kovačič; *Na izletu*, Jiři Bezljaj; *Šobica in prevelika medalja*, Nataša Konc Lorenzutti idr.)

Matere kot disciplinatorke

V besedilih izbora se kot disciplinatorke najpogosteje pojavljajo matere (18 krat, očetje pa 10 krat). Zanimiv postopek kaznovanja je opisan v Cankarjevem besedilu *Pehar suhih hrušk*: »Mati me ni udarila, tudi ni rekla žal besede; sedla je na klop, skrila je obraz v dlani ter je zajokala, da so tekle solze izza belih prstov« (Cankar 2007: 423).⁵ Materino dejanje je sicer razumljivo kot izraz stiske ob dejstvu, da kot samohraniteljica ne more priskrbeti dovolj hrane za otroke in jih obenem vzgajati oziroma moralno usmerjati, vendar pa je učinek joka predvsem vzbujanje krivde (in posledično discipliniranje, ki se je močno vtisnilo v Cankarjevo avtobiografsko

⁴ In še teh v besedilih, ki niso zajeta v zbirko: *Zlata ladja* (Kajetan Kovič, 1969), *7 nagajivih* (Leopold Suhodolčan, 1976), *Marko na belem konju jaše* (Tone Pavček, 1984), *Njune zgodbe* (Miroslav Košuta, 2002), *Kaj se skriva očku v bradi* (Boštjan Gorenc Pižama, 2017).

⁵ Iz ponatisa besedila, ki je bilo v zbirki Čebelica prvič objavljeno leta 1965, je izvzeto pripovedovalčevo fizično kaznovanje sestre, ki ga je zapeljala v greh.

prozo), saj otrok težko dojame kompleksnost njenega intimnega in socialnega položaja.

Tekst *Nihče nima tako hude mame*, ki je bil v *Cicibanu* natisnjen v letniku 1999/2000, sicer pa je ponatis zgodbe iz zbirke Kristine Brenk *Golobje, sidro in vodnjak* (1960), tematizira položaj »mameočka«, tj. mame, ki je kot številne ženske v povojni Evropi (kot omenja mati v besedilu) ostala sama s sinom in se sooča s težavami sinove vzgoje brez očeta; osredinja se na mamine dvome ob discipliniranju otroka, in sicer tako, da ta proces fokalizira pripovedovalka deloma skozi svojo in deloma skozi sinovo perspektivo. Mati se vživlja v sinovo doživljanje:

Jeza se nabira v Andrejevem srcu. »Vsi smejo biti dlje zunaj kot jaz – Peter in Janko – še v šolo ne hodi – in Marjan in Jože.« (...) Mama molči, Andrej pa zajoka na ves glas in zahlipa: »Nihče nima tako hude mame kot jaz ...«

Mama obstane. Iz molka potegne k sebi skuštrano glavico in pravi tiho: »Ne morem drugače. Ko se zvečer prižgo luči na cestah, moraš priti domov. To je povelje zamorske kraljice!«

Pripoved v konfliktu oziroma dialogu išče konsenz med obema vidikoma in se zaključi v prid maminega stališča: »Andrej ve, da ima mama prav, kadar je huda« (Brenk 2013: 201).

Tekst Berta Pribca *Gospodar češenj*, ki je bil objavljen v *Cicibanu* leta 2010, je podan v personalni pripovedi strica (na obisku), ki nakazuje, da v gospodinjstvu živijo mati, sin in dedek, oče je odsoten. Napetost izvira iz dečkovega rabutanja češenj. Ko mati izve za prekršek, dečka okara: »Ma kaj si šel krast češnje Šoldiću? Znaš, da se to ne sme in nono Šimon bo hudo jezen nate!« (Pribac 2013: 199), nato pa se pusti prepričati sinovemu argumentu, da češenj ni rabutal, saj ga je njihov čuvaj, strašni pes Medo, povabil, naj si jih nabere. Otrokov argument je dvomljiv, saj pripoved v izhodišču poda informacijo, da sosed – lastnik češenj – preganja otroke pri rabutanju. Vendar pa mati odločno podpre otrokovo stališče – torej spremeni svoj pogled na lastništvo češenj – in se celo odločno upre svojemu očetu, ki vztraja pri tem, da je otrok kradel in da se mora opravičiti. V pripovedi, ki poudari očetovo trpljenje ob hčerini odločitvi in predvsem ob njenem uporabi »pravi resnici«, je moč začutiti implicitno kritiko materinega (ne)discipliniranja sina in nemara kaže na širši pojav upada očetovske avtoritete v sodobni družini in družbi (Humar 2007: 80). Obenem pa motivi prepovedanega sadeža, neupoštevanja prepovedi in ženska omahljivost aludirajo na biblijsko zgodbo o okušanju sadu z drevesa spoznanja. Navajam izsek iz besedila:

Poslušaj, oča, zdaj sem svoja žena in ni mi treba te več poslušat. Otrok si je zares pozelel češnje, ma če bi ga pes ne bil zvabil, ne bi jih šel nabirat. V tu sem sigurna. In pes je bil gospodarjev pes, zato moj Adrijano ni kral češenj. To je prav taku, kot bi ga pustil nabirat češnje sam Bepo Šoldić!«

Nono Šimon je ostal brez besede. Ni mogel verjeti, da se mu je uprla najstarejša hči, ki ga je zmeraj ubogala. In ni bil siguren, da ima prav in ali je pes Medo tudi gospodar češnjevga drevesa. Šel je v svojo kamro in Kristina je videla, da so mu šle solze doli po licu. Kristina pa ni bila sigurna, ali je storila prav ali ne, da je dala svojem otroku prav. Ampak češnje so bile zares dobre. (Pribac 2013: 200)

V vseh treh omenjenih tekstih vlogo disciplinatorke prevzamejo matere v enostarševskih družinah. Postopki, s katerimi posegajo v otrokovo vedenje, pa vsaj v zadnjih dveh primerih nakazujejo, da svoje početje doživljajo ambivalentno – v

interakciji med tem, »kar je prav«, in močnim občutenjem otrokovega doživljanja situacije.

Tudi v dveh zgodbah, ki se ukvarjata s spodbujanjem otrok pri planinarjenju, je discipliniranje otroka prikazano skozi izmenjujoči se perspektivi odraslega in otroka: Nataša Konc Lorenzutti, *O šobici in preveliki medalji* (Ciciban, 2006, Cvetka Sokolov, *Pohodnik* (Ciciban, 2006). Tudi zgodba *Nisem smrklja* (Nataša Konc Lorenzutti, Ciciban 2011/12) tematizira materino discipliniranje hčerke skozi kritično in prizadeto gledišče otroka (»(Mama) je zapihala: 'Smrklja!' S tem me je užalila.«). Mati se za karanje in grde besede opraviči, nato se opraviči tudi hči. Zaključek je srečen in humoren.

Matere kot hraniteljice

V vlogi hraniteljev se očetje v vseh zbirkah pojavijo dvanajstkrat, matere pa desetkrat. Kot hraniteljice v stiski so najpogostejše tematizirane matere samohranilke. Kot take se v izboru pojavljajo v naslednjih besedilih: *Kdo je napravil Vidku srajčico* (Fran Levstik, v Čebelici je prvič izšla 1955), France Bevk, *Peter Klepec* (Čebelica, 1958), ljudska *Dvanajst ujev* (Čebelica, 1974). Revna vdova, ki težko preživlja sina, se pojavi v pravljici *Topli potok* (Erna Starovasnik), ki je v zbirki Čebelica izšla 1960. Bivanjska stiska matere in sina v pravljici *Krojaček Hlaček – hiša iz gumbov* (avtor Leopold Suhodolčan, objavljena v *Cicibanu* 1969/70) se razreši šele na ravni fantastičnega. Zgodba *Mati lisica za deklo* (beneška ljudska, objavljena v *Cicibanu* 2008/09) tematizira težave personificirane lisice – matere samohranilke, ki se v stiski zateče v krajo. Relativno veliko število hraniteljic v zbirki po mojem mnenju torej izhaja predvsem zaradi prepredenosti povojne mladinske literature s folklornim izročilom in je v manjši meri posledica socialistične retorike zaposlenih žensk. Očetje se v besedilih, izdanih po letu 2000, ne pojavljajo v vlogi hraniteljev.

5 Sklep

Raziskava štirih antologij mladinske literature je pokazala, da se očetovski liki v njih pojavljajo v manjši meri kot matere; v dvainosemdesetih besedilih se je lik matere pojavil enainosedemdesetkrat, očeta pa enainpetdesetkrat. Prevlada mater v družinskih vlogah v preseku mladinske literarne reprezentacije med 1950–2013 bi lahko odražala, kot je izpostavljeno v izhodišču študije, nadomestilo za morebitno manjšo pojavnost žensk v drugih sferah literarne reprezentacije.

Seštevek vlog, ki so jih ženski liki prevzemali v vseh štirih zbirkah, nam pokaže, da so se pričakovanja potrdila: matere se najpogostejše pojavljajo v vlogi skrbnic (22) in negovalk (18). Presenetila je ugotovitev, da so v skupnem seštevku matere enako pogosto v vlogi negovalk in v vlogi disciplinatorek (18). V najnovejši zbirki besedil (2013) se matere pojavljajo v vlogi negovalk (8) in disciplinatorek (8) večkrat kot v vlogi skrbnic (6), kar nas lahko napeljuje k sklepu, da so v sodobnih literarnih podobah mater pomembnejši vidiki čustvene pomoči in vzgoje kot pa gospodinjinskih opravil. V dokaj velikem obsegu se matere zlasti v besedilih iz preteklega stoletja pojavljajo v vlogi hraniteljic (10), kar nemara izvira iz pogostosti ljudskih pravljic

v zbirkah – te neredko izpričujejo eksistencialno stisko vdov. Matere se najredkeje pojavljajo v vlogi družabnic pri otroški igri.

Očetje se v zbirki najpogosteje pojavljajo v vlogah družabnikov pri igri (14) in hraniteljev (12) – izid je deloma pričakovan. Preseneča dejstvo, da literarne podobe očetov pri prijetnem preživljanju skupnega prostega časa z otroki prednjačijo pred podobami očetov pri služenju denarja in opravljanju poklicnega dela, vendar je to obenem v skladu z ugotovitvijo Žive Humar, da sodobni očetje svojo skrb za otroka najpogosteje udejanjajo v prostočasnih dejavnostih ter igri. V sodobnih besedilih iz tega tisočletja se očetje ne pojavljajo v vlogi hraniteljev, pogosto pa v vlogi negovalcev (6), družabnikov pri igri (6) in skrbnikov (4).

Reprezentacija družine v slovenski mladinski literaturi je bila doslej slabo raziskana, so pa tovrstne študije uporabne za boljše razumevanje družbene oziroma diskurzivne konstrukcije družine, znotraj nje pa opredelitve materinskih in očetovskih vlog, zgradbe in funkcije družine ter z njo povezanih vrednot. Pričujoča študija odpira številna še neraziskane teme, denimo podobo »odsotnega« ali »nevidnega« očeta, spreminjajoče se poglede na ustrezne načine discipliniranja otrok, podobe ne/primernih staršev in vprašanje, kako se premik od tradicionalnih oblik v alternativne oblike družin kaže v literarnih besedilih.

Literatura

Mathew Adams, Carl Walker in Paul O'Connell, 2011: Invisible or Involved Fathers? A Content Analysis of Representations of Parenting in Young Children's Picturebooks in the UK. *Sex Roles* 65/3–4, 259–270.

Joan Aldous, 1969: Occupational characteristics and males: Role performance in the family. *Journal of Marriage and the Family* 31, 707–713.

David Anderson in Mykol Hamilton, 2005: Gender Role Stereotyping of Parents in Children's Picture Books: The Invisible Father. *Sex Roles: A Journal of Research*, 52/3–4, 145–151.

Milena Blažić, 2004: Strokovno spremljanje mladinske književnosti v Sloveniji. *Otrok in knjiga* 61 (letnik 31), 67–77.

Kristina Brenk, 2001: *Obdarovanja: izbrana kratka proza*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001.

Christine E. Bose, 1987: Dual spheres. V: Beth Hess in Myra Marx Ferree (ur.), *Analyzing Gender: A Handbook of Social Science Research* (267–285). Newbury Park: Sage.

Ivan Cankar, 2007. Pehar suhih hrušk. V: Andrej Ilc, 2007: *Zlata čebelica 2: še petdeset najlepših*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 415–423.

Amy L. DeWitt, Cynthia Cready, Rudy Seward, 2013: Parental Role Portrayals in Twentieth Century Children's Picture Books: More Egalitarian or Ongoing Stereotyping? *Sex Roles* 69, 1–2.

Amy L. DeWitt, 2005: *Parental Portrayals in Children's Literature*. Univerza v severnem Teksasu.

Miran Hladnik, 1997: »Bodi svojemu možu pokorna!« ali »Če ti bo še kdaj kljubovala, kar trdo jo primi!« (Ženska v minuli slovenski prozi). Zbornik predavanj. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* (33; 1997; Ljubljana). 111–122.

Ksenija Horvat Vidmar, 2014: *Zamišljena mati: Spol in nacionalizem v kulturi 20. stoletja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Živa Humar, 2007: Skrbstvene aktivnosti moških v družinskem življenju. *Družboslovne razprave* 56, 75–89.

Marilyn Ihinger-Tallman, Kay Pasley in Cheryl Buehler, 1993: Developing a middle-range theory of father involvement postdivorce. *Journal of Family Issues* 14, 550–571.

Andrej Ilc, 2003: *Zlata Čebelica: najlepših petdeset*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Andrej Ilc, 2007: *Zlata čebelica 2: še petdeset najlepših*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Maca Jogan, 1991: Talcott Parsons – sociološki prispevek k družbeni re/produkciji hierarhije med spoloma. *Družboslovne razprave* 11, 33–41.

Nataša Konc Lorenzutti, 2013: Mama ne zna. *Cicido: revija za predšolske otroke* 6, 14–15.

Lamb, M. E, 1977: Father-infant and mother-infant interaction in the first year of life. *Child Development* 48/1, 167–181.

Polonca Kovač, 1994: *Špelce*. Ljubljana: Mladika.

Klemen Lah, 2014: Podoba očeta v Kosmačevem romanu Pomladni dan in noveli *Pot v Tolmin*. *Jezik in slovstvo* 2/3, 69–76, 234.

Jože Lipnik, 2010: »Relacija oče-sin v dveh slovenskih romanih«. (Mężczyzna w rodzinie i społeczeństwie – ewolucja ról w kulturze polskiej i europejskiej. Tom II, Wiek XX. 87–90.

William Marsiglio, 1991: Paternal engagement activities with minor children. *Journal of Marriage and the Family* 53, 973–986.

Mira Mihelič, 1969: *Pridi, mili moj Ariel*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Katja Mihurko Poniž, 2000/01: Materinstvo kot umetnostni motiv in njegova upodobitev v povesti Samorastniki. *Jezik in slovstvo* 1/2, 5–18

Fran Milčinski, 1970: *Pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Carl Minton in Kay Palsey, 1996: Fathers' parenting role identity and father involvement. *Journal of Family Issues* 17, 26–4.

Mateja Pezdirc Bartol, 2003: Odnos med materjo in hčerjo v sodobnem slovenskem romanu. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete

Miran Hladnik (ur.): *Slovenski roman*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete (Obdobja, 21). 139–148.

Bert Pribac, 2013: Gospodar češenj. V: Slavica Remškar, 2013: *An, ban, ciciban: še nekaj najlepših iz Cicibana in Cicidoja*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 199–200.

Slavica Remškar, 2005: *Vse najboljše, ciciban: 100 in še več najboljših iz šestdesetih letnikov Cicibana*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Slavica Remškar, 2013: *An, ban, ciciban: še nekaj najlepših iz Cicibana in Cicidoja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Arlie Russel Hochschild, 1989: *The Second Shift*. New York: Viking Press.

Janja Vollmaier Lubej, 2014: Patološki odnos med materjo in hčerjo/sinom v prozi Gabriele Babnik in Gorana Vojnoviča. Pridobljeno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-KOJZAUIP>, 1. avgust 2019.

Larisa Javernik

LIKI STARŠEV V IZVIRNIH SLOVENSKIH OTROŠKIH SLIKANICAH ZADNJEGA DESETLETJA

Prispevek raziskuje izvirne slovenske slikanice zadnjega desetletja (2009–2019), v katerih se posredno ali neposredno pojavi lik staršev. Starši se v slikanici navadno pojavljajo v stranskih vlogah in imajo znotraj dogajanja običajno sekundarno funkcijo. Koncept starševstva v sodobni slovenski otroški slikanici se je delno prilagodil trenutnemu družbenemu in socialnemu razumevanju družinske celice in njenim različicam. Lik staršev tako delno prehaja skozi fazo detabuizacije, zato se v slikanicah poleg pozitivno obarvanih starševskih likov pojavljajo tudi neidealizirane, nepopolne in celo odsotne starševske figure ter netipični družinski odnosi. Starši so v nekaterih primerih celo vzrok travmatične izkušnje, ki otroške like v slikanicah negativno zaznamuje. V sodobni slikaniški produkciji je tako mogoče zaznati naslednje različice lika staršev: starši, ki so vzorniki in so simbol varnosti, zabave, sočutja ter znanja; fizično ali psihično odsotni starši; starši, ki so vir negativne izkušnje itd.

The article deals with original Slovene picture books of the last decade (2009–2019), in which parents appear directly and indirectly. Parents in picture books usually play side roles, with a secondary function within storyline. The concept of parenthood in the original contemporary Slovene picture book has partly adapted to the current social understanding of family cell and its varieties. The character of parents is now going through a phase of taboo deconstruction, and that is why picture books abound with non-idealized, imperfect and even absent parent figures, along with atypical family relations, apart from positively portrayed parents. In some cases parents are even the reason of traumatic experience with negative impact upon children. In the contemporary picture book production several varieties of parental figures can be perceived: on the one hand parents as role models symbolizing security, fun, sympathy, wisdom, and on the other hand physically or psychologically absent parents as a source of negative experience.

1 Uvod

Slikanica je multimodalno delo, ki zgodbo izraža s pomočjo dveh sporazumevalnih kodov; jezikovnega (besedilo) in likovnega (ilustracije). Pri tem so pomembne tri sestavine slikanice: literarni del, likovni del in oblikovanje obeh v vsebinsko-oblikovni odnos interakcije (Haramija in Batič 2013: 23–24). Večinoma so namenjene otrokom do 9. leta starosti, torej otrokom v predbralnem in začetnem bralnem obdobju (prav tam: 71) in navadno predstavljajo prvi stik otrok s knjigami. Starost naslovnika in starost glavnega lika (ki navadno sovpadata) zato močno vplivata

na prikazane odnose med družinskimi člani (Haramija 2006: 78). V fazi zgodnje socializacije je slikanica tako vpliven literarno-likovni medij pri izoblikovanju otrokovih predstav o življenju. V njih so starši posledično pogosto predstavljeni v skladu s trenutnimi družbenimi pričakovanji, ki so ideološko obarvana, in v skladu z družbeno razdelitvijo spolnih vlog (DeWitt 2005: 1–15). Če predvidevamo, da se mladinska književnost odziva na družbeno stanje, lahko v izvirnih slovenskih slikanicah zadnjega desetletja (2009–2019) v kontekstu analize starševskih likov pričakujemo heterogene starševske in družinske tvorbe ter starševske in družinske tvorbe, ki temeljijo na tradicionalnih in idealiziranih predstavah o družini.

Pri raziskovanju starševskih likov v izvirnih slovenskih slikanicah, ki so izšle med letoma 2009 in 2019, se opiramo na dejstvo, da so starši definirani kot moški in/ali ženska v družinskem odnosu do svojega otroka, »saj je otrokova vraščenost v družino dana z rojstvom« (Haramija 2006: 69). Statistični urad RS družino opredeljuje kot: »življenjska skupnost staršev (obeh ali enega) in neporočenih otrok, ki živijo z njima oziroma z enim od staršev. Starost otrok ni omejena, vendar pa le-ti nimajo svoje družine oziroma ne živijo v zunajzakonski skupnosti« (2011: <https://www.stat.si/Popis2011/DefDruzine.aspx>).

V prispevku s pomočjo deskriptivne metode predstavimo nekatera literarna in sociološka dejstva, pomembna za razumevanje prikazovanja starševskih likov v slikanicah, v osrednjem delu pa s pomočjo metode analize in sinteze raziskujemo slikanice zadnjih desetih let, v katerih se liki staršev pojavijo v glavnih ali stranskih vlogah.

Bolj poglobljeno se osredotočamo na izbrane primere izvirnih slovenskih slikanic, v katerih se liki staršev pojavljajo v izrazitejši funkciji, njihove značajske lastnosti so poudarjene, njihova prisotnost v zgodbah pa, kljub temu da morda niso postavljeni v vlogo glavnih likov, pomembno vpliva na dogajanje in na preostale like v slikanicah. Pri tem iščemo predvsem primere starševskih likov, ki izstopajo iz povprečnega prikazovanja. Zanima nas, kako so okarakterizirani, kako pripomorejo h karakterizaciji drugih likov, ali so se sposobni spremeniti in kakšne so motivacije za njihova dejanja (Zupan Sosič 2017: 185–06).

2 Starševski liki v slikanicah

Poskus klasifikacije delno temelji na klasifikaciji Nancy Lee Cecil in Patricie L. Roberts, ki v strokovnem priročniku *Families in Children's Literature* (1998) analizirata like staršev in družinskih celic. Osrednji namen priročnika je sicer raziskovanje primerov ameriških mladinskih del, ki čim bolj celostno pokrivajo podobo sodobne družine. Ker pa je lik staršev neločljivo povezan s tvorjenjem družinske celice in obstaja zgolj v interakciji z likom sina in/ali hčerke, iščemo pri njuni klasifikaciji možen delni prenos modela na slovensko slikaniško produkcijo zadnjih desetih let. Motiv družine glede na njeno raznolikost razdelita na: skupnost kot družina, družina z invalidnim članom, posvojitvena družina, krušna družina, družina s homoseksualnim članom, rasno raznovrstna družina. V smislu prenašanja družinskih tradicij opazita naslednje teme: medgeneracijski odnosi, družinske tradicije in zapuščina. Z uporabo literarnih primerov izpostavi družinske vezi: odnos med brati in sestrami, odsotnost enega od staršev, odnos med očetom in sinom, odnos med materjo in hčerko, odnos znotraj širše družine, posvojitev. Osredotočita

se še na situacije, ki lahko sprožijo družinske konflikte: družinska stiska in skrbi, ločitev, reševanje težav, brezdomstvo, družinska podpora, alkoholizem in smrt v družini (Lee Cecil in Roberts 1998).

V slovenski slikaniški produkciji zadnjega desetletja se tovrstna raznolikost ne pojavi v celoti. Pri pretresu produkcije zadnjega desetletja je mogoče opaziti nadaljevanje v premiku k obravnavanju dejanskih družbeno-kulturnih konceptov sodobne družine in sodobnega starševstva, se pa pojavi razlika med tem, kako avtorji k prikazovanju družine in starševstva pristopijo. Dragica Haramija pri raziskovanju vloge družine v sodobni slovenski mladinski prozi ugotavlja, da »sociološka tipologija sodobne družine opredeljuje bistveno več njenih pojavnih oblik, kot pa jih zajemajo otroška in mladinska dela s temo družine« (Haramija 2006: 78).

Najpogostejše se pojavljajo dvostarševske družine, manj pogosto enostarševske, reorganizirane, razširjene družine in prazno gnezdo (Haramija 2006: 78). Starši zavzemajo sekundarne vloge, večinoma so stranski liki, vizualno in značajsko pa so označeni predvsem v skladu s stereotipnim in tradicionalnim prikazovanjem starša. Ta se v mladinski literaturi najpogostejše pojavi kot družabnik, kot tisti, ki uvaja disciplino, kot vzgojitelj, negovalec in skrbnik (DeWitt 2005:18; povz. po Doherty 1998, Ihinger-Tallman 1995). Kot podporni liki so prisotni predvsem v slikanicah, ki tematizirajo probleme najmlajših in otrokov vsakdan. V izvirnih slovenskih slikanicah zadnjega desetletja jih najdemo predvsem v slikanicah, ki tematizirajo spanje in uspanje (Barbara Simoniti in Peter Škerl: *Andrej Nespanec*, 2014), strah (Žiga X. Gombač in Damijan Stepančič: *Črno belo*, 2017), laganje (Helena Kraljič in Suzi Bricelj: *Kako raste laž*, 2013), težave pri sprejemanju brata ali sestre (Tatjana Ban: *Moj mali bratec*, 2010), tegobe odraščanja (Mateja Gomboc in Ana Razpotnik Donati: *Polonca, mala in velika*, 2013), težave v vrtcu ali šoli (Žiga X. Gombač in Tanja Komadina: *Gobčko in Hopko*, 2018), bolezen (Tanja Ahačič in Tinka Mesec Tomazin: *Desetnica*, 2012), igranje (Boštjan Gorenc Pižama in Igor Šinkovec: *Kaj se skriva očku v bradi*, 2017), ljubeče družinske odnose (Slavica Remškar in Tanja Komadina: *Mi se imamo radi*, 2015; Cvetka Bevc in Nina Mrdenović: *Moja družina*, 2011; Sanja Pregl in Maja Lubi: *Ljubezni je za vse dovolj*, 2011; Patricija Peršolja in Jure Kralj: *Neskončno te imam rada*, 2017; Žiga X. Gombač in Ivan Mitrevski: *Skrivnosti mladih levov*, 2014; Špela Habič in Ana Razpotnik Donati: *Mamica, rad te imam*, 2010) itd.

Če izpostavimo vidnejše starševske like v slikanicah zadnjih desetih let, ki so zanimivi in izstopajoči zaradi tega, ker so prikazani stereotipno, ker so negativno označeni ali ker so v skladu z raznolikostjo konceptov starševstva in družin, jih lahko razdelimo v naslednje skupine: idealni in idealizirani starši, nasilni starši, fizično in čustveno odsotni oz. nedostopni starši, ločeni starši in starši posvojitelji.

2.1 Stereotipni in idealizirani starši

Starši so v slikanicah najpogostejše prikazani enoznačno, s pozitivnimi lastnostmi. Primer izrazite idealizacije staršev, ki vključuje stereotipno označevanje, je viden v slikanicah *Moja mamica* (2018) in *Moj očka* (2018) Helene Kraljič in Polone Lovšin. V slikanicah prvoosebni otroški pripovedovalec starša predstavi izrazito enoplastno in zgolj v presežni obliki. Pri tem ustvarjalki ohranjata tradicionalno razdelitev spolnih vlog. Mama je opisana s tipično ženskimi lastnostmi, ki so potencirane in

pretirane: »MOJA MAMICA JE LEPA. Še več kot to: je NAJLEPŠA. /.../ MOJA MAMICA JE IGRIVA. Še več kot to: je NAJIGRIVEJŠA« (Kraljič 2018a: 3–7). Temu primerna je tudi njena vizualna upodobitev. Ilustratorica jo upodobi kot nežno žensko z zlatimi lasmi, vitko postavo in ljubečim obrazom. Prikaže jo v dejavnostih, ki so tipično materinske in žensvene: kuhanje, pospravljanje perila, ličenje itd. Oče je nasprotno predstavljen s tipično moškimi značilnostmi: »MOJ OČKA JE MOČAN. Še več kot to: je NAJMOČNEJŠI. /.../ MOJ OČKA JE BOGAT. Še več kot to: je NAJBOGATEJŠI« (Kraljič 2018b: 2–8). Upodobljen je s širokimi rameni, dlakami na obrazu, s kratko pristrizženimi lasmi. Otroški pripovedovalec se v obeh slikanicah postavi v vlogo ocenjevalca značajskih in vizualnih značilnosti svojih staršev. Pri tem uporablja privednike v presežniku in s tem predpostavlja, da sta njegova starša najboljša možna. Ustvarjalki tako posredno ustvarita stereotipni, skorajda utopični primer portreta idealne mame in idealnega očeta.

2.2 Nasilni starši

Lik nasilnega starša se pojavi v slikanicah *Punčka in velikan* (2009) in *Tata zmaj* (2014). Nasilno vedenje je v obeh primerih osrednja značilnost starševskega lika, ki vzročno-posledično vpliva na razvoj zgodbe in na nastanek specifičnih značajskih lastnosti pri otroških likih.

Naslovniško odprta *Punčka in velikan* Neli Kodrič Filipič z ilustracijami Tomislava Torjanca se ukvarja z družinskim nasiljem, ki se prenaša skozi generacije. V zgodbi opazujemo dogajanje v dveh generacijah nasilnih družinskih celic. V prvem delu spoznamo deklico in njenega očeta velikana, ki je pogosto utrujen. Lik starša velikana lahko razumemo simbolno. Motiv povečane velikosti, kar s pomočjo kontrastiranja izkoriščajo tudi ilustracije, je zgovoren v smislu otroškega zaznavanja starša. Starš je v tem primeru ne samo višji, ampak tudi strašljiv in nevaren. Nekega dne očeta hčerina živahnost tako razburi, da vanjo vrže kamen. Deklica odraste, kamen, ki ji je obtičal v srcu, pa jo vedno bolj teži in jo dela utrujeno. Ko deklica postane mama velikanka, se motiv nasilnega starševskega vedenja ciklično ponovi. To se kaže tudi v ilustracijah. Gre za prenos osrednje značajske lastnosti starša na lik otroka. Zdaj je deklica, nekoč v vlogi žrtve nasilja, tista, ki nasilje povzroča. V trenutku jeze pograbi kamen in ga vrže proti sinu. V očeh prestrašenega dečka zagleda »prestrašene oči majhne punčke, v katero je oče velikan zalučal kamen, pa tudi oči očeta velikana, ki so pod jezo skrivale bolečino. V tej bolečini je opazila še eno velikanko, njegovo mamo, ki je svojega sina velikana nekoč, predavnimi časi, udarila zgolj zato, ker je ni ubogal« (Kodrič Filipič 2009: 18–19). Pred očmi se ji zvrsti zaporedje nasilnih vzorcev, ki so se v njeni družini prenašali s starša na otroka. Velikanka se v trenutku spoznanja zavestno odloči, da bo prekinila z negativnim vedenjem in poskušala spremeniti podobo nasilnega starša. Posledično prekine tudi z izhodiščno oznako statičnega lika, ki ga je podedovala od očeta. To oznako preseže, saj postane v želji po prekinutvi tradicije meddružinskega nasilja aktivna. Lik nasilnega starša je v slikanici *Punčka in velikan* tako osrednje gibalno zgodbe in osrednja tema ilustracij. Nasilen starš se v slikanici ne pojavlja v starševski dvojici; prikazan je ali nasilen oče ali nasilna mati oz. družinska veriga nasilnih starševskih figur.

Slikanica *Tata Zmaj* Patricije Peršolja z ilustracijami Silvana Omerzuja prav tako v središče zgodbe postavi nasilen starševski lik. V tem primeru je to oče, ki fizičnega nasilja ne izvaja nad otrokom, ampak je žrtev mati. Deček in mama očeta imenujeta zmaj. Kot zmaja ga upodobi tudi ilustrator. Oče je naslikan z veliko in strašljivo zeleno glavo in z ogromnimi zobmi. Nasilnost lika je torej posredovana skozi ime, vizualno podobo in dejanja. Mama prevzame zaščitniško vlogo in je v ilustracijah v odnosu do očeta prikazana kot podrejena. Sinu poskuša delno prirediti in zamolčati očetovo nasilno vedenje. Ob očetovih nasilnih izbruhih ga zamoti z igro skrivalnic in opravičuje njegova dejanja s pomočjo metaforičnega prenosa živalskih značilnosti na človeka: »Kaj ko bi se šla skrivalnice kar doma? S tatom recimo, ki bo samo za naju zaigral nevarnega zmaja! Razburljivo, mar ne?« (Peršolja 2014: 7). Deček nekaj časa spoštljivo sledi materini igri, ko pa začne zaznavati praske in buške na materinem telesu, spozna, da očetova igra ni tako nedolžna, zato poišče zunanjo pomoč. Zgodba je napisana skozi prvoosebne otroškega pripovedovalca, ki je nedolžen in večji del zgodbe naiven, a je zaradi nasilnega starša primoran prevzeti nekaj odraslih lastnosti. Ker se lik nasilnega starša ni zmožen spremeniti in v svojem disfunkcionalnem vedenju ostaja statičen, je deček tisti, ki zaustavi lik nasilnega starša in s tem pomaga drugi starševski figuri.

2.3 Fizično odsotni starši

O fizično odsotnem staršu govorimo, kadar eden od staršev (ali oba) začasno ali sploh ni prisoten v otrokovem življenju, ta odsotnost pa vpliva na ostale like. Primerе tovrstnih starševskih likov najdemo v slikanicah *Oglas za eno mamo* (2009), *Tudi mama žaba lahko zboli* (2009), *O kosu, ki je bil vsemu kos* (2018) in *Kdo je ukradel Lunu mamico in atija* (2019). Razlogi za fizično odsotnega starša so v obravnavanih slikanicah različni: smrt, bolezen, iskanje hrane, služba.

V slikanici *Oglas za eno mamo* (2009) Patricije Peršolje in Matjaža Schmidta spoznamo dečka in očeta samohranilca, ki živita na kmetiji. Ilustrator dečka in očeta v prvem delu prikaže pri skupnem opravljanju kmečkih opravil. Opazimo, da živita v sožitju in da si medsebojno pomagata. Oče je upodobljen kot lik, ki ga ne definirajo tradicionalne spolne razdelitve vlog, naslikan je tudi pri opravilih, ki jih v slikanicah navadno opravljajo matere. Deček zazna, da oče, čeprav je njuno življenje polno, nekaj pogreša: »A nekega dne sem le ugotovil, kaj očka na najini kmetiji tako zelo pogreša. Pod njegovo blazino sem našel majceno fotografijo, tisto od moje mame ...« (Peršolja 2009: 12). Deček naredi povezavo med mrtvo mamo in očetovim občutkom pogrešanja, zato v časopis da oglas, s pomočjo katerega bi očetu našel partnerko. Pretresljivo, dvoumno in etično vprašljivo je dejstvo, da deček lik odsotne mame skorajda popredmeti. Razume jo kot nekaj, kar je mogoče naročiti prek časopisnega oglasa: »Potem sem se spomnil, da sva z očkom prek časopisnega oglasa kupovala vse naše živali in tudi modri traktor in majhen tovornjak. Pa sem si rekel: 'Zakaj ne bi prek oglasa naročila še ene mame?'« (Peršolja 2009: 14). Večino žensk, ki se odzovejo, oče zavrne, saj ne pokažejo dovolj zanimanja za dečka. Po zaporedju humornih srečanj s potencialnimi kandidatkami, ki jih ilustrator upodobi karikirano in poudari njihove negativne značajske lastnosti, jima na koncu uspe najti novo članico družine. Lik očeta samohranilca in lik mrtve mame je v slikanici prikazan posredno, skozi dečkovo razumevanje situacije. Deček je aktivni otroški

lik, saj s svojimi dejanji pomaga odraslemu liku in tako spremeni enostarševsko družino brez mame v družino z dvema staršema. V zadnji enostranski ilustraciji ilustrator prikaže na novo vzpostavljeno družino, kako skupaj slonijo na ograji. Oče in nova mama si zreta v oči, deček pa mirno počiva med njima.

V primeru slikanice Gaje Ross in Nine Rupel *Tudi mama žaba lahko zboli* je razlog za fizično odsotnega starša začasna poškodba. Mama žaba, ki je v slikanici glavni lik, si polomi sprednja kraka in zato »ni hodila v službo, ni pekla žabjih palačink ne žabje kaše, ni pospravila hiške in ni oprala mahov za posteljice svojih paglavčkov« (Ross 2009: 3). Večji del slikanice je upodobljena, kako onemogla in jokajoča leži na postelji, z dvignjenimi in obvezanimi kraki in z razdalje prisostvuje družinskemu življenju. Lik mame je predstavljen stereotipno in v skladu s tradicionalnim pojmovanjem matere, ki opravlja tipično ženska opravila in je neuničljiva. Ker fizično ne more izvesti materinskih nalog, se je prisiljena začasno umakniti, kar pa v družini povzroči strašno zmedo. Otroci njeno nezmožnost premikanja razumejo kot nameren izraz nenaklonjenosti. Vsi razen enega paglavca jo zapustijo in se preselijo k teti. Teto uporabijo kot nadomestno mamo, ilustrator jo prikaže kot dinamičen in vitalen lik, ki paglavcem nudi tisto udobje, ki jim ga biološka mama trenutno ne more. Ko jih popade domotožje, se vrnejo domov in sprejmejo materino telesno stanje. Mama v času fizičnega mirovanja osebno zraje in pride do prelomne točke, saj spozna, da se mora znotraj družine vzpostaviti pravičnejša razdelitev dela.

Živalski starš se pojavi tudi v slikanici *O kosu, ki je bil vsemu kos* Urške Kozak in Kobrowskyga. Ena izmed začetnih dvostranskih ilustracij prikaže kosa in kosovko, kako ljubeče stojita ob gnezdu še neizvaljenih jajc. Ko kosovka odleti po hrano, se s poti ne vrne. Kos je od takrat naprej v interakciji z neizvaljenimi mladički upodobljen sam. Govorimo lahko o odsotnem materinskem liku in o očetovskem liku, ki mora prevzeti njene naloge. Ker valjenje jajc ni del njegovih zadolžitev, se znajde v zagati. Poskrbeti mora za mladičke, ker pa o tem nima dovolj informacij, se za nasvet obrne na druge materinske živalske like. Kos se naloge loti z ljubeznijo in veliko mero discipline. Z nadomeščanjem odsotne matere uspešno neguje jajca in postane ponosen očka. Izvaljene ptičje mladičke v zadnji ilustraciji ščiti s krili in se ljubeče sklanja nad njimi.

Kdo je ukradel Lunu mamico in atija Zorana Šteinbauerja in Mojce Fo v središče postavi lik dečka Luna. Njegovi starši so prezaposleni z delovnimi obveznostmi, zato večino časa razmišlja o tem, kako doseči, da bi bila starša več doma. Slikanica tematizira podobo sodobnih staršev, ki zaradi preobremenitev v službi težko ohranjajo polno družinsko življenje. Ilustracije poudarjajo idejo o odsotnih starših, zato je deček v ilustracijah večinoma upodobljen sam ali pa z varuško. Ko nekega dne Lun na ulici sreča policista, ga ogovori: »Ne, ukradli so mi mamico in atija. Vsako jutro ju ukradejo. Zelo ju pogrešam. /.../ Prosim, ujemite tatove in mi vrnite mamico in atija« (Šteinbauer 2019: 15). Policist dečkove trditve vzame za resnične in sproži iskalno akcijo. Ko starša doma pričaka policist, se odločita, da bosta odslej iz službe prihajala prej. S posegom v dogajanje otroški lik pri starših sproži trenutek spoznanja in odločitev za spremembo. Dečka stiska vodi v domišljjsko razmišljanje in kreativno reševanje problemov. Moč njegove domišljije ujamejo ilustracije. Te se naslanjajo na motive iz veselja, saj je Lun prepričan, da na Mesecu starši ne hodijo v službo, in veselje tako razume kot idealen prostor, v katerem bi lahko preživljal več časa s svojimi starši.

2.4 Čustveno odsotni oz. čustveno nedostopni starši

O čustveno odsotnem starševskem liku lahko govorimo, kadar je lik starša v otrokovem življenju fizično sicer prisoten, vendar je čustveno nedostopen oz. ni zmožen zadovoljiti otrokovih čustvenih potreb. Prisotnost tovrstnega lika vpliva na razvoj zgodbe v slikanicah *O velikem in malem otroku* (2009), *Košastka Katka* (2009), *O princu, ki mu je počilo srce* (2010) in *Zajček Žarko in sova* (2015).

Čustveno odsotni starši so v slikanici *O velikem in malem otroku* Ane Pičulin in Jerneja Kejžarja vrednoteni skozi perspektivo otroka. Deklica Tina je prepričana, da sta starša do nje krivična in da veliko več pozornosti namenjata njenemu bratu, zato se odloči, da se bo umaknila v virtualno resničnost. Na računalniku najde igrico, ki simulira popolno družinsko okolje in v katerem lahko umetno nadomesti primanjkljaj iz resničnega življenja. Starševski odnos do Tine je obarvan z njenim subjektivnim zaznavanjem. Ko starša ugotovita, da se deklica zateka v igranje igrice, ji začneta posvečati več pozornosti. Starša sta zmožna narediti spremembo, nista predstavljena kot absolutno negativna lika, saj sta se pripravljena prilagoditi hčerinih potrebam. Razvoj odnosa je viden tudi v likovni podobi. V prvem delu je upodobljen Tinin umik v samoto; do večjih interakcij s starši pride tudi na ravni ilustracij šele takrat, ko jo starša začenjata razumeti.

Tudi v slikanici *Košasta Katka* Bine Štampe Žmavc in Polone Lovšin sta starša, ki ne razumeta čustvenih potreb svoje hčere in delno celo nasprotujeta njenim značajskim ter vizualnim lastnostim, kar povzroči, da se otrok iz družinske celice začasno umakne. Katka, hči avtoritativne kraljice Pohrustlje II. in neodločnega kralja Lomastislava IV., je članica kraljevske družine pošasti. Ljubka Katka vizualno izstopa iz roda grozljivih in grdih pošasti. Njena starša sta upodobljena kot zeleni bitji z delno človeškimi in delno živalskimi vizualnimi značilnostmi, kar je v popolnem nasprotju s Katko, ki ni prav nič strašljiva. Ima namreč izrazite človeške poteze, narisana je kot majhna deklica s kuštravimi lasmi in poudarjenimi očmi. Starša, ki se ne znata soočiti z njeno drugačnostjo zaradi zunanjih pritiskov, se zato veliko prepirata. Globoko zaskrbljena je še posebej mati: »Zaradi Katkine pošastne lepote se nama lahko vsak hip upró podložniki in izgubiva kraljestvo, ti pa igraš šah!« (Štampe Žmavc 2009: 4). Katka je še posebej s strani dominantne matere zanemarjena, njena zanimanja in videz so nesprejeti in so vir nezadovoljstva, zato se odloči, da bo starša zapustila in se osamosvojila v svetu ljudi. Na koncu se vrne v primarno družinsko celico, ki je po vrnitvi nekoliko bolj tolerantna do njenih posebnosti. Starša spremenita izhodiščno nenaklonjeno obnašanje do Katke in sta na koncu zmožna sprejeti hčerkinе posebnosti.

Razmerje med čustveno nedostopnimi starši, ki ne razumejo potreb svojega otroka, tematizira tudi slikanica *Zajček Žarko in sova* Danice Bricman in Beti Lonček. Zajček Žarko ima težavo, saj ga starša ne slišita. Ilustracije živalske like prikazujejo frontalno, osredotočajo se na obrazno mimiko, saj med njimi prihaja do motenj v besedni komunikaciji, zato komunicirajo s telesnimi in obraznimi znaki. Osrednji konflikt se giblje med starši, ki svojega otroka ne slišijo, in otrokom, ki ni slišan. Da se konflikt razreši, mora v dogajanje poseči zunanji pomočnik – sova. Sova staršema svetuje: »Najprej se morata umiriti in ugotoviti, kaj želita od svojih otrok. To jim morata tudi povedati. Naučiti se morata poslušati jih in jih tudi slišati« (Bricman 2015: 12). Šele, ko starša razumeta zajčkove potrebe, slišita, kaj jima pripoveduje, in se čustveno z njim povežeta.

V slikanici *O princu, ki mu je počilo srce* Franja Frančiča in z ilustracijami Adriana Janežiča govorimo tako o čustveno kot tudi fizično odsotnih starših. Iz konteksta zgodbe o princu, ki je odrasčal brez starševske ljubezni, lahko razberem, da je njegova mati trpela za poporodno depresijo in kmalu po njegovem rojstvu umrla. Mati v času odrasčanja zato ni prisotna, fizično je sicer delno prisoten oče, ki pa je čustveno nedostopen in se posveča zgolj kraljevskim dolžnostim. Neljubeče družinske odnose izražajo tudi ilustracije. Oče je upodobljen kot avtoriteta, patriarh družine, čigar naloga je zagotoviti materialno in ne čustveno stabilnost. Mačeha mu čustvene topline in varnosti ne nudi, brez pozitivne starševske figure zraste v hladnega človeka. Čustveno nedostopnost princa prikazujejo predvsem ilustracije, v njih ga ilustrator s pomočjo kompozicijskih postavitev upodobi v odklonilnih in zaprtih pozah. Po očetovi smrti prevzame prestol, se poroči in postane oče. Ko se sam znajde v starševski vlogi, v njem pride do drastične spremembe, v ilustracijah se takrat kompozicijsko odpre, omehčajo se tudi njegove obrazne poteze:

Kralj je razmišljal in razmišljal: Ljubezen, kaj je sploh to? Ljubezen je ali je ni? In če ljubezni ni – v mojem življenju je nikoli ni bilo – kako naj imam rad svojega potomca, če sploh ne vem, kaj pomeni imeti rad?!« (Frančič 2010: 16).

V trenutku avtorefleksije se odloči, da bo prekinil z negativnimi vzorci in se izkazal v vlogi očeta. Tudi tovrstno čustveno udejstvovanje mu je onemogočeno, saj hči umre, on pa se umakne v samoto. Zgodba ima strukturo umetne pravljice, skozi katero avtorja prevprašujeta tradicionalne družinske odnose, razdelitve vlog znotraj družinske celice in problematiko neljubečih staršev. Tudi likovna raven ohranja pravljичno polarizacijo negativnih in pozitivnih likov ter spolno karakterizacijo.

2.5 Ločeni starši

Slikanici *Adijo mami, živjo oči!* (2016) Damjane Dodič in Polonce Leban Grmek ter *Zakaj Lunina vila in Sončni princ ne živita skupaj?* (2016) Polone Kisovec in Marka Jordana govorita o ločenih starših in o otrocih, ki se soočajo s posledicami te ločitve, kar upodabljata na različen način, družji pa ju dejstvo, da ločitev poteka miroljubno in na otroških likih ne pušča negativnih posledic. Kljub dejstvu, da se dvostarševska družina spremeni v enostarševsko, se v obeh slikanicah otroci v novi situaciji čutijo ljubljene.

Adijo mami, živjo oči! prikazuje realistično družino. Spoznamo družino z dvema otrokoma, ki po ločitvi razpade in se na novo reorganizira. Procesu razpada družine sledijo tudi ilustracije. Na začetku je družina upodobljena kot celovita celica; otroka in starši se v uvodni ilustraciji še držijo za roke. V osrednjem delu, ko se otroka spopadata z občutki krivde in žalosti, v likovnem delu stopita v ospredje. Ker sta starša z otroki spodobna komunicirati, prehod v novo družinsko stanje poteka brez večjih težav.

Ustvarjalca slikanice *Zakaj Lunina vila in Sončni princ ne živita skupaj?* pa o ločenih starših spregovorita s pomočjo pravljice o Lunini vili, Sončnem princu in njuni hčerki zvezdici. Ločitev je v tej slikanici razložena metaforično. Osrednji jezik ilustracij so svetloba in pravljичni ter domišljjski elementi. Lunina vila je upodobljena z modrimi in belimi barvami, Sončni princ z rumenimi, oranžnimi in rdečimi otenki. Ko se Lunina vila zaradi ljubezni do Sončnega princa preseli na Zemljo,

ilustracije poskušajo ujeti združevanje njunih svetov v enega samega. Ker pa njuno skupno žarenje sčasoma postane premočno, njuna posamična svetloba začne usihati, onadva pa postajata drug ob drugem vedno bolj žalostna in utrujena: »Žal ne moreva več skupaj svetiti« (Kisovec 2018: 24). Do ločitve pride sporazumno, njuna svetova se ponovno ločita, za vedno pa ostajata združena v podobi zvezdice – hčerke, ki v zadnji ilustraciji sveti na nebu in ju povezuje.

2.6 Starši posvojitelji

Larimar: za vedno ljubljena (2015) Nataše Banko in Katje Gaspari Leben je napisana kot zgodba v zgodbi. Lari mama pogosto prebira knjigo o posvojeni deklici Larimar. V vloženi zgodbi je razložen proces posvojitve od začetka, ko spoznamo biološko mamo, ki jo ilustrator nariše s poudarjenim nosečniškim trebuhom, do trenutka, ko posvojitelja v porodnišnici spoznata svojo hčer in jo poimenujeta. Biološko mamo avtorici prikažeta kot žensko, ki se je v stiski primorana odreči otroku. Starše posvojitelje pa prikažeta kot izrazito pozitivna lika, pripravljena na starševsko vlogo. Skozi interakcijo literarnega in likovnega dela je nakazano, da je vložena zgodba dejansko zgodba o deklici Lari, ki ji mama s pomočjo knjige posredno razlaga, da je posvojena. V eni od začetnih ilustracij se namreč na steni pojavi uokvirjena portretna slika družine, iz katere je jasno razvidno, da je družina iz knjige tudi dejanska Larina družina.

3 Sklep

Pregled produkcije izvirnih slovenskih slikanic zadnjih desetih let kaže na dejstvo, da avtorji otroka in otroštvo še vedno razumejo na dva načina. Prvi, prevladujoči način ostaja zvest konceptu nedolžnega in rajskega otroštva, v katerem se pojavijo pozitivno obarvani starši, ki so skrbniki, varuhi, negovalci, vzgojitelji, vir zabave, vir občutka varnosti in ljubezni. Tovrstni starševski liki so v fazi socializacije posledično prenašalci pozitivnih lastnosti. Prikazani so večinoma stereotipno, v skladu z družbenimi normami in pričakovanimi razdelitvami spolnih vlog. V obravnavanih slikanicah so okarakterizirani predvsem enoznačno, znotraj dogajanja ostajajo statični in predvidljivi. Primere tovrstnih starševskih likov najdemo v slikanicah *Andrej Nespanec*, *Črno belo*, *Kako raste laž*, *Moj mali bratec*, *Polonca*, *mala in velika*, *Gobčko in Hopko*, *Desetnica*, *Kaj se skriva očku v bradi*, *Mi se imamo radi*, *Moja družina*, *Ljubezni je za vse dovolj*, *Neskončno te imam rada*, *Skrivnosti mladih levov*, *Mamica rad te imam*, *Moja mamica*, *Moj očka*.

Drugi način razumevanja otroka in otroštva je vezan na proces detabuizacije mladinske književnosti in na razumevanje družine kot heterogene celice družbe, ki v idealiziran otroški svet dopušča vnos kompleksnejših tem in pri tem upodablja tudi like nepopolnih staršev in/ali staršev, ki izstopajo iz povprečja. V teh primerih starši niso zgolj prenašalci pozitivnih občutij in lastnosti, ampak lahko v otroških likih vzbudijo tudi občutke (začasnega ali dolgoročnega) nelagodja in bolečine. Takšne starševske like najdemo v slikanicah *Punčka in velikan*, *Tata zmaj*, *Oglas za eno mamo*, *Tudi mama žaba lahko zboli*, *O kosu, ki je bil vsemu kos*, *Kdo je ukradel Lunu mamico in atija?*, *O velikem in malem otroku*, *Košastka Katka*, *O princu, ki*

mu je počilo srce, Zajček Žarko in sova, Adijo mami, živjo oči!, Zakaj Lunina vila in Sončni princ ne živita skupaj?, Larimar: za vedno ljubljena.

Viri

Tanja Ahačič in Tinka Mesec Tomazin, 2012: *Desetnica*. Tržič: Knjižnica dr. Toneta Pretnarja.

Tatjana Ban, 2010: *Moj mali bratec*. Domžale: Tamaj.

Nataša Banko in Katja Gasperi Leben, 2015: *Larimar: za vedno ljubljena*. Ljubljana: Chiara.

Cvetka Bevc in Nina Mrdenović, 2011: *Moja družina*. Ljubljana: Vodnikova založba: KUD Sodobnost International.

Danica Bricman in Beti Lonček, 2015: *Zajček Žarko in sova*. Bevke: Smar-team.

Damjana Dodič in Polonca Leban Grmek, 2016: *Adijo mami, živjo oči!*. Ljubljana: Corason.

Franjo Frančič in Adriano Janežič, 2010: *O princu, ki mu je počilo srce*. Ljubljana: Modrijan.

Žiga Gombač in Ivan Mitrevski, 2014: *Skrivnosti mladih levov*. Dob pri Domžalah: Miš.

Žiga Gombač in Damijan Stepančič, 2017: *Črno belo*. Dob pri Domžalah: Miš.

Žiga Gombač in Tanja Komadina, 2018: *Gobčko in Hopko*. Dob pri Domžalah: Miš.

Mateja Gomboc in Ana Razpotnik Donati, 2013: *Polonca, mala in velika*. Ljubljana: Družina.

Boštjan Gorenc Pižama in Igor Šinkovec, 2017: *Kaj se skriva očku v bradi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Špela Habič in Ana Razpotnik Donati, 2010: *Mamica, rad te imam*. Murska Sobota: AJDA, IBO Gomboc.

Polona Kisovec in Mark Jordan, 2016: *Zakaj Lunina vila in Sončni princ ne živita skupaj?* Ljubljana: Marketing.

Neli Kodrič Filipič in Tomislav Torjanac, 2009: *Punčka in velikan*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Urška Kozak in Kobrowsky, 2018: *O kosu, ki je bil vsemu kos*. Ljubljana: Mundilfari, zavod za kulturne in umetniške dejavnosti.

Helena Kraljič in Suzi Bricelj, 2013: *Kako raste laž*. Jezero: Morfem.

Helena Kraljič in Polona Lovšin, 2018a: *Moja mamica*. Jezero: Morfemplus.

Helena Kraljič in Polona Lovšin, 2018b: *Moj očka*. Jezero: Morfemplus.

Patricija Peršolja in Matjaž Schmidt, 2009: *Oglas za eno mamo*. Olševek: Narava.

Patricija Peršolja in Silvan Omerzu, 2014: *Tata zmaj*. Maribor: Pivec.

Patricija Peršolja in Jure Kralj, 2017: *Neskončno te imam rada*. Domžale: Studio Hieroglif.

Ana Pičulin in Jernej Kejžar, 2009: *O velikem in malem otroku*. Bevke: Smar-team.

Sanja Pregl in Maja Lubi, 2011: *Ljubezni je za vse dovolj*. Jezero: Morfem.

Slavica Remškar in Tanja Komadina, 2015: *Mi se imamo radi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Gaja Ross in Nina Rupel, 2009: *Tudi mama žaba lahko zboli*. Ljubljana: Alba 2000.

Barbara Simoniti in Peter Škerl, 2014: *Andrej Nespanec*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bina Štampe Žmavc in Polona Lovšin, 2009: *Košastka Katka*. Radovljica: Didakta.

Zoran Steinbauer in Mojca Fo, 2019: *Kdo je ukradel Lunu mamico in atija*. Zgornja Selnica: Tečaj.

Literatura

Amy L. DeWitt, 2005: *Parental Portrayals in Children's Literature*. Doktorska disertacija, Texas: University of North Texas.

Dragica Haramija, 2006: Vloga družine v sodobni slovenski in hrvaški realistični mladinski prozi. *Zlatni danci*. Osijek: Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera, Filozofski fakultete. 69–79.

Dragica Haramija in Janja Batič, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc d. o. o.

Nancy Lee Cecil in Patricia L. Roberts, 1998: *Families in Children's Literature: A Resource Guide, Grades 4–8*. Englewood: Teacher Ideas Press.

Registrski popis 2011 (b. d.). Pridobljeno od: <http://www.stat.si/Popis2011/DefDruzine.aspx> (Dostop: 27. 7. 2019)

Tanja Renner, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 2006: *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Alojzija Zupan Sosič, 2017: *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera.

Mateja Gomboc

OČETJE IN SINOVI V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

V sodobni mladinski književnosti je podoba družine eden ključnih motivov, redkokdaj pa osrednja tema. Primarna socialna celica v dobi adolescence izgublja svojo prvenstveno vlogo in se podreja iskanju mladostnikove lastne identitete znotraj skupnosti prijateljev, ljubezenskih iskanj in prebujajoče spolnosti. Vendar najstnik, ki se mu je pod okriljem družine, zlasti staršev, oblikovala njegova osebnost, odnos do sebe in pogled na svet, nikakor ne more (in največkrat niti noče) prekiniti stika z njo ter zanikati vloge, ki jo opravlja v njegovem življenju. V skoraj vseh romanih, tudi tistih, ki v tem prispevku niso obravnavani, je družina kot vibrirajoč mehanizem, ki neprestano brni, čeprav ne v ospredju, in poganja motivno kolesje fabule, saj se v glavnem liku, kljub iskanju svoje identitete v družbi, kompas še vedno obrača k prvemu, intimnemu okolju.

Ob proučevanju mladinskih romanov, v katerih je osrednji lik fant, ugotavljam, da so matere sicer pogostejše kot očetje celovito prisotne v življenju mladostnika, a največkrat ne igrajo ključne vloge. Očetje so tisti, ki zaznamujejo mišljenje, odločanje in obnašanje fantov.

Although family is one of the key motifs in contemporary children's literature, it is rarely ever a central topic. The primary social cell is losing its main role in the period of adolescence, becoming subordinate to teenager's search of his own identity within community of friends, as well as to his search of love and waking sexual desire. However, a teenager, whose personality, self-awareness and opinions have all developed within family cannot (and usually even does not want to) cut his ties with family and deny its role in his life. In almost all novels, including the ones not dealt with by the present article, family is like a vibrating mechanism, which keeps buzzing, although not in the foreground, generating the topical structure of the storyline, as the compass in the main character is still turned towards his primeval, intimate surrounding, despite his search of identity in society.

Through studying juvenile novels with boys as main characters I have found mothers to be more frequently and more completely present in the life of a teenager than fathers; however they tend to remain in the background, usually not playing the crucial roles. Fathers are the ones with the strongest impact upon the thinking, decision-making and behaviour of boys.

1 Uvod

V sodobni mladinski književnosti je podoba družine eden ključnih motivov, redkokdaj pa osrednja tema. Primarna socialna celica v dobi adolescence izgublja svojo prvenstveno vlogo in se podreja iskanju mladostnikove lastne identitete znotraj skupnosti prijateljev, ljubezenskih iskanj in prebujajoče spolnosti. Vendar najstnik,

ki se mu je pod okriljem družine, zlasti staršev, oblikovala njegova osebnost, odnos do sebe in pogled na svet, nikakor ne more (in največkrat niti noče) prekiniti stika z njo ter zanikati vloge, ki jo opravlja v njegovem življenju. V skoraj vseh romanih, tudi tistih, ki v tem prispevku niso obravnavani, je družina kot vibrirajoč mehanizem, ki neprestano brni, čeprav ne v ospredju, in poganja motivno kolesje fabule, saj se v glavnem liku, kljub iskanju svoje identitete v družbi, kompas še vedno obrača k prvemu, intimnemu okolju.

Ob proučevanju mladinskih romanov, v katerih je osrednji lik fant, ugotavljam, da so matere sicer pogostejše kot očetje celovito prisotne v življenju mladostnika, a so v ozadju in zato največkrat ne igrajo ključne vloge. Očetje pa so tisti, ki zaznamujejo mišljenje, odločanje in obnašanje fantovskih literarnih likov.

V našem fokusu bodo štirje sodobni mladinski romani slovenskih avtorjev in štirje prevodi, in sicer:

- *Preživetje*, Igor Karlovšek
- *Avtobus ob treh*, Nataša Konc Lorenzutti
- *Kar ne ubija*, Cvetka Sokolov
- *Pojdi z mano*, Dušan Čater
- *Saj bo bolje!*, David Hill
- *Iskalec zvezde*, Tim Bowler
- *Sonce med prsti*, Gabriele Clima
- *Simpl*, Marie–Aude Murail

2 Analiza

Proučevanje motivike odnosa med očetom in sinom samo po sebi ponuja tudi podobnosti med nekaterimi romani, ki so predstavljeni v nadaljevanju.

2.1 V nekaterih romanih je oče svojemu sinu zgled s svojo trdnostjo, na primer v romanih *Preživetje* Igorja Karlovška in *Saj bo bolje!* novozelandskega pisatelja Davida Hilla. V obeh romanih lahko najdemo več zanimivih vzporednic.

Preživetje

Simon, obetavni smučarski up, doživi hudo prometno nesrečo in z njo konec obetavne kariere, kar je hud udarec zanj in za njegovega očeta, uspešnega alpinista in tudi sicer aktivnega športnika. Simon očeta občuduje in se hkrati ob njegovi strogi in asketski vzgoji razvija v samostojnega človeka.

Oče po sinovi prometni nesreči v svoji očetovski vlogi odpove in dá prednost športnemu mačističnemu dokazovanju. Zelo težko prenese Simonovo odločitev, da ne bo nadaljeval s smučanjem. Med očetom in sinom je nenehno prisotno dokazovanje fizične in psihične moči, zato oče zahteva dokaz, da se Simon smučanju ni odrekel zaradi vdaje in strahu. Simon sprejme izziv, da bo skušal mesec dni preživeti v naravi brez vsake pomoči. Oče mu sprva ne verjame, ko pa vidi, da misli resno, ga podpre in mu pomaga omehčati tudi mamo.

Simonova odločitev je pravzaprav odgovor na mejni svet, v katerem se oba moška bojujeta za položaj alfa samca, je iniciacija v brezmišno soočanje s

skrajnostmi. Oče to uvidi in v tem boju popusti. Spopad med njima je končan, a zdaj ima Simon nov izziv – poravnati mora račun z naravo.

Saj bo bolje!

Tudi v romanu *Saj bo bolje!* je odnos med očetom in sinom podrejen dediščini, ki jo je sin prejel od očeta na dolгих pohodih v naravi.

Po materini nepričakovani smrti si ne sin ne oče ne moreta opomoči. V očeh šestnajstletnega Roba je oče tisti, ki bi se moral hitreje postaviti na trdne noge, toda oče samo apatično molči in zre predse, zato je tudi Rob zbežan in osamljen, saj je vjen očeta, ki se pogumno sooča z izzivi narave.

Včasih se je zdelo, da je čez dan oče kar naenkrat opazil, da je Rob ob njem. Objel ga je in se pogovarjal, še celo nasmehnil se je. Potem pa se je spet zavil v tišino. /.../

Kadar je bil Rob sam v sobi, je oponašal očeta, kako sedi – napol nagnjen naprej, strmeč v neznano.

‘Prav beden si!’ je svojemu očetu rekel sam pri sebi.

Nekajkrat pa je njegovo jezo opazil tudi oče. ‘Počasi, sine,’ mu je prigovarjal. ‘Saj bo bolje.’ To so bile besede, ki jih je Rob najbolj sovražil. Prisegel si je, da se v življenju ne bo tako vdal, kot se je oče.¹

Rob se s šestimi vrstniki in vodnikom odpravi na treking v divjo novozelandsko goščavo. Čeprav ta pohod imenuje pobeg od lastnega očeta, pot podoživlja skozi očetove oči, saj sta pogosto skupaj hodila na takšne avanture in oče ga je marsičesa naučil. Zato se Rob tudi v nepredvidljivih težavah najbolje znajde in pomaga vrstnikom v življenjski nevarnosti. V vseh ključnih situacijah pa vedno najprej pomisli, kaj bi storil oče oziroma kako ga je oče učil. Ko dela napake, se opominja, kot bi slišal svojega očeta, in je razočaran nad sabo, ker ve, da bi oče v dani situaciji ravnal bolje. Na mučni poti se njegovo sovraštvo do očeta spremeni v ljubezen in občudovanje. Zanesljivo ve, da bo oče sprožil iskanje, ko najstnikov ne bo na dogovorjenem mestu.

Tretjeosebni pripovedovalec spretno vodi fanta skozi skrajne nevarnosti, ko išče pot v dolino, a ga hkrati pripelje tudi do notranjega preobrata – sprave z očetom.

Roman se zaključí s skupno željo, da bi našla kraj, kjer bosta lahko v miru sedela, in to z nasmehom, ki si ga končno spet zmoreta podariti. In z besedami »*Saj bo bolje*« oziroma v izvirniku »*Take it easy*«, ki povzemajo njun novi notranji mir.

2.2 V naslednji dvojici romanov, tj. *Avtobus ob treh* Nataše Konc Lorenzutti in *Iskalec zvezde* angleškega pisatelja Tima Bowlerja, je prav tako prisoten pozitivni lik očeta, ki je sinu trden zgled. Toda v obeh romanih pride do krizne situacije – v prvem do očetove bolezni, v drugem do očetove smrti.

¹ David Hill, *Saj bo bolje!*, Miš 2005, str. 18.

Avtobus ob treh

Prvoosebni pripovedovalec je štirinajstletni Tine, ki poletne počitnice preživlja doma, na primorskem podeželju. Odrašča v urejeni družini.

V bistvu sta v redu, precej znosna starša. Poleg tega sta še vedno poročena. Nekaj njihov sošolcev ima že ločene starše ali pa take, ki so v nekakšnih prijateljskih odnosih, vendar ne živijo skupaj.²

Prijatelj Uroš, ki je pri njem na počitnicah, je Ljubljčan in edinec iz enostarševske družine. To je prvi v nizu stereotipov, ki jih mora Tine preseči.

Tine je zelo ponosen in navezan na svojega očeta, ki pa povsem nepričakovano resno zboli. Oba fanta v tej situaciji odgovorno prevzmeta skrb za živali in hišo. Oče Tinetu v bolnišnici zagotovi, da bo v nekaj dneh doma, toda preiskave pokažejo, da ima raka. Tine se počuti, »kot da bi nekdo s sekiro presekala svet na pol. Vse se je zlomilo: moji načrti, zamisli, fantazije. Slišal sem, kako hrešči. Zdrsnil sem v razpoko in se ujel za rob.«³ Takrat tudi Izve, da je Urošev oče umrl zaradi raka.

Obiski v bolnišnici so mučni, toda v pogovorih z očetom, ki počasi okreva, Tine doživlja iniciacijo v svet odraslih. Ko mu Tine pove, kako skrbi za živali, mu oče z nasmehom zaupa, da se povsem zanese nanj. Tinetova izpoved je zgovorna:

Česa takega nisem še nikoli slišal iz njegovih ust. Moj tata je zelo varčen s pohvalami. Včasih sem zaradi tega potr, ker se mi zdi, da opazi samo tisto, kar naredim narobe. Zdaj pa mi je rekel, da se zanese name. /.../ Vse se mi je odprlo. Dobil sem takšno voljo, da bi bil sposoben skrbeti za vso družino, celo Niko bi znal dati na kablo, omesti dimnik, kositi travo in odpreti obrt za pridelavo sreče. Pohvalo sem shranil na trdi disk.⁴

Tine je naredil pomemben korak na poti v odraslost.

Iskalec zvezde

V romanu *Iskalec zvezde* tretjeosebni pripovedovalec spretno razkriva fantovo globoko bolečino ob izgubi očeta. Po očetovi smrti se Luke v iskanju lastne identitete oziroma zaradi občutka izgubljenosti vključi v slabo družbo, ki se je po dveh letih ne more rešiti.

Sina je z očetom najbolj povezovala glasba, saj sta bila oba nadarjena pianista. Na to ga v svojem prigovarjanju skuša spomniti mama: »Vem, da ti je težko, Luke. Resnično. A, kar sem rekla, je resnica – tvoja glasba je dar. Tvoj oče ga je imel in tudi ti ga imaš. Ne smeš ga zapraviti.«⁵ Tudi učitelj klavirja je prepričan, da še ima očetov dotik, ki je narejen iz glasbe. Glasba fanta osrečuje, a brez očeta je izgubljen in razklan na svojo dobro, glasbeno plat, in slabo, prestopniško. Ne zna se rešiti iz spon delinkventnih prijateljev, ki od njega zahtevajo krajo. In ne more sprejeti, da si je mama našla novega življenjskega sopotnika. Gospa Little ga spodbuja: »Misliš,

² Nataša Konec Lorenzutti, *Avtobus ob treh*, Miš 2016, str. 6.

³ Prav tam, str. 93.

⁴ Prav tam, str. 121.

⁵ Tim Bowler, *Iskalec zvezde*, Grlica 2005, str. 35.

da si lahko hladen kot drugi fantje, pa ne moreš biti. Ker nisi tak. Le želiš si biti. Hočeš besneti proti svetu, ki ti je vzel očeta.«⁶ Pozneje to spozna tudi sam.

Noče govoriti o očetu, čeprav nenehno hrepeni po njem, celo fizično – povsod išče njegovo podobo, sliši njegove besede, včasih čuti njegovo navzočnost ali čuti njegovo roko.

Ko Luke pade na lastno dno, zbere zadnje moči in se odrine, da bi pomagal drugim. Ko zmore premagati svojo bolečino in ponovno sprejeti življenje, postane tak, kot je bil oče: dober, sočuten, aktiven. Ugleda očetovo podobo in se zave, da bo zmogel naprej tudi brez njega:

Počasi je stopal čez jaso proti drevesu in medtem se mu je zazdelo, da ga je postava zaslišala in se obrnila. Znašel se je pred obrazom, obsijan z mesečino – obrazom svojega očeta. /.../ 'Vse v redu,' je zamrmral Luke. 'Z menoj bo vse v redu.' V tistem trenutku sta obraz in telo pred njim začela bledeti. Še vedno trepetajoč je strmel v izginjajočo očetovo podobo, in tudi ko je izginila, je na sebi čutil očetove oči in njegov nasmeh na ustnicah. Potem je popolnoma izginil. Za hip je začutil mir, spokojnost, lepoto.⁷

2.3 Lik očeta, ki je od sina oddaljen, je v mladinskih romanih pogostejši od prisotnega očeta. Takšna motivika je bila obravnavana že v poglavju 2. 4, na tem mestu pa naj izpostavim še en slovenski roman, ki je s prvima dvema primerljiv, zaradi prisotnosti novega motiva – očima.

Kar ne ubija

V romanu *Kar ne ubija* je motiv odnosa med očetom in sinom stranskega pomena. V ospredje pride le nekajkrat, ko prvoosebni pripovedovalec o svojem očetu, ki ga sploh ne pozna, razmišlja, manj se o njem pogovarja.

Šestnajstletni Klemen namreč odrašča brez očeta, ki je Klemnovo mater zapustil kmalu po spočetju. Mati (skupaj z babico) svojo vlogo opravlja odlično, zato je v Klemenovem odraščanju le redkokdaj vrzel, ki jo povzroča očetova odsotnost. Roman se začne s Klemenovim soočenjem lastnega nasilja – posilstva. Materi in babici ne zaupa svojega bremena. Ko pa se nasilnost do deklet ponovi (dekletu primaže klofuto), sklene ta problem reševati. Zanimivo je, da išče moškega sogovornika, saj se zateče po pomoč k svetovalcu v mladinski rubriki.

Klemnovo pogrešanje očeta lahko zasledimo v naslednjih odlomkih:

Če ne bom šel k očetu v Nemčijo ...

Ja, že nekaj časa premišljujem o tem, sploh odkar me je mama začela nadlegovati s svojim Borisom. Vse kaže, da se mi obeta nekakšen oči, pri tem pa ne vem nič o lastnem očetu! Saj vem, da si ne zasluži, da se zanimam zanj, ampak jaz si zaslužim, da izvem kaj o njem. Zadnje čase me preprosto muči, da nimam pojma, kakšen človek je in kaj počne.«⁸

⁶ Prav tam, str. 94.

⁷ Prav tam, str. 344.

⁸ Cvetka Sokolov, *Kar ne ubije*, Mladinska knjiga 2013, str. 197.

Roman se zaključi s Klemnovo odločitvijo, da bo navezal stik z očetom:

K očetu letos nisem šel, sem pa trdno odločen, da si za začetek začnem z njim dopisovati. Mama sicer trdi, da nima njegovega naslova, ampak sem ga samo malo poguglal in že je moj – naslov namreč. Tokrat s priimkom nisem imel težav.

Ne samo da se želim prepričati, ali imam še kakšno sestro ali brata, ampak bi tudi očeta rad vsaj malo spoznal, preden grem k njemu. Če se ne bo ravno izkazalo, da je obupen človek, bi ga naslednje poletje zares rad obiskal.⁹

Klemen je zmeden, išče odgovore na svoja vprašanja, zlasti glede odnosa do deklet. Ostaja odprta domneva, ali je njegovo vedenje povezano z odsotnostjo očeta, vendar velja poudariti, da pisateljica v romanu tega nikjer ne sugerira.

Motiviki odsotnega očeta (zaradi smrti, ločitve ali razhoda z materjo takoj po spočetju) se v omenjenih treh romanih pridruži še motiv materinega novega partnerja, »kandidata« za očima glavne pripovedne osebe. Fant je a priori proti novi zvezi, saj je mater imel dolgo samo zase. V prvih dveh romanih se materin partner pokaže kot dober in po številnih peripetijah in izkazovanjih na različnih področjih ga fant tudi sprejme. V romanu *Avtobus ob treh* Uroš materinega partnerja sprva ne more sprejeti kot novega očeta. Išče prosto posteljo v sirotišnici, seveda metaforično, in se sramuje otroka, ki ga bosta mama in Miloš dobila. A nazadnje se nanj navadi, saj Miloš ni vsiljiv, izkaže pa se tudi kot dober kuhar. V *Iskalcu zvezde* Luke materi zabrusi, da je vendar »očetova žena«, toda ko mu Roger reši življenje in se izkaže kot sočutni sogovornik, ga sprejme tudi v družino. V romanu *Kar ne ubije* pa je Boris popolnoma negativen lik s sporno preteklostjo, zato ga Klemen uspešno eliminira, čeprav za ceno materine žalosti.

2.4 Oče, ki je od svojega sina odmaknjen, je izpostavljen v romanih *Pojdi z mano* Dušana Čatra, *Sonce med prsti* italijanskega pisatelja Gabrieleja Clime in *Simpl* francoske pisateljice Marie-Aude Murail. V prvih dveh romanih se ponuja primerjava med fantoma, ki sta kategorično označena za delinkventa, posredno tudi zaradi disfunkcionalnega očeta, v tretjem pa je v ospredju lik fanta, ki svojemu mentalno šibko razvitemu bratu nadomešča očeta, ki bi moral biti ljubeč in odgovoren, a se je sinovoma odpovedal na račun nove družine. Podobno tudi v *Soncu med prsti* osrednji lik skrbi za bolnega fanta s sočutno očetovsko skrbjo.

Pojdi z mano

Glavni protagonist Manc se skozi pripoved tretjeosebnega pripovedovalca tik pred koncem šolskega leta znajde pred izključitvijo, saj je po krivem obtožen kraje mobilnega telefona. Nikomur se ne more zaupati, zateči se ne more nikamor, še najmanj domov, kjer poležuje oče alkoholik.

Manc ima v svojem razsutem domu zaveznika samo v mlajšem bratu. Vendar ga obtožba kraje prisili, da odide s prijatelji na podeželje fotografirat neznano Slovenijo. Manc jih odpelje prav v kraje očetovega in svojega otroštva, torej tja, kjer se je ob očetu počutil še varnega in sprejetega, čeprav ob napornih kmečkih

⁹ Prav tam, str. 235.

opravih. Toda pot jih povede v divjino in nazadnje v zelo nepredvidljive dogodke (prim. z romanoma *Preživetje* in *Saj bo bolje!*). Manca vseskozi spremlja stiska, kako bi doma razkril obtožbo, ki ga obremenjuje.

Ko končno najdejo pot v civilizacijo in iz gostilne pokličejo starše, se vsi starši razen Mančevih naglo odzovejo. Naslednji dan pa tudi Manca doma dobro sprejmejo:

... foter pa je nekaj časa šizil, potem pa, ko mu je Manc povedal, kje so bili in zakaj, da si je zaželel malo dedove domačije in kaj so vse videli in vse to, se je pomiril in bil konec koncev še ponosen na svoje poreklo. Bil je trezen. Tudi njega je skrbelo, to je treba reči. Celo pogovarjali so se.¹⁰

Fantu je sproščen pogovor prijeten, a obremenjuje ga še grožnja o izključitvi iz šole, o kateri si ne upa spregovoriti. K sreči mu ni treba, saj se krivica reši sama od sebe. In s tem tudi Mančeva odločitev, da bo postal boljši človek. Vsekakor boljši, kot je njegov oče, ki ostaja nespremenljivo disfunkcionalen in polzeč v brezno alkoholizma in apatije.

Sonce med prsti, Gabriele Clima

Šestnajstletnik Dario je dežurni krivec za vse, kar se v šoli zgodi narobe, *gnilo jabolko*, kot ga imenuje razredničarka. Zato ga je po njenem mnenju pred leti zapustil tudi oče, kar Dariu povzroča dodatno bolečino. Kazen je najstrožja doslej: spremljati bo moral Andyja, gibalno oviranega fanta z motnjami v duševnem razvoju. Dario se vdaja brezupu.

Če bi bil zdaj tu oči, bi mu pomagal odvzeti tole breme, kot je znal, ko je bil še majhen. Oči ni imel nobenih dvojnih meril; ali je bilo tako ali drugače, vmesne poti ni bilo. To je bilo res lepo. To je bilo res prav. Dal mu je čutiti, da je zmagovalec, močan, da zmore vse in da zanj ni ovir. Saj to mora dati oče svojemu otroku, mar ne? To mora dati, seveda.

Imenoval ga je Darij Veliki, njegov oče, kot perzijskega kralja. In smejal se je, ko mu je tako rekel, in s pestjo ga je nežno sunil v ramo, da mu je dal vedeti, kako močan je, ko stoji ob njem njegov oče. Toda očitno se Dario ni izkazal za dovolj Velikega. Sicer oči ne bi odšel stran. Pred devetimi leti.¹¹

Naloga ni preprosta, saj skupaj z Andyjem dobi tudi njegovo težavno spremljevalko. Tu in tam si prižge cigareto s hašišem. Nazadnje z Andyjem v invalidskem vozičku pobegne. Najprej v park, nato na vlak proti morju, kjer živi Dariov oče. Njuna odisejada je seveda nedovoljena, a se izkaže kot izjemna obojestranska rast. Dario se na Andyja naveže in zanj lepo skrbi, invalidni fant, ki je doslej komajda spregovoril kakšno besedo, pa postaja vse bolj odziven.

Za Daria je pot k očetu, ki ga je ohranjal v najboljšem spominu, boleča streznitev. Možakar, ki kadil pred svojim avtodomom ob zaboji piva in ga je Dario vprašal za pot do Vrtov, se izkaže za njegovega očeta. Živi s Floro z zelenimi lasmi, s katero se zakajata, in ne mara, da bi ga sin imenoval oče, temveč Nik.

¹⁰ Prav tam, 250.

¹¹ Gabriele Clima, *Sonce med prsti*, Celjska Mohorjeva družba 2018, str. 9-

Dariu je jasno: očeta, ki ga je ohranjal v spominu, ni več.

Samo ena misel ga je prežemala: moram stran, moram stran s tega mesta, daleč stran, zbežati, pobegniti stran.

Toda to je enkrat že naredil. In je prišel sem, v Vrtov. Kjer ni nobenih vil. Kjer ni nobenih ograj s pozlačenimi zvonci nad vrati. Kjer ni niti očeta. Tu je samo avtodom, ki se pretvarja, da je dom.¹²

Sodu izbije dno očetovo vprašanje, če ima sin »kakšen dim«. Takega očeta Dario ne potrebuje. Sooči se z morebitno kaznijo, ki mu preti zaradi pobega z Andyjem. A razplet je drugačen: Andyjevi starši Dariu priznajo, da je njihovega sina spremenil v samostojnejšega, odzivnejšega človeka. Dario zna skrbeti za druge, česar njegov oče ne zna.

Simpl

Prezgodaj odrasli, sedemnajstletni Kleber, maturant ugledne pariške gimnazije, skrbi za svojega starejšega brata z motnjami v duševnem razvoju in si na vse pretege prizadeva, da bi si našla primerno bivališče, kjer bi bila oba sprejeta, da bratu ne bi bilo treba v vzgojni zavod. Po materini smrti ostaneta fanta sama, oče pa se ponovno poroči. Klebru sta materina prošnja izpred šestih let, naj pazi na svojega brata, in njena obljuba, da bo od zgoraj pazila nanju, sveti.

Ko fanta najdeta svoj prostor pod soncem v študentskem stanovanju, v katerem so že trije fantje in eno dekle, jim Kleber pojasni, zakaj Simpl ni v domu:

Smo ga že dali v specializirano ustanovo, kaj pa misliš. Moj oče se ga je znebil, da se je lahko še enkrat poročil. Simpl je umsko zaostal, ampak v Malicroixu so iz njega naredili norca. Na nič več se ni odzival. Zato sem ga vzel ven. Očetu sem rekel, da bom sam poskrbel zanj. Nikoli ga ne bom peljal nazaj v Malicroix, nikoli. Če ga nočete več tukaj, potem nočete tudi mene. Prav, toliko slabše. Nadaljujte z bednimi študentskimi življenji, naj vas še naprej vzdržujejo vaši očki in mamice. In lepo se imejte.¹³

Mladi so sočutni in drug do drugega srčni. Neprimerno bolj od indiferentnega očeta, ki pošlje k sinovoma gospo iz socialnega varstva, ta pa Klebru utemelji smiselnost Simplovega bivanja v zavodu. Odhod Simpla v dom bi Klebru omogočil več časa za študij, vendar mlajšega brata zagrabi slaba vest.

Oče se pojavi pri sinovih po dveh mesecih, da Simpla odpelje v dom. Očetu je veliko do tega, da se prizadetega sina znebi, pa tudi do mlajšega, Klebra, ima zelo hladen odnos. Ko čez tri dni Kleber zaskrbljen pokliče očeta, kako je bil videti bratov prihod v dom, ga očetov odgovor zaboli:

»Kaj si pa mislil!« je živčno odgovoril gospod Maluri. »Saj so mi v Malicroixu vse razložili. Ni bil več navajen. Ponovno se mora navaditi. Če ti ne bi imel svojih muh, da ...«

»Kaj pa je delal?«

¹² Prav tam, str. 133.

¹³ Marie-Aude Murail, *Simpl*, Miš 2013, str. 76.

»Ma cirkus, saj ti pravim! Kričal je, tolkel, hotel je pobegniti. Več oseb ga je moralo držati.« Kleber ni mogel več poslušati dalje.¹⁴

Brata res najde v žalostnem stanju, odpelje ga domov in sklene, da ga ne bo več peljal v dom. Toda oče ga brezčutno spravi nazaj. Simpl pobegne, a se vse na nek način srečno konča, saj so Kleber in njegovi novi prijatelji pripravljeni skrbeti za Simpla.

Sklepamo lahko, da je prav zaradi pomanjkanja ljubezni sin nadomestil očetovo mesto v bratovem življenju ter odgovorno in ljubeče skrbel zanj, podobno, kot se je izkazal tudi Dario v *Soncu med prsti*.

3 Zaključek

V vseh obravnavanih romanih je vloga očeta opazna in nezanemarljiva. V *Avtobusu ob treh*, *Preživetju* in *Saj bo bolje!* je oče sinu življenjski sopotnik, v *Iskalcu zvezde* je sicer mrtev, a sinu ostaja trden zgled. V preostalih štirih romanih je oče odsoten, disfunkcionalen in neaktiven: alkoholik v *Pojdi z mano*, hipi v *Soncu med prsti* in indiferenten, na novo poročeni oče v *Simplu*. Najbolj oddaljen je v romanu *Kar ne ubija*, v katerem fizično sploh ni prisoten, a fant želi z njim navezati stik. Vsem obravnavanim romanom je skupno, da je lik očeta v sinovem življenju na poti iniciacije v svet odraslih motivno izrazit. Sin je iskalec očeta.

Viri

Tim Bowler, 2005: *Iskalec zvezde*. Prev. Anja Kokalj. Ljubljana: Grlica.

Gabriele Clima, 2018: *Sonce med prsti*. Prev. Mateja Gomboc. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Dušan Čater, 2008: *Pojdi z mano*. Novo mesto: Goga.

David Hill, 2005: *Saj bo bolje!* Prev. Marta Poljanšek. Dob pri Domžalah: Miš.

Igor Karlovšek, 2018: *Preživetje*. Dob pri Domžalah: Miš.

Nataša Konc Lorenzutti, 2016: *Avtobus ob treh*. Dob pri Domžalah: Miš založba.

Marie–Aude Murail, 2013: *Simpl*. Prevod: Mojca Medvedšek. Založba Miš.

Cvetka Sokolov, 2013: *Kar ne ubija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

¹⁴ Prav tam, str. 146.

Andreja Erdlen

VLOGA STARŠEV V SODOBNI DRUŽINI

Obširnost teme letošnjega simpozija omogoča razmislek iz številnih zornih kotov. V prispevku smo lik staršev postavili v neposredno povezavo s fenomenom družine, ki je v zadnjih desetletjih doživela korenite spremembe, pri čemer smo se osredotočili predvsem na medsebojne odnose v družinski skupnosti.

Predmet analize so romani, namenjeni sedmošolcem v projektu Rastem s knjigo. Razlog za ukvarjanje z njimi je preprost in praktičen: zanimalo nas je, kako se družinsko življenje odraža v domačih literarnih delih, ki so namenjena širokemu krogu mladih bralcev in strokovnih delavcev. Osnovni kriterij za obravnavo je bil širok, zato se opredeljena tematika v različnih delih pojavlja z različno intenziteto. Začetno predvidevanje je, da v izbranih romanih, kljub perečim situacijam, ne pride do skrajno zaostrenih družinskih razmer.

The complex topic of this year's symposium allows for a reflection from several points of view. The article directly relates the notion of parents to the phenomenon of family, the latter having undergone profound changes over the last decades, and mostly focuses on mutual relations in family community.

The analysis focuses on novels, listed in the Growing Up with a Book project, aimed at 7th class of elementary school. The reason of this focus is simple and practical: we were interested in the ways family life is reflected in domestic literary works, aiming at the wide circle of young readers and experts. The basic criterion for the analysis being wide, the selected topic appears with different intensity in different works. The starting assumption is that family situations in the selected novels are not severely aggravated despite pressing problems.

1 Družina, starši, otroci

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je zapisano, da so starši *moški in ženske v odnosu do otroka* ali *moški in ženske, ki imajo otroke*. S tem se naslovna tema hitro razširi na družino in interakcije med člani, pa tudi na odnose med spoloma in še druga vprašanja s področja sociologije in psihologije. Snov za obravnavane romane je sama po sebi kompleksen družbeni pojav, ki odločilno vpliva na življenje posameznika, le da se v našem primeru naštetemu pridružijo tudi specifične literarne zakonitosti.

1.1 Tradicionalna in sodobna družina

Mirjana Ule in Metka Kuhar navajata, da je bila predindustrijska, a tudi moderna družina toga družbena institucija in patriarhalna skupnost, v katero so ljudje vstopali v določenem življenjskem obdobju s točno določenimi vlogami in namenom. Moški je bil hranitelj in avtoriteta družine, ženska pa gospodinja. S sklepanjem zakona in rojstvom otroka je prišlo do nastanka jedrne družine. Vsako odstopanje od te norme je bilo stigmatizirano. Poročiti se in imeti otroke je bila – zlasti za ženske – življenjska izpolnitev, znak odraslosti in zrelosti, zato sta bili socialni vloge partnerja in starša v tem smislu privlačni.

Red meščanskega zakona in družine je veljal za elementarno samorazumljivega. Pod eno streho je združeval ljubezen, zakon, skupno življenje, skupno gospodinjstvo, spolnost in rojevanje ter vzgojo otrok. Tu je romantična ljubezen nujno merila na zakon, zakon je samoumevno impliciral skupno življenje – skupno bivanje in spolnost ter s tem rojevanje in vzgojo otrok, torej oblikovanje družine.¹

Od časov moderne do danes so se pravila, na katerih ljudje utemeljujejo svoje zasebno življenje, spremenila, predvsem pa zelo razrahljala. Avtorici ugotavljata, da se manjša število jedrnih družin, nadomeščajo pa jo različne kombinacije ljudi in družinskih skupnosti: homoseksualne in enostarševske družine, otroci iz različnih zakonov, zunajzakonska partnerstva, socialno starševstvo, nadomestne matere ipd. Stabilna obdobja partnerstva so vedno manj stalna, menjujejo se z obdobji eksperimentiranja v odnosih, posledično pa družina postaja vedno bolj fluidna skupnost.

Rahljanje patriarhalne tradicije je prineslo večjo enakopravnost med spoloma pa tudi med generacijami. Toda večji posluš za individualne potrebe posameznih družinskih članov, opozarjata avtorici, prinaša nove konflikte in drugačen način preživljanja družinskega vsakdana. Število ločitev in poudarjanje individualizacije povzroča posebno družinsko dinamiko, pri čemer je potrebno veliko usklajevanja med člani in njihovimi potrebami. Praviloma so, kljub večji enakopravnosti na vseh ravneh, ravno ženske tiste, ki ob mreži svojih socialnih pomočnic ter znatnih fizičnih in psihičnih naporih ter celi vrsti drugih nalog, to načrtujejo in vzdržujejo.

Družina vedno bolj izgublja pomen ekonomske skupnosti, saj postaja predvsem socialno-emosivna skupnost. Alenka Švab poudarja, da je družina predvsem preplet socialnih odnosov. Na mesto materialnih interesov je stopila romantična ljubezen, število otrok se je zmanjšalo, ti pa vedno dalj časa ostajajo v primarni družini. Mlada generacija v lastno družino – če sploh – vstopa v različnih življenjskih obdobjih, formalno sklepanje zakona pa je vedno manj pomembno. Današnje družinsko življenje pravzaprav najboljše opredelimo s principom začasnosti in dinamičnosti ter številnimi prehodnimi socialnimi vezmi, medtem ko biološke vezi stopajo v ozadje.

1.2 Norme pri sodobni vzgoji otrok

Če je družina na eni strani postala ohlapna in fluidna skupnost, zveza med zakonom in reprodukcijo pa malo pomembna, postaja sodobno starševstvo na drugi strani

¹ Mirjana Ule, Metka Kuhar, Spremenjena razmerja zasebnosti in družinskega življenja, v: *Mladi, družina, starševstvo*, str. 55–56.

vedno bolj normativno in rigidno. Mirjana Ule in Metka Kuhar izpostavljata, da je vzgoja po mnenju strokovnjakov nadvse odgovorna naloga – postala je znanost, starši pa, po mnenju Alenke Švab, amaterski učitelji in psihologi. Pri tem se mrzlično poslužujejo proučevanja vzgojnih nasvetov, ki obljubljajo zahtevan uspeh, kajti neuspeh predstavlja grožnjo družbenega padca. Starši so postali nadpomembni, saj se je, tako Renata Salecl, razvilo prepričanje, da lahko radikalno vplivajo na otrokov razvoj. Toda *»ne glede na to, kako zelo starši upajo, da bodo z načrtnim delovanjem dosegli določen učinek, se morajo sprijazniti, da se otrok ne da sprogramirati in da bodo ti dejanja staršev vselej interpretirali po svoje.«*²

Otrok je v ekonomskem smislu postal strošek, otroštvo in vzgoja otrok pa projekta, ki potrebujeta skrben nadzor. Upravljanje otroka traja, dokler je odvisen od staršev, ta čas pa se podaljšuje. Otroci se pod tolikšnim nadzorom, opozarja Alenka Švab, težko razvijejo v avtonomne posameznike. Skrbi za blaginjo se v tem smislu pridružuje skrbno izbrano izobraževanje in številne aktivnosti v prostem času. Tamara Narat in Urban Boljka govorita celo o konstruktivnosti *otrokocentričnosti*, pri katerem ni dovolj samo pozornost staršev, pač pa je treba otroka postaviti na prvo mesto. Otrokocentričnost pomeni tudi pretirano zaščito in nadziranje otrokovega vedenja. Pogoj za njegov nastanek sta gospodarska blaginja in potrošništvo, pomembno vlogo pa imata še izobraževalni sistem in razvojna psihologija. Otroci so postali človeški kapital, za dobre starše pa veljajo tisti, ki imajo nadpovprečnega otroka. Otrokocentričnost je postala družbena norma, ki se ji ni mogoče izogniti. Celó v primerih, ko posamezni starši delujejo mimo nje, so še vedno v odnosu z njo. Namen ustvarjanja takšnih okoliščin je učinkovit družbeni nadzor.

1.3 Vloga matere in očeta

Odločitev za materinstvo postaja vedno bolj pretehtana, ker so za mlade ženske v enaki meri kot družina pomembni tudi izobrazba, delo in kariera. Mirjana Ule in Metka Kuhar opozarjata, da so se ženske v danih okoliščinah znašle v hudem precepu, saj se morajo zaradi otroka odpovedati drugim življenjskim možnostim, ali se zaradi kariere odpovedati otroku ali pa zaradi obojega času zase. Znajdejo se v vrtincu različnih želja in zahtev.

Alenka Švab materinstvo pojmuje kot retardirano vlogo, ki je v veliki meri ohranila nekdanjo zastarelo in nespremenjeno obliko. Ženska je preko materinske vloge še vedno subjekt, ujet med naravo in kulturo. Čeprav so ženske osvobojene jarma reprodukcije, je prelaganje materinstva samo na videz svobodno in subjektivno, saj ga v resnici določajo zunanji dejavniki, predvsem trg delovne sile. Avtorica zaključuje, da se temeljna načela družinskega življenja v bistvu niso veliko spremenila, njihovo spreminjanje v korist žensk je zelo počasno in pogosto samo navidežno.

Vloga očeta je bila skozi zgodovino definirana predvsem z avtoriteto in materialno preskrbo, v zadnjem času pa pridobiva še druge družinske vloge, pri čemer pa je večina družinskega dela še vedno dodeljena ženski. Če že, se moško delo v družini nanaša na prijetnejša opravila, povezana z otroki, redkeje pa na vsakodnevna

² Renata Salecl, *Tek na mestu*, str. 157.

rutinska opravila, za katere spet pogosto skrbijo druge ženske. Avtorica meni, da se delitev dela ne dogaja med spoloma, ampak po socialni mreži ženskih pomočnic.

2 Družina, starši, otroci v sodobni mladinski književnosti

Ker bomo družino in pojave, povezane z njo, opazovali skozi izbrana literarna dela, v skladu z naslovom simpozija, pred analizo izpostavljam kratko pripombo v zvezi s formiranjem in dojemanjem literarnih likov. Alojzija Zupan Sosič v *Teoriji pripovedi* navaja, da o njih pogosto razmišljamo kot o človeških bitjih, čeprav dejansko ne gre za živa bitja, ampak za like, nastale iz določene literarne situacije in jezika. Zato na eni strani predstavljajo vez med fikcijo in resničnimi ljudmi, med literarnim konstruktom in realnostjo, na drugi pa med seboj najbolj učinkovito povezujejo vse literarne prvine. Literarna oseba je torej ena izmed pripovednih prvin, ki je delno primerljiva z resničnimi ljudmi:

Literarna oseba je pripovedna prvina, povezana z dogajanjem. Konstruiramo, doživljamo in razlagamo jo kot dvojno identiteto, tj. literarno podobo nekega posameznika, delno primerljivo z resničnimi ljudmi, hkrati pa jo razumemo kot literarni konstrukt avtorja in bralca, odvisen od dveh ključnih izvorov: od stopnje mimetičnosti ali imitacije in od jezikovnih mehanizmov oziroma od literarne norme.³

Pri analizi smo sicer upoštevali celovitost izbranih literarnih del, vendar smo se osredotočili na naslednje teme in motive: družina in njene oblike, medosebni odnosi, vloga matere in očeta, pa tudi vzgoja in položaj otrok. Vrstni red romanov, ki sledi, je določen z intenziteto naštetega.

2.1 Predstavitev izbranih romanov

Iskanje Eve Damijana Šinigoja, urednika, prevajalca, kolumnista in scenarista, je avtorjev prvi roman, namenjen mladostnikom, odličen 'road trip', ki je kljub latentno prisotni nevarnosti poln neškodljivih preobratov in humorja. Nasproti si stojita enostarševska in tradicionalna družina, v resnici pa lika dveh zelo različnih očetov. Ne eni strani Evin, ki po ženini smrti hčerko vzgaja sam in je do nje preveč zaščitniški, na drugi pa Leonov oče, najstnik v odraslem telesu, ki ga ne poskuša regulirati niti žena, če ni to res neizbežno. Dejstvo je, da ravno nebrzdan Ansgar kot stranski lik, s svojim impulzivnim ravnanjem povzroča celoten potek romana s številnimi nepredvidljivimi in duhovitimi pripetljaji. Roman, ki ga je leta 2014 izdala založba Miš, so sedmošolci prejeli v šolskem letu 2015/2016.

V šolskem letu 2017/2018 je bil izbran roman *Zvezde vabijo*, ki ga je leta 2016 izdala Mladinska knjiga. Podobno kot Šinigoj je Miha Mazzini priznan prozaist, prevajalec, kolumnist, scenarist, pa tudi režiser. Čeprav je to šele njegov drugi mladinski roman, je zanj leta 2016 prejel nagrado modra ptica, leta 2017 pa je bil nominiran za nagrado večernica. V ospredju romana *Zvezde vabijo* je Kajina nesposobnost zapeti na resničnostnem šovu – čeprav je dejansko odlična pevka – kar

³ Alojzija Zupan Sosič, *Literarna oseba*. Literarna oseba kot dvoživka, v: *Teorija pripovedi*, str. 191.

je posledica negativnega vpliva njenih virtualnih prijateljev. Sicer je dekle precej diskrepanten lik, saj je pri sedemnajstih sposobna skrbeti za mamo in brata ter izzvati in premagati skupino nasilnih fantov, ne zmore pa si izboriti svojega prostora v razredu in obračunati z nesramnimi sošolkami, predvsem pa naivno nasede pastem virtualnega prijateljstva. V ozadju osrednjega dogajanja bralec spoznava različne usode odraslih likov: Kajina mama se je kot mlada lepotica zaljubila v precej starejšega moškega, po mnogih letih pa se je zapuščena, zgarana in odvisna od alkohola vrnila z dvema otrokoma v rojstni kraj; na drugi strani pa je zadovoljna in iskriava Kajina babica, ki je ravno tako bila samohranilka in si je, kljub temu da se je morala odpovedati mladostnim sanjam, uspela urediti življenje. Tudi Petrov oče, ki ga je zaradi brezposelnosti mučil brezup, si je uspel stabilizirati življenje ob skrbi za pasjega najdenčka. Težave zakonskih zvez se prav tako ne končajo vselej tragično – Ananim staršem je uspelo zgladiti težave in odpotovati na druge medene tedne, medtem ko protagonistka uživa s svojo bonvivansko babico. Nasprotje Kajinemu talentu in revščini predstavlja še sošolka Viktorija z mamo, ki je zastavljene cilje navajena doseči z zlorabo socialne in finančne premoči.

V primerjavi z *Iskanjem Eve*, kjer je družina zgolj okvir za potovanje in oteženo srečanje zaljubljenih mladostnikov, odrasli pa poganjalci literarnega dogajanja, se v *Zvezdah vabijo*, čeprav na obrobju dogajanja, odkriva cela paleta usod odraslih ljudi. Najbolj sicer Kajine mame, ki je soodgovorna za hčerkinе težave in s tem za zaplet romana.

S približno enako intenziteto, vendar večjo kot v prejšnjih dveh romanih, se družina in njena dinamika pojavlja v *Avtobusu ob treh* Nataše Konc Lorenzutti in *Spričevalu* Slavka Pregla. Razlika je le, da se v prvem pripetljaji dogajajo znotraj dveh ljubečih družin in do prelomnih dogodkov ne pride, v drugem pa najstniške težave narastejo v družinske, a na koncu izzvenijo v šaljivem 'preglovskem' tonu.

Tinetova številna družina v *Avtobusu ob treh* je skoraj idealna, njen temelj pa predstavlja spoštljiv in ljubeč odnos med starši. Konflikti, ki nastajajo med družinskimi člani, nikoli ne prestopijo meje dovoljenega. Središče družine predstavlja stabilna, praktična in zdravorazumska mama, medtem ko je oče že v izhodišču bolj samosvoji in manj dostopen. Polega tega ga doleti huda bolezen, zato postane njegov lik kompleksnejši in se pokaže tudi kot nemočen, obupan in prestrašen bolnik. Uroševo družinsko življenje je bolj razgibano, saj je njegov oče zaradi bolezni umrl. Po desetih letih samskega življenja si mama želi urediti življenje z novim partnerjem in otrokom, čemur Uroš nasprotuje. Njegova enostarševska družina se torej razširi, fant pa se mora sprijazniti z novimi družinskimi člani in medosebnimi odnosi. Roman, ki je nadaljevanje *Društva starejših bratov* (2013), je leta 2016 izdala založba Miš, sedmošolci pa so ga prejeli v šolskem letu 2018/2019.

V šolskem letu 2007/2009 smo obravnavali Preglovo *Spričevalo*, ki ga je leta 2005 izdala Mladinska knjiga. Z Matejevimi vse hujšimi delikti, ki so preplet neposrečenih šolskih okoliščin in mladostniškega upornišva, postajajo njegove težave vedno bolj očitne in s tem tudi vedno bolj družinske, pri čemer je slabo šolsko spričevalo še najmanjši problem. Matej do svoje družine sicer občuti distanco in se v precejšnji meri zaveda prestopništva, kljub temu pa ni zmožen predvideti posledic svojih dejanj. Odrašča v tradicionalni družini, s preobremenjeno mamo in očetom, ki v odnose poseže le, kadar družina potrebuje intervencijo avtoritete. Odnosi med družinskimi člani so zelo tradicionalni in bolj odražajo razmere, v kakršnih je odrasčala generacija staršev današnjih najstnikov. Čeprav je v začetku

romana videti, da bodo težave skrajno posegle v družinsko življenje, se na koncu izkaže, da gre le za zaostrene pobalinsčine, kar bi do določene mere lahko trdili tako za like sinov kot njihovih očetov. Glavno sporočilo romana je, da niso šolska spričevala tista, ki so najpomembnejša, saj se ta še lahko popravijo, v življenjskih spričevalih pa popravnih izpitov pogosto ni.

V Preglovi *Odpravi zelenega zmaja*, ki ga je Mladinska knjiga izdala daljnega leta 1976, so vragolije še bolj očitne. V ospredju so trije pobalini, zraven njih pa še nekaj let starejši Bob, ki na prehodu v odraslost prevzema zdaj pobalinsko, zdaj očetovsko vlogo. Trk generacij je oster, starševsko razumevanje mladostniškega sveta bolj izjema kot pravilo, upiranje mladih pa pogosto. Tudi obravnava starševskih klofut je mimobežna, doživete so kot še ena izmed nevšečnosti, ki jo je v odrasčanju pač treba prestat. Zanimivo je, da je delo dobilo naslov ravno po pripetljaju s stranskim deklislim likom Janjo, ki je, za razliko od fantov, nerazumevanje s starši doživela tako intenzivno, da je pobegnila od doma. Knjigo smo podeljevali v šolskem letu 2014/2015. Leta 1976 je v režiji Staša Potočnika nastala nadaljevanka *Odprava zelenega zmaja*, scenarij zanjo pa je napisal Slavko Pregl.

Tudi Dušan Čater, čigar roman *Pojdi z mano* je izšel pri založbi Goga leta 2008, je bil scenarist za istoimenski film, ki ga je režiral Igor Šterk. Matej Manc živi v slabih družinskih razmerah, kjer vladajo pomanjkanje, nasilje in alkohol. Zato ga v šoli po krivem obtožijo kraje, katere posledica bo izključitev. Obupan nad brezizhodno situacijo, predvsem pa v strahu pred nasilnim očetom, se Manc odloči, da bo s svojim najboljšim prijateljem in še dvema sošolcema sodeloval na fotografskem natečaju Neznana Slovenija. Družba se odpravi na podeželje, na nekdanjo domačijo Matejevega dedka, na katero ga vežejo lepi otroški spomini. Sprva začudeni nad zastarelimi razmerami v vasi, se vzvišeni in zaničljivi mestni mladostniki znajdejo v pasti, iz katere ne najdejo poti v civilizacijo. Dva dneva in dve noči pešajo v krogih. Telefoni odpovejo, hrane zmanjkuje, vreme se spreminja, opreme nimajo, vrh vsega pa se jim dozdeva, da jih nekdo neprenehoma zasleduje. V tako napetih okoliščinah se zaostreni odnosi med njimi še poslabšajo, Mina in Špurč pa se pod naraščajočim pritiskom brezizhodne situacije zlomita – hčerka umetnikov in sin obrtnikov, za katera je bilo v življenju vedno poskrbljeno. Nasprotno pa Oto, ki živi sam z očetom, ker ju je mama zapustila, in zlorabljeni Manc vse pritiske zdržita; Oto kot mediator, saj je edini, ki zna komunicirati z vsemi člani odprave, Manc pa kot najstabilnejša oseba, ki se celo poskuša zoperstaviti zalezovalcu. Družinska ozadja protagonistov so še kako pomembna, finančno udobje pa ne doprinese nujno k usposobljenosti za razreševanje življenjskih težav. Njihova odprava je pravzaprav iniciacija v svet odraslosti. Dušan Čater, čigar roman smo sedmošolcem podeljevali v šolskem letu 2009/2010, je tudi urednik, prevajalec, kolumnist, v glavnem pa prozaist za odrasle.

Scenarist, gledališki, radijski, filmski in televizijski režiser je tudi Vinko Möderndorfer, ki je ob tem še pisatelj, pesnik, dramatik in esejist. Njegov prvi roman za mladostnike *Kot v filmu* je pri Mladinski knjigi izšel leta 2013, istega leta je dobil nagrado modra ptica, leta 2014 pa še nagradi večernica in desetnica. V projektu Rastem s knjigo je bil izbran v šolskem letu 2013/2014. Družinsko življenje osrednjega lika, trinajstletnega Gašperja, je kompleksno. Roman se začne tik pred razpadom na videz tradicionalne družine, ko se medosebni odnosi začnejo krhati, z njimi pa razkrivati skrivnosti iz preteklosti. Iz zadovoljne tričlanske družine, v kateri mama kar naprej brklja po kuhinji, prepeva in peče palačinke, se z njeno brezposelnostjo začnejo dogajati velike spremembe. Mama postaja vedno bolj otopela in se občasno

sploh ne zaveda okolice; v glavnem sedi v kuhinji pri oknu in opazuje nebo. Toda to je šele začetek, kajti njena brezvoljnost ne izvira samo iz brezposelnosti, pač pa vse bolj očitno izhaja iz težav z možem. Ta je trenutno na prehodu v drugo zvezo, v kateri pričakuje otroka. Po hudem prepiru mama izgine, Gašper pa se začasno preseli k nekonvencionalnemu prijatelju iz mamine mladosti. Maks, za katerega se izkaže, da je njegov oče, fantu končno razkrije vso resnico o družinskih vezeh in preteklih neposrečenih odločitvah, ki zahtevajo razrešitev.

Skozi Gašperja je zapisana celotna geneza družine, njen razpad in razraščanje v razširjeno, nekonvencionalno družino, s katero so zadovoljni vsi člani. Mama se je vrnila h Gašperju in si poiskala začasno službo, spet bo začela slikati. Gašper bo obdržal stike tako z Jožetom kot Maksom. Bralec ob Gašperju sledi transformaciji odraslih in njihovi osebni rasti, pa tudi nemoči, lažem in neskladnosti osebnih nazorov z življenjsko prakso.

Tudi v drugem Möderndorferjevem mladinskem romanu, *Kit na plaži*, ki je pri Mladinski knjigi izšel leta 2015, v projektu Rastem s knjigo pa smo ga obravnavali v šolskem letu 2016/2017, je središče dogajanja družina, ki pa se od tradicionalne razlikuje v tem, da ima mlajši otrok downov sindrom. Z njegovim rojstvom se je življenje uspešne in premožne družine z nadarjeno hčerko zapletlo in spremenilo. Jedro družinskih težav je nezmožnost članov sprijazniti se z invalidnostjo enega izmed njih. Čeprav zanj materialno lepo skrbijo, se o Igorju ne pogovarjajo, predvsem pa živijo v precejšnji osami. Nika svojim sošolcem ne pove, da ima brata in nikogar ne povabi k sebi domov. S svojim ravnanjem pa samo posnema starše. Nikina mama je ostala doma pod pretvezo, da bo skrbela za sina. Oblači se v črno in poseda v salonu, zaradi česar imata z Niko precej napet odnos. Namesto mame za vse poskrbi hišna pomočnica Breda, nezaposlena diplomantka umetnostne zgodovine, ki je mamin antipod, saj ima bolj praktičen, veder in spravljiv odnos do življenja. Tudi oče, uspešen biolog in dvakratni doktor znanosti, je bolj sprijaznjen s svetom in bolnim otrokom, za katerega v primerjavi z ženo aktivneje skrbi. Starši imajo težave sami s sabo, saj se ne morejo soočiti z danimi življenjskimi okoliščinami, česar se v celoti niti ne zavedajo. Avtor je roman priredil v dramsko besedilo in zrežiral istoimensko predstavo, ki se je uvrstila v platformo Zlata paličica.

Čeprav je v obeh Möderndorferjevih romanih družinsko dogajanje zelo intenzivno, pa je roman, v katerem je družinska tematika z medsebojnimi odnosi, tudi zaradi nasilja, najbolj pereča, *Na drugi strani* Neli Kodrič Filipič. Gre za prvo delo, uvrščeno na seznam projekta Rastem s knjigo, torej smo ga podeljevali v šolskem letu 2006/2007, izdala pa ga je Mladinska knjiga leta 2004.

Svitovo prestopništvo in psihične težave izvirajo iz maminih nerazrešeni problemov, ki se vlečejo iz preteklosti. Res je, da je fant nenehno sam in zato čustveno in psihično zanemarjen, toda do tako kritične situacije pripeljejo konflikti med očetom in mamo. Kot mlada in revna študentka slikarstva je Svitova mama podlegla obljubam vabljivega življenja z mladeničem iz ugledne in premožne družine. Pri tem pa ni samo zatajila sebe in se v celoti prilagodila življenju in zahtevam svojega moža, pač pa se je zaradi tega sprla z očetom in primarno družino, spora pa ni uspela razrešiti. Tekom let so se pojavile tudi zakonske težave. Pri tem ni najbolj problematično to, da oče vstopa v zvezo z drugo žensko, pač pa da je prezirljiv do svoje žene. Nasilje sprva izraža na prefinjen način, z izbiro besed in tonom glasu, vedno bolj artikuliranemu besednemu nasilju pa se slednji pridruži fizično. Mama, čeprav pravnica, do Svitovega poskusa samomora nima moči, da bi ustrezno odreagirala.

Šele potem poišče psihoterapevtsko pomoč in si z ločitvijo na novo zastavi življenje, predvsem pa poskuša razrešiti družinske težave iz preteklosti. Medtem se Svitov oče odseli, pri čemer se izkaže, da niti do sina ne občuti naklonjenosti, saj se osredotoča samo na uničen družinski ugled in sankcioniranje neprimernih dejanj.

Vzporedno z razreševanjem maminih težav se začnejo razreševati tudi sinove. Svit ni samo nemočna žrtev, je tudi rabelj, ki krajo družinskega nakita podtakne dolgoletni hišni pomočnici, predvsem pa se psihično in fizično izživlja nad mlajšim sošolcem. Do mame je prav tako zajedljiv in zaničljiv. Toda celotna situacija mu povzroča tolikšno stisko, da nekontrolirano vpada v obdobje med drugo svetovno vojno, kjer se vedno znova srečuje s fantom, s katerim se slednjič spoprijatelji. Ko se družinski problemi začnejo razčiščevati, se izkaže, da njuna srečanja niso bila naključna, pač se je povezoval s svojim dedom, maminim očetom. Na ta način se družinska anamneza, ki se vleče skozi generacije, razkrije in začne zdraviti.⁴

V nadaljevanju bomo romane, izbrane v projektu *Rastem s knjigo*, pregledali skozi prizmo socioloških ugotovitev v zvezi s sodobno družino, vzgojo in starševstvom, kakršne smo predstavili v prvem poglavju.

2.2 Kakšna je družina v slovenskih mladinskih romanih v projektu *Rastem s knjigo*?

V obravnavanih delih se družina in z njo povezani motivi z različno intenziteto vraščajo v tkivo besedila. Ponekod se pojavljajo zgolj kot kulisa za osrednje dogajanje ali kot stranski motiv. Med te štejemo *Odpravo zelenega zmaja*, *Iskanje Eve* in *Zvezde vabijo*. Z večjo intenziteto se motiv družine pojavi v *Avtobusu ob treh* in *Spričevalu*. Čeprav se v prvem dogajanje osredotoča na počitniške pripetljaje dveh mladostnikov v krogu družine in je ta tako za protagonista kot potek dela

⁴ Roman *Soncu ni zaupati* nizozemskega ilustratorja in pisatelja Daana Remmertsa de Vriesa s še večjo pretanjenostjo in silovitostjo kot *Na drugi strani* obravnava motiv medvrstniškega nasilja in nemoč staršev. V prevodu Katje Ručigaj izšel leta 2018 pri založbi Miš, v materinščini pa je bil izdan leta 2015. Naslednje leto je prejel nizozemsko nagrado in bil uvrščen v zbirko najboljših knjig za mlade Bele vrane po izboru Mednarodne mladinske knjižnice v Münchnu. Elmer pravzaprav živi v tradicionalni družini, le da sta vlogi očeta in matere v marsikaterem pogledu zamenjani. Mama je tista, ki poleg materinske vloge opravlja tudi vlogo uspešnega skrbnika družine in lahko oče, ki ima s komunikacijo z zunanjim svetom nekaj težav, ostaja doma in gospodinj, kasneje pa se zgolj iz veselja zaposli kot pomožni delavec v vrtnarskem centru. Starši si zelo želijo, da bi pomagali Elmerju pri vključitvi v družbo in ga obvarovali pred njegovimi nasilnimi izpadi, vendar tega ne zmorejo, saj ne dojemajo, da so sinove reakcije posledica nasilja in izolacije, ki jo vrstniki izvajajo nad njim. Takšna brezizhodna situacija nastane deloma zato, ker je Elmer ne zmore ustrezno razložiti in ker si je dejansko težko predstavljati, kaj vse občutljivega Elmerja iritira, predvsem pa zato, ker je brez dobrega poznavanja celotnega konteksta skoraj nemogoče razložiti vse pretkane nianse nasilja, ki jih sošolci izvajajo nad njim. Razen pri psihologinji, pa še te Elmer ne dojema kot zaveznice, pri vseh odraslih naleti na nerazumevanje. Starši mu sicer ponujajo rešitve, ki so načeloma prave, vendar ne za otroka, kakršen je Elmer. V svoji zaskrbljenosti in želji po razrešitvi ga prevečkrat potisnejo v situacije, ki jim ni kos, in se ne vprašajo, kaj je tisto, kar si on zares želi. Najhuje pa je, da pri vseh pedagoških delavcih ne naleti samo na nerazumevanje, pač pa tudi na obsodbe, čeprav je ravno šola (ali tabor) izvor Elmerjevih težav. Njegovi prestopki niso nič drugega kot obupan klic na pomoč, borba za preživetje in krik po sprejetosti.

pomembna, je v osrednjem delu *Spričevala* družina za življenje starejšega sina in končno razrešitev dogajanja bolj bistvena. V *Pojdi z mano*, še bolj pa v *Kitu na plaži*, *Kot v filmu* in *Na drugi strani* motiv družine in medosebnih odnosov močno zareže v jedro romana.⁵

V vseh delih, razen v *Odpravi zelenega zmaja*, kjer je bolj kot družina v ospredju trk med starejšo in mlajšo generacijo, in v *Spričevalu*, kjer imamo opravka z jedrno družino, lahko opazimo vsaj delni odmik od tradicije. V delih *Iskanje Eve*, *Zvezde vabijo* in *Avtobus ob treh* so enostarševske družine postavljene ob bok jedrnim družinam. Zaradi mamine smrti stoji Evina enostarševska družina v *Iskanju Eve* nasproti Leonovi jedrni; Kajini družini iz *Zvezd vabijo*, ki živi brez očeta in z obupano mamo, vmes pa dekle materinsko skrbi za svojega mlajšega brata, stoji nasproti Anina družina, katere starši so uspešno zgladili spore, ob tem pa zanjo skrbi še babica; Uroševi enostarševski družini, ki se ji po očetovi smrti po desetih letih pridruži očim, stoji v *Avtobusu ob treh* nasproti Tinetova velika družina. Tine pravi:

V bistvu sta v redu, precej znosna starša. Poleg tega sta še vedno poročena. Nekaj mojih sošolcev ima že ločene starše ali pa take, ki so v nekakšnih prijateljskih odnosih, vendar ne živijo skupaj. Eni imajo dva očeta, od katerih je prvi originalen in ga vidijo ob nedeljah, drugi, nadomestek, ki živi z mamo, pa jih vozi v glasbeno šolo, na košarko ali judo, jim pomaga pri domačih nalogah, obeša njihove nogavice in jih sprašuje, ali je v šoli kaj novega. Moj, oče, Andrej Lavrenčič, od katerega sem dobil triindvajset kromosomov, je inženir elektrotehnike. Imam ga ob delovnikih in čez vikend, kar je včasih čisto preveč, saj zna biti siten za dva skupaj in vzkipljiv kot turška kava.⁶

Ta vzorec opazimo tudi v romanu *Pojdi z mano*, kjer ima družina simbolno vlogo, predvsem v smislu socialnega statusa. Gorazd Trušnovec je v spremni besedi zapisal:

Namreč, osnovni štirje liki niso kar padli z neba oziroma iz nekega praznega in naivnega prostora sodobnega mesta, ampak v najboljši deterministični maniri ponavljajo vzorce svojih staršev. Staršev, ki so še kako vpeti v ekonomsko tranzicijo in vse močnejšo razredno delitev. Osnovni štirje liki z načinom svojega delovanja nadvse jasno ponazarjajo posledice družbenega razslojevanja, ki je najintenzivnejše potekalo prav v času njihovega rojstva oziroma formiranja osebnosti.⁷

⁵ V novejših tujejezičnih romanih najbolj izrazito družino obravnava prevajalec in teatrolog Jurij Šebesta. Svoj prvi roman za mladostnike *Pes pa v smeh* je izdal leta 2008 in je dobitnik nagrade slovaške sekcije IBBY za najboljšo knjigo za mlade in Častne listine IBBY, nominiran pa je bil tudi za prestižno slovaško nagrado anasoft litera. V slovenščini je v prevodu Diane Pungeršič pri Mladinski knjigi izšel deset let za izvirnikom. Dogajanje romana se odvija skozi oči petnajstletnega Tomaša, ki ima precej mladostniških težav in te so središče romanesknega dogajanja. Pomembno vlogo pa odigrajo tudi njegovi predniki, saj sta zelo plastično okarakterizirana ne samo mama in oče, pač pa tudi dedek in babica ter pradedek in prababica po mamini strani. Osebe in njihovi medosebni odnosi so zelo kompleksni, daleč od črno-bele karakterizacije. Roman, razdeljen v štiri poglavja, je dejansko plejada neke družine, v katero zarežejo (sedanji in pretekli) prelomni življenjski dogodki – vojna, ločitve, sklepanje novih partnerstev, karierne in finančne težave, burni medosebni odnosi, bolezni in smrt – vendar so predstavljeni tako, da so, kljub njihovi skrajni resnosti in grenki usodlini, humoristični. K naštetim težavam spadajo še številni Tomaševi ljubezenski problemi, ki mu povzročajo nemalo nevšečnosti. Družinski mediator je psička Žofka.

⁶ Nataša Konc Lorenzutti, *Avtobus ob treh (ali Društvo mlajših starejših bratov)*, str. 6.

⁷ Dušan Čater, *Pojdi z mano*, str. 275.

Protagonisti so torej postavljeni v kontrast: na eni strani sta vzdržljiva Manc in Oto, ki prihajata iz neurejene in enostarševske družine, na drugi pa razvajena Špurč in Mina, ki sta iz preskrbljenih jedrnih družin. Toda optika je tukaj obrnjena – čvrsti značaji so posledica borbe, predvsem tiste, ki izvira iz manj ugodnih družinskih razmer.

Veliko bolj odločilno vlogo ima motiv družine v romanih *Kit na plaži*, *Kot v filmu* in *Na drugi strani*. V *Kitu na plaži* se družina ne more sprijazniti z boleznijo svojega mlajšega otroka. O njej sploh ne govorijo, predvsem pa živijo, še zlasti mama, v izolaciji. To ima negativen učinek na vse družinske člane, predvsem pa na njihove medosebne odnose. Zares zapleteno je družinsko življenje v *Kot v filmu*, kar vpliva tako na razvoj protagonista kot literarnega dogajanja. Na videz tradicionalna jedrna družina najprej razpade, nakar se izkaže, da je Jože v resnici Gašperjev oči. V vmesnem času fant živi pri maminem prijatelju, sčasoma pa spozna, da je to njegov pravi oče. Ta je posebej in nekakšen modrec, ki svojemu sinu odkrije marsikatero življenjsko modrost. Med drugim tudi o družini, katere pravi temelj naj bi bila romantična ljubezen:

Pri ljudeh je drugače /.../, ljudje poznamo več vrst družin. Ljudje lahko živimo tudi sami. Mame lahko imajo otroke tudi same. Ljudje smo lahko skupaj, lahko pa se tudi ločimo. /.../ Če se nimajo več radi, se ljudje razidejo. /.../ Če hočeta dva živeti skupaj, se morata imeti rada. In ni dovolj, da ima rad samo eden. Oba se morata imeti rada. Če ni tako, je bolje, da se ločita. In to ni nič strašnega. Tako je življenje.⁸

Sprva zelo zaostrene razmere se lepo uredijo v eni izmed sodobnih oblik družinske skupnosti:

Sicer pa ne vem, kaj je za koga problem. Mogoče je za mamo to, da ni več z atom, rešitev problema. Mogoče je za ata nov dojenček blazna sreča. To, da je Maks končno z mano naselil modro sobo, je najbrž zanj tudi sreča.⁹

Gašper nato zaključí: »Končno nekaj dobrega iz vsega tega. Imam dva ata.«¹⁰

Najbolj kompleksne družinske razmere so v romanu *Na drugi strani*, ker se problemi raztezajo skozi več generacij in časovnih obdobij, situacija pa je dodatno zaostrena zaradi družinskega in medvrstniškega nasilja. Osrednji problem romana predstavlja Svitova mama, ki nerazrešene težave s samo sabo, svojimi starši in partnerjem, nehoti prenaša na sina. Iz otopelosti, ki je pri materinskih likih še bolj očitna v *Zvezdah vabijo*, *Kitu na plaži* in *Kot v filmu*, jo prebudi šele sinov poskus samomora. Kajina mama se po zakonskem brodolomu komaj drži nad vodo, vlogi med mamo in hčerko pa sta obrnjeni. Njen kontrast je radoživa in trdna Anina babica. Zelo podobno je v *Kitu na plaži* in *Kot v filmu*, le da je v zadnjem še bolj zaostreno. V *Kitu na plaži* je mama zaradi sinove bolezni odmaknjena od življenja, a je še vedno preskrbljena in urejena, njen zakon ni ogrožen, hkrati pa ima gospodinjsko pomočnico, ki igra vlogo njenega antipoda. V *Kot v filmu* je situacija bolj pereča, saj je mama popolnoma otopela, brezposelna, njen zakon razpada, na površje priplavajo pretekle skrivnosti. Mama v *Avtobusu ob treh* predstavlja steber

⁸ Vinko Möderndorfer, *Kot v filmu*, str. 210.

⁹ Vinko Möderndorfer, *Kot v filmu*, str. 230–231.

¹⁰ Vinko Möderndorfer, *Kot v filmu*, str. 231.

družine, v *Spričevalu* je tradicionalna, v *Iskanju Eve* pa mrtva, vendar vrzel deloma zapolnjuje nona, medtem ko je Agnetha precej nepomemben lik. V *Pojdi z mano* Špurčeva mama ni niti omenjena, Otova je pobegnila, Mančeva je povsem nepomemben in nemočen lik, Minina pa je razvajena gledališka diva. Značilno je, da ne glede na to, kako aktivno vlogo igrajo matere v družinskem življenju, ima njihovo (ne)delovanje daljnosežne posledice na družino, predvsem pa na življenje njihovih otrok. Prav zares polnokrven in pozitiven materinski lik je samo mati v *Avtobusu ob treh*, povsem otopele pa so matere v romanih *Zvezde vabijo*, *Kit na plaži*, *Kot v filmu*, deloma tudi v *Na drugi strani*.¹¹

Očetje imajo v primerjavi z materami bolj pluralno, a tudi bolj stransko vlogo tako z vidika odrasčajočih protagonistov kot literarnega dogajanja. V romanu *Zvezde vabijo* so očetovski liki nepomembni, vendar negativno obarvani, v *Iskanju Eve* pa si nasproti stojita preresen in preotročki oče. V *Spričevalu* predstavlja mehko družinsko avtoriteto, ki razreši krizno situacijo, v *Kitu na plaži* pa je zadovoljen s

¹¹ Med novjšimi tujejeznimi romani, kjer je odsotnost matere zares izostrena, navajam dva: Oče v *Vesolje, me slišiš?* s pretanjenim nasiljem in čustvenim zanemarjanjem izčrpava nemočno mamo, ki ne zmore zapustiti destruktivnega razmerja in psihično zboli. Starejši brat Ronnie si uredi življenje daleč od doma in tako zbeži pred družinskimi težavami. Trinajstletni Aleks, ki mora živeti sam s popolnoma neodzivno, včasih tudi fizično odsotno materjo, se presenetljivo dobro znajde v danih okoliščinah, ki jih sprejema brez samopomilovanja. Zaradi svoje simpatičnosti in neposrednosti mu je okolica nenavadno naklonjena. Zelo pomembno, deloma starševsko vlogo odigrata najprej Zed in Steve, nova in odrasla prijatelja iz amaterskega društva raketarjev, še posebej pa najdena polsestra Terra. Odločilno vlogo na koncu vendarle odigra Ronnie. Vsi našeti poskrbijo za Aleksa in mu tako omogočijo kolikor toliko normalno otroštvo. Tudi Aleks s svojo otroško neposrednostjo in zrelostjo pomembno usmerja življenja svojih odraslih prijateljev, ki se spremenijo v nekakšno družinsko skupnost, mešanico socialnih in bioloških vezi. Roman Jacka Chena je bil objavljen leta 2017 in je dobitnik nagrade Audie Award for Middle Grade in Golden Kite Award for Middle Grade / Young Reader Fiction, nominiran pa je bil tudi za nagrado po izboru bralcev družabnega omrežja Goodreads za najboljšo otroško knjigo. V slovenščini je v prevodu Ane Ugrinović izšel pri Mladinski knjigi leta 2018. Drugi roman, z naslovom *Sin*, ki na še bolj nenavaden način obravnava motiv odsotne matere, je bil nagrajen z nagradama Joaquim Ruyra in La Isla de los libros, njegov avtor Alejandro Palomas pa je dobitnik častne listine IBBY 2018. V katalonščini je izšel leta 2015, leta 2019 pa je v prevodu Veronike Rot izšel pri založbi Zala in se pridružil prevodom v številne druge jezike. V njem je mama še po svoji smrti središče družine, saj sta z njo na posebno močan način povezana tako sin Guillem kakor tudi mož, ki svojo ženi občudujoče prepušča odločanje o življenjskih odločitvah. Čeprav med staršema prihaja do manjših nesoglasij glede vzgoje otroka, srečno živijo do trenutka, ko Amanda umre v letalski nesreči. Manuel, takrat že nekaj časa brezposeln, se ne more soočiti z ženino smrtjo, kar ima hude posledice na desetletnega sina. Čeprav ne samo iz lastne stiske, pač pa tudi v želji, da bi ga obvaroval, mu oče sploh ne pove, kaj se je zgodilo z njegovo mamo. Guillem pa v resnici od usodnega telefonskega klica dalje ve, da je njegova mama umrla. Sluti tudi, da oče ni sposoben sprejeti boleče izgube. V strahu, da bi, če bi ga soočil z realnostjo, izgubil tudi očeta in ostal čisto sam, Guillem sprejme Manuelovo igro. Pri svojih letih se seveda ne zmore ustrezno soočiti z zapleteno situacijo, zato se zateka v njemu in mami tako ljub lik Mary Poppins, saj bi rad s pomočjo fantazije razrešil konflikte iz resničnega sveta. Pa ne samo z očetom, ampak tudi z najboljšo prijateljico. Dejanjsko je oče tisti, ki živi v namišljenem svetu in se šele s pomočjo svetovalke sooči z bridkimi dejstvi. Končno sprejme ne samo ženino smrt, pač pa tudi sinovo občutljivost in drugačnost, ki je izvirala ne toliko iz mamine ljubezni do umetnosti in domišljije, kar je tako samoumevno prenašala na svojega sina, pač pa iz očetovega bežanja pred kruto resničnostjo.

kariero in hčerkinimi uspehi, zaradi česar je v primerjavi z ženo bolj spravljen z družinskimi razmerami. *Avtobus ob treh* je v tem smislu bolj razgiban že zaradi Uroševega očeta, ki zamenja pokojnega očeta, predvsem pa zaradi Tinetovega očeta, ki hudo zboli in se pokaže v bolj ranljivi luči. Gašperjeva situacija v *Kot v filmu* je zelo kompleksna, saj se izkaže, da je njegov oče v resnici oči in moralno vprašljiv človek, nadomesti pa ga pravi oče, ki ima poteze nekakšnega meta-človeka. Mančev oče v *Pojdi z mano* je sicer nasilen in zelo problematičen, vendar ni bil vedno tak; pomembno vlogo je v času fantovega otroštva igral tudi dedek.

Spomnil se je, da so, dokler je bil ded še živ, prišli vsak konec tedna k njemu na obisk, on pa je, če se je le dalo, večkrat ostal pri njem. Tudi po več dni skupaj. Takrat je to bila lepa domačija in tudi njegov oče je večkrat poprijel za kakšno delo. Potem pa je neke jeseni dedek umrl /.../ Takrat je bil njegov oče še avtoprevoznik, potem pa so mu zaradi vožnje v pijanem stanju vzeli vozniško dovoljenje in služba je šla po gobe. Oče, stari Manc, je pil in pil, kmetija je propadala /.../ Potem pa se je po nekem silovitem neurju s hriba dol usul še plaz in prepolovil hišo dobesedno na dvoje. Starega je potrl do konca, vse bolj in bolj se je zadolževal, dokler ni ponaredil nekaj listin, da bi to popravil in končal je v zaporu.¹²

Mančevo brezizhodno situacijo v šoli z malo verjetno naglico in lahkoto razreši Otov oče. Najbolj problematičen je Svitov oče v romanu *Na drugi strani*, skozi katerega so prikazane različne oblike nasilja in njihovo stopnjevanje. Svitova situacija deluje še bolj brezizhodna tudi zato, ker oče, za razliko od drugih romanov, nima alternative v nobenem drugem liku. Kompleksna je tudi vloga Svitovega dedka, ki ga je kot odraščajočega dečka usodno zaznamovalo vojno nasilje

Vloge očetov so v vseh romanih, tudi v tistih, kjer odigrajo ključno vlogo, manj usodne in stranske, predvsem pa bolj fluidne. V glavnem niso opredeljeni niti z materialno preskrbo niti z avtoriteto. Vloge mater so oddaljene od stereotipnih, a se liki znajdejo v primežu družbenih zahtev in osebnih želja. Pogosto ne zmorejo dosegati previsoko zastavljenih standardov. To se v literarnih delih odraža v njihovih življenjskih usodah, skozi njih pa tudi v usodah otrok. Matere, ne glede na to, kako zelo pasivno vlogo imajo, predstavljajo središče družine, v vsakem primeru pa lik, iz katerega izhajajo pozitivne ali negativne posledice za vse člane. Tako se tudi v romanih potrdi, da je na eni strani vloga matere povezana z določenim nelagodjem, na drugi pa se jasno pokaže, da se družina v svojem bistvu ni veliko spremenila. Zaradi različnih življenjskih pritiskov, v katerih so se praviloma znašle družine, lahko govorimo o relativno visoki neuspešnosti pri vzgoji, predvsem pa o (velikem) odmiku od sodobnih norm, ki jih postavlja (kapitalistično usmerjena) družba pred starše. Med liki otrok nihče ne dosega standardov nadpovprečnosti, z izjemo Nike v *Kitu na plaži*, ki je izjemno nadarjena deklica s številnimi skrbno izbranimi izobraževalnimi in prostočasnimi aktivnostmi. V tistih delih, kjer otroci ne uživajo posebne starševske pozornosti, je odstopanje od zastavljenih zahtev na ravni otroci – starši veliko. Pogosto je komunikacija med družinskimi člani nezadostna, kar se kaže tudi v njihovih medsebojnih odnosih. Bralec družinske razmere odraščajočih zato pogosto dojema kot kritične, ne pa tako brezizhodne, kot jih najdemo v nekaterih sodobnih mladinskih tujejezičnih romanih, kjer so situacije res pereče, medosebni odnosi pa skrajno zaostreni ali pa jih sploh ni. Obravnavani

¹² Dušan Čater, *Pojdi z mano*, str. 82.

obliki družinskih skupnosti sta le tradicionalna jedrna in enostarševska družina, v nekaterih primerih zaradi smrti enega od staršev.

K temu moramo dodati še dve pomembni ugotovitvi. Šola pogosto nastopa kot relativno restriktivna institucija, ki ne mara odstopanj od povprečja, hkrati pa je prostor nasilja, s katerim se neuspešno spopada ali ga latentno celo podpira. Druga ugotovitev pa je, da lahko v izbranih delih tudi sicer pogosto zasledimo motive šolskega, medvrstniškega in družinskega nasilja, ki dokaj odločujoče posežejo v literarno dogajanje. Velja, da so raznotere oblike nasilja v tujejezičnih mladinskih romanih v primerjavi z domačimi bistveno bolj pretanjene, a tudi bolj brutalne. Nasilje je kompleksen pojav, ki ga ljudje različno dojemajo, vendar pri tem veljajo določene zakonitosti: osebe, ki imajo izkušnjo z nasiljem, se soočajo z oblikami sramu in strahu pred negativnim odzivom najbližjih, predvsem pa občutki krivde, da so sami povzročili nasilno vedenje povzročitelja. Toda izkazovanje nasilja je vedno poniževanje drugega in vzpostavljanje moči nad njim. Kadar se v literarnih delih neugodnim družinskim razmeram pridruži še motiv nasilja, dojame bralec dogajanje kot težavno in brezupno.

Zaključek

Toga patriarhalna jedrna družina z jasno določenimi vlogami in pravili je v sodobnem času v veliki meri razpadla, saj ljudje živijo v različnih oblikah družinskih skupnosti, ki jih opredeljujejo velika dinamika, individualnost in začasnost. S tem se je spremenil tudi način vzgoje in vloge družinskih članov, pri čemer je funkcija matere doživela najmanj sprememb. V tem smislu se družinsko življenje ni veliko spremenilo, saj večino družinskih bremen nosijo še zmeraj ženske.

Opisane družbene spremembe smo opazovali v tistih slovenskih mladinskih romanih, ki so bili izbrani v projektu Rastem s knjigo in obravnavajo družino v najširšem smislu. Pri interpretaciji smo upoštevali celovitost literarnih del, vendar smo se osredotočili na naslednje motive in teme: družina in njene oblike, medosebni odnosi, vloga matere in očeta, pa tudi vzgoja in položaj otrok. Skoraj v vseh romanih smo sicer opazili določene odmike od tradicije, v kolikor med te lahko štejemo pogosto pojavljanje enostarševskih družin, saj drugačnih oblik družinskih skupnosti nismo zasledili. Vloge očetov so v primerjavi z materami manj usodne in stranske, predvsem pa bolj fluidne. Materinstvo v romanih sicer ni ravno stereotipno, liki se znajdejo v primežu družbenih zahtev in osebnih želja. Matere so presenetljivo pasivne, ne glede na to pa predstavljajo središče družine in v vsakem primeru lik, iz katerega izhajajo pozitivne ali negativne posledice za družinske člane. Največji odmik od norme opazimo pri vzgoji otrok, saj so starši relativno neuspešni, otroci pa prepuščeni samim sebi. Bolj kot mladostniško upornišvo je očitno umanjkanje komunikacije med družinskimi člani. Bralec družinske razmere odraščajočih zato pogosto dojema kot kritične, vendar nikoli brezizhodne. K občutju kritičnosti največkrat pripomore nasilje, še bolj pa šola kot restriktivna institucija. Zaključimo z zanimivostjo, da so navedene ugotovitve v sodobnih tujejezičnih romanih, prevedenih v slovenščino, običajno veliko bolj drastične.

Viri

- Dušan Čater, 2008: *Pojdi z mano*. Novo mesto: Goga.
- Neli Filipić Kodrič, 2004: *Na drugi strani*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Nataša Konc Lorenzutti, 2016: *Avtobus ob treh (ali Društvo mlajših starejših bratov)*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Miha Mazzini, 2016: *Zvezde vabijo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vinko Möderndorfer, 2015: *Kit na plaži*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vinko Möderndorfer, 2013: *Kot v filmu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slavko Pregl, 2014: *Odprava zelenega zmaja*. Ljubljana: Beletrina.
- Slavko Pregl, 2005: *Spričevalo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dušan Šinigoj, 2014: *Iskanje Eve*. Dob pri Domžalah: Miš.

Literatura

- Tamara Narat in Urban Boljka, 2017: Otrokocentričnost v sodobni družbi: opredelitev in vloga koncepta. V: *Generaciji navidezne svobode. Otroci in starši v sodobni družbi*. Ljubljana: Sophia, (Naprej). 1–27.
- Jasna Podreka, 2012: Nasilje: Njegove interpretacije in reprezentacije. V: *Zgodovina otroštva*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. 5–8.
- Renata Salecl, 2017: Nasilje. V: *Tek na mestu*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kultura). 118–135.
- Renata Salecl, 2017: Starši in otroci. V: *Tek na mestu*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kultura). 153–176.
- Alenka Švab, 2001: *Družina: od modernosti do postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in politično središče (Sodobna družina, 1).
- Mirjana Ule in Metka Kuhar, 2003: Spremenjena razmerja zasebnosti in družinskega življenja. V: *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (Psihologija vsakdanjega življenja). 49–61.
- Alojzija Zupan Sosič, 2017: Literarna oseba. Literarna oseba kot dvoživka. V: *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera (Znanstvena Literatura). 185–191.

Jana Kolarič

KO JE BOG OČE ODSOTEN

Za razliko od literature za odrasle v otroški in mladinski literaturi brez lika staršev (mame ali očeta ali obeh) skoraj ne gre. Človeški mladič brez staršev preprosto ne more preživeti, zato so v katerikoli zgodbi, kjer je treba poskrbeti za nego in vzgojo otroka, starši nujni. Pa čeprav le kot statisti. Boljši avtorji skušajo te »starševske statiste« seveda nadgraditi, jim vdihniti individualno osebnost in morda še lastno intimno življenje, ki ne poteka v vidnem polju otrok. Da je literatura zrcalo življenja, se sicer bere kot obrabljena fraza, vendar pa trditev zato ni nič manj resnična. In ker dejansko je zrcalo, nam že samo to, kdo in kakšen je osrednji starševski lik, veliko pove o določeni družbi.

V prispevku nas bo zanimala slovenska družba. Pri predmetu proučevanja smo se omejili na devet knjig, ki so bile letos nominirane za stanovsko nagrado Društva slovenskih pisateljev – desetnico ali pa so se nominaciji vsaj zelo približale (bile nominirane med prvih 15).

Contrary to adult literature, parents (mother, father or both) are almost obligatory figures in children's literature. Human young can simply not survive without parents, which is why in any story requiring care and upbringing of children, parents are an absolute necessity. Even if only as background figures. Better authors like to upgrade these "parental extras" of course, give them individuality and perhaps even intimate life, the latter taking place outside child's visual range. Literature being the reflection of life may perhaps sound like a worn out phrase, but this does not make it any less real. And with literature indeed being a life's mirror, the central parental figure and its characteristics are a rich source of information on a certain society.

Our article focuses on the Slovene society. It is limited on the nine books, either shortlisted for this year's Slovene Writers' Association Award Desetnica or having got close to the nomination (amongst the first 15).

*»V sveti družini sta namreč glavna sin in mama.
Pravi oče je bog, zato sta največkrat sama.«
(Andrej Rozman Roza: Pesmi iz galerije)*

Čemu sploh potrebujemo starše? Mislim, ne v življenju (tam itak ne gre brez njih), ampak v literaturi.

Za razliko od literature za odrasle se bo namreč pokazalo, da v otroški in mladinski literaturi brez lika staršev (mame ali očeta ali obeh) skoraj ne gre. Človeški mladič brez staršev preprosto ne more preživeti, zato so v katerikoli zgodbi, kjer je treba poskrbeti za nego in vzgojo otroka, starši nujni. Pa čeprav le kot statisti. Boljši avtorji skušajo te »starševske statiste« seveda nadgraditi, jim vdihniti individualno

osebnost in morda še lastno intimno življenje, ki ne poteka v vidnem polju otrok. Da je literatura zrcalo življenja, se sicer bere kot obrabljena fraza, vendar pa trditev zato ni nič manj resnična. In ker dejansko je zrcalo, nam že samo to, kdo in kakšen je osrednji starševski lik, veliko pove o stanju družbe. V prispevku nas bo zanimala sodobna slovenska družba.

Pri predmetu proučevanja smo se omejili le na devet naslovov knjig, ki so bile letos nominirane za desetnico, stanovsko nagrado Društva slovenskih pisateljev ali pa so se nominaciji vsaj zelo približale (bile nominirane med prvih 15).

Pa začnimo s knjigo, ki se vsebinsko najbolj ujema z naslovom tega našega razmišljanja.

Vinko Möderndorfer: *Jaz sem Andrej* (Mladinska knjiga, Ljubljana, 2018)

Zgodbo pripoveduje 14-letni osnovnošolec Andrej.

»Kaj pa bi ti naredila, če bi bil jaz gej?« jo vprašam.

»Nič,« mi takoj odgovori ...

»Se ne bi nič spremenilo?«

»Zame ne. Vedno boš moj sin. In vedno te bom imela rada. Res pa je, da mi ne bi bilo čisto vseeno, in to zato, ker je gejem v našem svetu težje živeti. Pa niso oni krivi za to. Mi smo krivi. Svet je kriv! Ampak to se bo spremenilo. Mora se spremeniti. Zato, ja,« je še bolj odločna mama, »če bi bil gej, se moja ljubezen do tebe ne bi spremenila. Vedno in brezpogojno te bom imela rada.« Uf, sem pomislil, zdaj pa zadeva postaja podobna zelo cemeravemu ameriškemu filmu.

Mamin odziv je natanko tak, kot mora biti. Skorajda bi bil lahko natisnjen v psihološkem učbeniku za starše na temo, kako se pogovoriti s spolno prebujajočim se najstnikom. Kljub zardevanju in zatikanju (kar avtor, po poklicu režiser, mojstrsko obvlada, tako da prizor zagledamo pred sabo kot v filmu) je otrok dobil čustveno zagotovilo, da je brezpogojno ljubljen. To pa je za vsakega otroka najvažnejše.

Str. 38, manj kot mesec kasneje:

Namreč, v sobo je prišla, jasno brez trkanja, mama. Pravzaprav ni prišla, ampak je padla v sobo. »Mi tale bluza paše?« je butnila.

»Mama, a preveč prosim, če prosim, da potrkaš in počakaš, da rečem naprej,« jo takoj malo popedagogiziram. Tudi starše je treba kdaj pa kdaj vzgajati. Sicer čisto pobežljajo.

»Vem, vem, oprost, ampak nimam časa. Je tale bluza v redu ali je preveč ...? Odprta, no!« ...

»Na zmenek grem,« izstrelili.

Moja mama na zmenek? Moja mama? Sploh nisem mogel zapreti ust. Mame ja ne hodijo na zmenke! Mame so zrele osebe. Naj bi bile odgovorne. Kako – na zmenek?! Moja mama že ne! ...

Takoj planem, iz mene kar vre: »Kdo pa je on? A je v redu? Kje si ga spoznala? A ga poznam? Kje pa dela? A je brezposeln? Si ga spoznala na internetu? Ker če si ga spoznala na Blind date, potem moraš vedeti, da so tam sami psihopati. ... Mama, moraš biti pazljiva! Kaj pa če naletiš na serijskega morilca?! Glej, da se ne boš z njim dobivala na samem, ampak samo na javnih prostorih!« Mami je šlo kar malo na smeh, zato sem skušal biti še bolj resen in strog: »Pa imaš sploh čas za takšne ...« Hotel sem reči neumnosti, a sem se ugriznil v jezik.

Pričujoči dialog pronicljivo ponazarja čustveno zmedo, ki jo občuti najstnik, ko se sooči z grozečo spremembo v medsebojnem odnosu z mamo. Dobil je tekmeča, kar naenkrat ni več edini, ki ga mama ljubi. A mama spet ravna zrelo in zvito: sina seznani z obstojem prihodnjega ljubimca pod pretvezo, da potrebuje njegov modni nasvet. Prizor se konča tako, da sin mami dovoli iti na zmenek, celo spodbuja jo k temu. Pripombo, da je fant mlajši od nje, pa modro presliši.

V tej knjigi imamo opravka z zelo pogosto družinsko situacijo. Mati je ločena, sama skrbi za (edinega) sina. Oče je odsoten. Ne zato, ker bi bil tako zaposlen, temveč zato, ker ga bolj kot vzgoja otroka zanima njegova nova ljubezenska zveza. V romanu je opisano eno samo srečanje z biološkim očetom, pa še to se za Andreja konča z grenkim občutkom razočaranja.

Nadaljujmo z Janjo Vidmar, mojstrico vdihovanja življenja statistom.

Janja Vidmar: *Elvis Škorc, genialni štor* (Založba Miš, 2018)

Prvoosebni pripovedovalec, 13-letni Elvis, nam svoja starša predstavi že na prvih straneh knjige. Mama in oče sta že dve leti ločena. Odkar se je oče odselil, ga Elvis strašansko pogreša, zaradi česar se počutil »totalno povožen«. Da bi se potolažil, se je začel basati s hrano, si nabral precej odvečnih kilogramov in se spremenil v fanta, ki ga sošolci kličejo Bajs. Elvis je izredno bister, skoraj genij (česar se neskromno zaveda), pa vendar je njegova samozavest čisto na dnu. V družbi, kjer zunanji videz pomeni vse, pamet pa bistveno manj ali skoraj nič, se počuti odveč. Ujet v začaran krog nesprejetosti zaradi debelosti se v samoti svoje sobe samo še bolj nažira s sladkarijami. Od tod pa izvirajo še druge težave, ki doletijo Elvisa v letu njegovega osmega razreda.

V družini so še mama, Elvisova mlajša sestra Ela in babica po očetovi strani, ki sicer stanuje drugje, a je tesno povezana s snaho in z vnukoma. Mama ima prijatelja, ki pa ga otroka še ne poznata. Ko so osnovni družinski okvirji zarisani in se zgodba odvija ob vsakdanjih šolskih in »ljubezenskih« pripetljajih, se zgodi povsem nepričakovan dramatični zaplet:

Mama je nemočno razširila roke: »Ni to ... Noseča sem!«

Kaaaaj? Jebela cesta! O, frak in šit! O, porkadrek na flek! Omojbog, omojbog, omojbog ...

Tako sva z Elo izvedela zate! Zdaj te bom povsod vnesel v knjigo, ki jo pišem, da boš o vsem na tekočem.

Od šoka sem se zvrnil na kavč.

Ela je zevala z odprtimi usti.

Jasno, najprej mi je odleglo, da mama ni na smrt bolna. Ampak potem se mi je posvetilo, kaj sem pravkar slišal. MOJA MAMA BO IMELA TRETJEGA OTROKA Z DRUGIM MOŠKIM! Omojbog, omojbog, omojbog, ne jemlji tega osebno, ampak v picomargerito, za takšno neodgovorno ravnanje bi jo najraje zlasal. »Pa saj že tako komaj preživimo!« sem izbruhnil.

Od tod naprej postane knjiga izjemno zanimiva, izvirna, nestereotipna. V citiranem odlomku smo tudi izvedeli, kdo je skrivnostni naslovnik, ki mu Elvis piše knjigo: to je njegov še nerojeni brat oz. polbrat. Pa ne samo to: podani so še nastavki, ki bi lahko pripeljali tudi do tragedije, če zlasti oba starša ne bi bila tako zrela.

Oče je vedno pripravljen na pogovor ali kakšno zanimivo pustolovščino s sinom. Vleče ga iz zoprnih situacij in mu krije hrbet pred združenimi očitki mame in babice, vendar mamu vedno viteško brani, tudi tedaj, ko jo Elvis kritizira.

Mama ima leden glas in pije vrelo kavo. Odkar je noseča, se baše s tortiljami. Energično vozi skozi življenje. Potem ko zanosi, si zaželi poskrbeti tudi za svojo duhovno rast, zato se vpiše na »angelsko delavnico« oz. energoseminar. Z babico, nekdanjo taščo, se znata ostro spopadati, a ko je treba, tudi solidarno stopiti skupaj.

Ključni moment, ko mati in sin najdeta stik, se zgodi v bolnišnici, kamor so odpeljali mamu, ker ji je grozil splav. Nenadoma so zbrani na kupu vsi protagonisti: oče, mama, babica, Ela, Elvis in mamin fant, oče prihajajočega otroka. Prizor je opisan s humorjem, v njem pa je čutiti tudi veliko medsebojne naklonjenosti in ljubezni:

... Mama si jo je ogrnila čez rame in svojemu fantu poslala zaljubljen pogled, od katerega me je nekam prijel. Ni fer! Hanna bi morala takšne poglede pošiljati meni.

Sklonil sem se k mami in ji šepnil na uho: »Ostal bo. Prosil sem ga.«

Mama me je tako močno prižela k sebi, da sem za kratek čas prenehal dihati. In takrat se je zgodilo nekaj, česar ne znam dobro opisati. Začutil sem te v tvoji votlinici, v maminem trebuhu. Si ti začutil mene? Bilo je, kot da dihaš vame z druge strani trebuha. V mislih sem te pozival, da ostani, ker ti bom najboljši brat na svetu. Ko sem se odmaknil od mame, sem bil pomirjen. Nikamor ne greš.

Konec je odprt. Ne vemo, ali se bo Elvis preselil k očetu – ta ga namreč vabi k sebi, saj so se mu bivanjske razmere izboljšale – ali ostal pri mami in novorojenčku (ki se na koncu izkaže za sestrico), a kot bralce nas ne skrbi zanj. Z enim ali drugim staršem se mu bo življenje obrnilo na bolje.

Nataša Konc Lorenzutti: *Nisem smrklja* (Mladinska knjiga, 2017)

Za prijeten oddih od problemskih tem poskrbi knjiga, v kateri nastopajo tako rekoč idealni starši. Avtorica romana sicer meni, da gre za opis povsem vsakdanje družine, ki živi svoje povsem vsakdanje življenje.

Družina je kot »sedmo čudo sveta« že zato, ker starši niso ločeni, ker ima (za slovenske razmere) nadpovprečno število otrok in ker se v njej ne prepirajo. Če pa se že kdaj prepirajo, gre večinoma za različna mnenja o nepomembnih malenkostih in ne za usodna življenjska vprašanja. Glede slednjih sta starša enotna, dosledna in nepremakljiva kakor kamnit zakonik. Če sloga ne bi blažil humoristični ton prvoosebne pripovedovalke, osemletne Polone, bi lahko pomislili, da gre za starševski priročnik, ki z zgledom uči, kako biti najboljša mama ali najboljši oče.

Jaz bi grozno pogrešala svojega tatija, če ga ne bi imela, čeprav je včasih tečen in mi je kdaj tudi že navil ušesa. Če se z mami kregata, me je zmeraj strah, da se bosta ločila. To sem jima enkrat že povedala, pa sta se smejala in rekla, da se ne bosta ločila in da se vsi, ki se imamo radi, kdaj pa kdaj prepiramo.

Če je potuha nekaj, kar se poduha, gotovo lepo diši. Mogoče je potuha tisto, kar pride potem, ko je vse lepo opravljeno in otroci umiti ležimo v posteljah. Takrat je lepo: oče nas poboža, mama objame in tudi onadva med seboj se prijazno gledata. Kadar za pospravljanje in kreganje ne napravimo preveč časa, nam ga za tisto, kar je mogoče potuha, veliko ostane; lahko pred spanjem še beremo in se pogovarjamo.

Pojasnimo še skrivnost naslova:

Smrklje so take punce, ki jim zelen smrkelj visi iz nosa in ga poližejo, namesto da bi ga obrisale. Jaz nisem taka. Zmeraj se useknem, niti noter ne vlečem. Ne grem pa zmeraj po peteršilj, kadar me mama prosi, to priznam ... Ampak zaradi tega še nisem SMRKLJA!

Polona je zaradi uporabljene žaljivke zelo prizadeta in užaljena. Dokler se ji mamica ne opraviči, kuha mulo. Občutek imamo, da je mama opravičilo izrekla iskreno, iz srca.

Deklica si želi, da bi dobila sestrico, ker se ji zdi, da z bratoma nima nič skupnega. In proti koncu knjige se ji ta želja uresniči.

Poglavje Mi nismo sodelavci bi morali prebrati vsi starši (morda od tod izvira asociacija na priročnik). Poleti si starša zapičita v glavo, da so počitnice čas za sezonsko delo. Otrokom pa razni opravi v hiši in na vrtu ne dišijo preveč in vedno najdejo izgovore. Eden takšnih je, denimo ta, da je izkoriščanje otrok za delo strogo prepovedano. Ampak oče takoj najde prepričljiv odgovor:

»Oho,« je odgovoril oče, »si pa zelo izobražen. Ampak si malo pomešal vse skupaj, več. Izkoriščanje pomeni, da si morajo otroci, namesto da bi hodili v šolo, sami služiti hrano v nemogočih razmerah. To, kar pričakujemo midva z mamo, pa je samo sodelovanje. In vaše razmere so idealne. Siti ste, spočiti in zdravi.«

»Sodeluj, prosim, kar v službi,« je vztrajal Andrej. »Mi nismo tvoji sodelavci, ampak mladoletni otroci, za katere sta dolžna skrbeti.«

»Se strinjam, nimam pripomb. In zdaj na delo!«

Včasih, ko pogovor ne zaleže, pa se mama in oče odločita, da »se danes počiva«. In potem nihče ne dela nič. Ko kosilo ni skuhano in tudi nič drugega ni opravljeno, otroci sami spoznajo, da je sodelovanje vseh družinskih članov pri delu nujno.

Lik očeta lepo osvetljuje tudi poglavje Njegovo zlobno veličanstvo. Govori o tem, kako je oče zbolel in kako je premagal raka. Mama se izkaže kot močna, pogumna in odkrita oseba. Otrokom ne prikriva resnice o očetovem zdravstvenem stanju, vendar ohranja optimizem, češ da je že marsikdo raka uspešno prebolel. Očeta v bolnici operirajo in kmalu se začne okrevanje, ki se tudi v njegovem primeru konča srečno.

Med očetom in mamo v tem romanu ni nepremostljivih razlik. Tudi vse družinske probleme rešujeta strpno, s pogovorom in s humorjem.

Milan Petek Levokov: *Lov za templjarskim zakladom* (Mladinska knjiga, 2018)

Starši in pomembne spremembe v njihovem življenju imajo v tej knjigi vlogo dramaturškega sprožilca, ki povzroči verigo napetih dogodkov. Njihova naloga je diskretno starševska: morajo skrbeti za varno gnezdo, hrano, obleko in sploh vso oskrbo, zato da se lahko otroci nemoteno posvečajo pustolovščinam. Hkrati jih ne smejo preveč ovirati z nepotrebnimi prepovedmi v stilu ne delaj tega in tega, ne druži se s takimi ali temi ljudmi. Dovolijo jim imeti hišne ljubljence, kot so vrane, in podobno. Avtor se dobro zaveda, da je najnujnejši element za privlačno pustolovsko zgodbo svoboda. In te imajo glavni trije junaki na voljo v izobilju.

O starših kot individualnih osebah nam avtor pove le toliko podatkov, kot je za zgodbo nujno potrebno. Tako, denimo, o očetu izvemo le to, da je inženir in vodja dela proizvodnje natančnih merilnih naprav, da delajo za Kitajce in da morajo naročilo izvršiti do jeseni. O mami pa samo to, da je njena najboljša prijateljica Marjana, ki ji je umrl mož, zdaj pa živi samo s hčerko Niko.

To so tako rekoč starši »na poziv«. Tičijo nekje v ozadju, nevidni, neslišni in nemoteči, aktivirajo se samo tedaj, ko so potrebni, da rešujejo tiste zagate, ki jih mladi junaki ne morejo samo zato, ker še niso polnoletni. In da na koncu po srečnem razpletu zaskrbljeni poudarjajo: »Nikoli več nam ne naredite česa takega! Nobenih stikanj za zakladi! Nikoli več! Obljubita!«

Andrej Rozman Roza: *Pesmi iz galerije* (Narodna galerija, Ljubljana, 2018)

Za temo našega prispevka pride v poštev 6 slik in pesmi iz te z letošnjo desetnico nagrajene knjige:

Sveta družina (avtor slike Franc Jelovšek) – Prva pesem iz našega nabora se ukvarja z arhetipsko družino, kakršna je največkrat naslikana na verskih podobah. Pesnik predstavi Marijo kot svetnico, božjo mater in priprošnjico:

Marija je v naših krajih daleč najpomembnejša svetnica,
Je božja mati in največkrat nagovorjena priprošnjica.«
... »Zato ji je na tej oltarni sliki namenjena sredina,
kjer nežno zamišljeno objema svojega čudežnega sina.

Marijin soprog in Jezusov zemeljski oče pa je odrinjen nekam na rob – in je brez zlatega svetniškega sija:

V sveti družini sta namreč glavna sin in mama.
Pravi oče je bog, zato sta največkrat sama.

Z veliko ironije izriše Roza temeljni družinski odnos na Slovenskem in izpostavi problem odsotnega očeta, pa čeprav je ta sam bog.

Salomonova sodba (avtor: Franc Kavčič) – V prvih dveh kiticah je na kratko oživiljena znana biblijska zgodba o dveh materah, ki se med seboj borita za istega otroka. In »ker se v tistem času znanost ni še toliko razvila, / da bi DNK analiza vso stvar z lahkoto pojasnila«, je modri kralj Salomon odločil, da se živega otroka preseka na pol, »tako da bo za vsako, / ki trdi, da je ta otrok njen, tega otroka enako.«

A ko bi naj se sodba izvršila, se prava mati raje odpove otroku, kot da bi ga ubila. Uganka o tem, čigav je otrok in katera od obeh mater je prava, je tako razrešena. Očitno gre za prastari motiv, ki pa ga Roza le z omembo DNK analize uspešno aktualizira. Tako slika kot pesem izpričujeta veliko moč materinske ljubezni, ki ji niti čas ne more do živega.

Doma (avtor slike Jožef Petkovšek) – slikar je upodobil trenutek, ko se sin (torej on sam) po več letih vrne domov, tam pa ga pričaka boleče razočaranje. Domači sedijo okrog mize v skromni kuhinji in molčijo. Vsak je zatopljen v svoje bridke misli. Vzdušje je moreče.

Mama več nima nobene moči in molči
in se zetu in hčeri v vsem podredi ...

Ker si predolgo bival v tujini,
tujec postal si v lastni družini.

Pretresljiva pesem o zapletenih odnosih v družini in o vlogi matere, ki nas spominja na lik trpeče »cankarjanske« matere.

Kofetarica (avtorica slike Ivana Kobilca) – Roza je dal pesmi o kofetarici novo dimenzijo, ko jo je povsem izvirno povezal z likom matere iz Cankarjeve črtice *Skodelica kave*.

Ker pa je to neskončno srečno starko
življenje zaneslo pred našo slikarko,
ko je imel Ivan Cankar rosnih dvanajst let,
in je šele odkrival ta kompleksni svet,
se Kofetarici Ivane Kobilca niti malo ne sanja,
da bi kava bila lahko povzročitelj kesanja.

V zadnji kitici se pesnik s humorjem naveže še na Prešernovo *Zdravljico*, ki se ji je poklonil z identičnimi verzi: »da utopi vse skrbi, v potrjih prsih up budi, srce razjasni in oko ...«, le da v našem primeru »vince sladko« nadomesti kava. S tema literarnimi povezavama napravi Roza zanimiv zgodovinsko-psihološki sprehod po slovenski literaturi. Prostor nam ne omogoča podrobnejše analize in primerjave med užitkom in kesanjem, a je tema dovolj zanimiva, da se je bodo najbrž lotili za to poklicani.

Marijino oznanjenje (avtorica slike Helena Vurnik) – slika prikazuje ključni trenutek, ko angel prenese Mariji božje sporočilo, da bo postala mati.

Marija pa sklonjene glave
sprejema besede oznanila,
da bo rodila božjega sina.
Sprejema nalogo in svojo vlogo.«

Z njene strani ni zaznati dvoma, še manj upora. Ne sprašuje se, zakaj ravno ona. Čutimo le neskončno vdanost v božjo voljo. Zaradi svoje pokorščine je bila Marija cerkveni in družbeni ideal dolgih stoletij.

Od zdaj bo mati človeka,
ki bo pridigal ljubezen v svetu pohlepa
in bo življenje dal,
da bi se svet bolj ljubil in manj klal.
Ni lahka naloga biti mati nekoga,
ki bo šele po smrti bog postal.

Lucija v starinskem oblačilu (avtor slike Gabrijel Stupica) – Ena redkih slik (in pesmi), ki ne izraža prevladujočega odnosa mati – sin, temveč odnos oče – hči. Stupica je za model pogosto vzel kar hčerko Lucijo, seveda ne samo zaradi praktičnosti, temveč zaradi odnosa naklonjenosti, ljubezni in oboževanja, ki ga Roza izrazi takole:

... in mala Lucija je lučka, ki sveti
v starinski baročni obleki,
ker je bila princeska za svojega očeta,
avtorja tega njenega prvega portreta.

Feri Lainšček: *Ne* (Založba Litera, 2018)

V zbirki je le sedem pesmi, ki odražajo odnos s starši ali vsaj s starejšimi ljudmi, avtoritetami v najstnikovem življenju.

Pesem *Ne beri*, ki stoji na začetku zbirke, je edina, v kateri pesnik govori v prvi osebi: duhovito našteva fantu, v katerih primerih naj ne bere teh pesmi. Na strani 12 nato sledi *Zagata*, v kateri govori najstnik pesniku (bodisi kot očetu bodisi kot pisatelju na obisku v šoli). Čeprav si pesmi v knjigi ne stojita nasproti, ju bralec občuti, kot da sta osebi v medsebojnem dialogu. Pisatelj tako odsvetuje branje pesmi, če fant nima volje zanje. Bolje bo, če gleda v prazno. Odsvetuje tudi učenje verzov na pamet (»iz glave«), ker da ne potrebuje te slave, in ponudi nasvet in glavno vodilo: »*Ne bodi, kar nisi!*« Pesem konča z verzom: »Pozdravlja te pesnik, / ki ljubi in sanja.«

V pesmi *Zagata* pa najstnik pove pesniku (kot dejstvo, brez opravičevanja!), da mu pač ni uspelo prebrati te knjige. Humorno učinkuje, ko mu v odraslem tonu pravi: »*Saj vem, si pisatelj / in dolgo si pisal,*« potem pa v isti sapi razkrije nemoč pred črkami: »*A šlo bi mi lažje, / če kaj bi narisal.*« Ker v šoli potrebuje le kratko vsebino in nič drugega, naroči pisatelju, naj mu »prišepne zgodbo«, saj ga to itak nič ne stane, in rahlo nesramno ali vsaj zafrkljivo zaključi z vprašanjem: »*Mar rabiš pogodbo?*«

V pesmi *Nasveti* se najstnik z odporom odziva na kakršnekoli nasvete odraslih (staršev oz. učiteljev), še zlasti na tiste v zvezi z učenjem. Že v prvih dveh vrsticah kategorično zatrjuje: »*Ne bom te poslušal, / ne rabim poduka.*« Učenje mu je namreč muka in snov mu povzroča težave. Zato išče bližnjico oz. zdravilo proti uhajanju snovi iz glave. To zdravilo so lahko tablete ali sirup, pristal bi celo na injekcijsko iglo, ampak »nikdar na nasvete«. Pesem prepričljivo izraža najstniško upornišvo proti vsem avtoritetam.

Počivam – Čeprav naslovnik ni izrecno naveden, iz konteksta začutimo, da gre za enega od staršev, najbrž za mamo. Orisano je vzdušje lenarjenja, počivanja, pomanjkanja volje za karkoli (»*Se nič mi ne ljubi / in tega ne skrivam.*«). To pasenje lenobe jemlje najstnik kot dejstvo, češ, tako pač je, in se niti ne trudi, da bi ga opravičil z izgovori. Še več: v zadnji kitici blagohotno dovoli mami, da če že vztraja, lahko nekaj napravi zanj: pripravi mu naj blag čaj in mu da pod glavo vzglavnik. Skratka, gre za stanje duha, ki mu je stroka nadela ime »hotel mama«.

Nočem – Starši (oče ali mati) so pri Lainščkovem najstniku zelo na obrobju njegovega zanimanja in bivanja. Nanje se spomni, ko jih potrebuje zaradi udobja (v pesmi *Počivam*), sicer pa le redko. Še najraje vidi, da ga pustijo pri miru. Na morebitne prošnje ali ukaze s strani staršev se odziva na način iz pesmi *Nočem*: ne bom, ne da se mi, ne terjaj ... Izvršitev naloge odlaga v nedoločno prihodnost (že jutri, mogoče ...).

Maska – Pesem spada med značilne ne-pesmi (»*Ne, nisem prijazen. / Ni mar mi olika.*«) Tokrat je najstnikov upor namenjen hinavcem, ki jih »ne mara pa pika«. Omemba mame v zvezi s špecanjem (»*skrivaj pa za figo / zatoži me mami*«) nam kaže na to, da se najstnik kljub navidezni brezbriznosti zaveda odvisnosti od staršev in svojega sobivanja z njimi, zato mu očitno ni vseeno za njihovo mnenje o njem in mu gre tožarjenje njegovi mami na živce.

Moja hiša – Pesem lahko razumemo kot najstnikov samogovor o svoji sanjski hiši. Ko govori o hiši, ki si jo je sezidal v sanjah, govori pravzaprav o tem, kakšen

dom si želi. Na simbolni ravni predstavlja hiša družino. In kakšna naj bi bila družina po najstnikovih željah?

»Vesel te bom zmeraj, ko prideš. / Postrežem ti s svojo dobroto, / zapojem ti pesem o sreči,
/ ti dušo napolnim z lepoto.«

Saša Pavček: *Rumi in kapitan* (Miš založba, Dob, 2018)

Adrijan nikakor ni klasičen lik očeta oziroma rejnika, temveč nekdo, ki je v to vlogo padel zaradi izrednih okoliščin. Vse, kar si možakar na začetku knjige želi, so morske pustolovščine. Pravkar je namreč

podpisal list, / zdaj sem končno penzionist, / odslej ubogam le še sebe! / Nič več napet ekonomist, / zdaj bom, kar sem – avanturist. / Non stop dopust, svoboda / in voda, voda, voda!

Predvidevamo, da je samski, brez družine. Morda je nikoli ni imel, morda pa so otroci že zaživel po svoje. Vemo le to, da je ljubitelj živali in ponosen lastnik psičke Rumi in muce Abe. Začrtal si je prihodnost, polno užitkov, v kateri bo on »šef in gospodar«, posadka pa ga bo brez ugovaranja poslušala. Na začetku nekako tako tudi teče: krmarka Rumi skrbi za ladijsko pot in boj z viharji, a kapitan se z rumom naceja v kabini. To traja, dokler na nekem otočku ne odkrijejo dveh begunskih otrok, samih, le s culico in z mačkom. Prvi Adrijanov odziv je glas sebičnosti in želje po udobju: »Da bi tujce tu pobiral, se mi ne zdi, / nakopljem si le sitnost in skrbi!« K akciji ga spodbudi šele Rumi: »Dva otroka sta! Pridita, pomagajta!«

Kapitan skoči v čoln in z Rumi ju odveslata reševat. Izkaže se, da sta deček in deklica, ki prestrašena ihtita. Rumi ju potolaži: »... dobro ga poznam: pod strogo masko kapitana / skriva se sočutnost sama!« Kapitan pa obljubi: »... odpeljal vaju bom domov, samo recita, kam.« Vidimo, da je na tej točki pripravljen prevzeti le vlogo prevoznika, o kakšnem skrbnem starševstvu še ni sledu. Nato v tujem jeziku (ki ga razume le psička Rumi) izvemo zgodbo njenega begunstva in brodolomstva. Otroka sta ostala brez staršev, sama na svetu. Ko pa gre za to, naj bi rešili še njenega mačka Juzdahirja, je Adrijan previdnejši, češ, »varnost je na prvem mestu«. Rumi se upre kapitanu: »Samo prek mene mrtve / bo ta ukaz sprejet.« Adrijan pa prvokrat pokaže svoje dobro srce, ko otrokoma pade v vodo igračka. Natakne si masko in plavutke in odhiti reševat igračo, kar mu tudi uspe. Kasneje skrbno pokrije speča otroka: »Spita, zlata moja, spita ...« / šepne in na čelo ju poljubi.

V tem trenutku se je odigrala (neformalna) posvojitev in kapitan Adrijan je dobil družino, otroka Rubina in Zamir pa očeta. A z besedami se to zgodi šele veliko kasneje, ko že prijadrajo domov:

»Vodil vaju bom v vrtec, šolo, kino, / če želita, grem z vama v ubogo domovino, / pomagal vama bom orat' ledino,« / prisega Adrijan v solzah zavzet.

Zadnji prizor nam kaže (tudi v sliki, ne le v besedi) družinsko idilo pri Adrijanu doma: »Domov pripeljali smo zaklad: / Rubina! Zamir! Le kdo vaju ne imel bi rad!« To je torej predvsem zgodba o tem, kako se iz robatega kapitana razvije oče: skrben, nežen, zaščitniški, skratka tak, kot je treba, vendar vse prej kot osladen. Iz moškega, ki je na začetku postavljajl na prvo mesto lastno ugodje, je nastal dobrosrčen altruist,

ki mu je sreča rešenih begunskih otrok najpomembnejša. Pavčkovi je uspelo ustvariti zelo lep starševski lik, kakršnih v naši literaturi ni veliko. Malce spominja na potepuha Oskarja v zgodbi Astrid Lindgren *Erazem in potepuh*: nekdo, ki postane oče, posvojitelj, ne da bi si to pravzaprav posebej želel.

Zato ima Adrijan v slovenski otroški in mladinski literaturi, kjer med starševskimi liki prevladujejo mame, posebno mesto.

Gaja Kos: *Grdavši in presenečenje* (Miš založba, Dob, 2018)

V nadvse zgoščeni in zabavni slikanici srečamo arhetipsko družino: sestavljajo jo oče, mama in otrok. Njihova imena: mama Grduhinja, ata Grdavš in mala Grdobica. Kaj počnejo? Zdi se, da so med njimi lepo klasično razdeljene tradicionalne spolne (oz. starostne) vloge: ata Grdavš »*precej časa porabi za globinsko in hitrostno skakanje v blatne luže, mama Grduhinja za pripravo paštetk iz mrgolazni, mala Grdobica pa za poskuse.*« Mama se torej pretežno zadržuje v kuhinji pri pripravljanju obrokov za družino (klasika!), ata se ukvarja z junaškimi aktivnostmi nekje na prostem, za katere nihče ne ve, čemu sploh služijo, mala Grdobica pa, ker je radoveden otrok, se ukvarja s preskušanjem raznih stvari ter tudi sebe in svoje vloge v svetu. Vse bi bilo torej zelo običajno, vsakdanje, če ne bi bila družina simpatično grda po videzu in če se ne bi ukvarjala z za povprečen okus ogabnimi stvarmi.

Zadnje tri dni se trudijo pripraviti presenečenje, a nihče od njih ne ve, kako. Mama se v skladu s svojo gospodinjsko logiko zanaša na recepte, ata (bolj tehnični tip) na navodila, Grdobica pa na dobro idejo za presenečenje, ki bo enkrat že prišlo samo od sebe.

V soboto mama Grduhinja osvoji najbližji vrh (ki je pravzaprav kup s smetmi), ata Grdavš zmaga na tekmovanju v blatnem skakanju, hči pa ima rojstni dan.

Ata hoče pripraviti pokal za izletniški dosežek svoje žene. (Značilno: sam je bil za svoj dosežek deležen medalje, žena pa ničesar.) Grdobica pa ugotavlja, kako visoko šprica blato, če skačeš vanj s plavutkami ali če skačeš brez njih. Otroku je, čeprav je ženskega spola, očitno še dovoljeno svobodno raziskovati. Mama Grduhinja pripravi imenitno večerjo, da bi razveselila Grdobico. Sama dobi pokal in se razveseli ... presenečanja. Ata Grdavš dobi od Grdobice plavutke za občinsko tekmovanje. Mala Grdobica pa cmoka nad mamino mojstrovino. Tako so vsi trije dobili vsak svoje presenečanje.

Oče, mama in otrok seveda morajo biti arhetipski liki, zato da jih mladi bralec prepozna kljub grdavševski preobleki. Lahko jih primerja z lastnimi straši in se dobro zabava ob duhovitih ogabnostih.

Vsekakor so Grdavši družina prav posebne sorte. Drugačni so od vseh, pa vendar v osnovi znani in domači. Pri svojih opravilih so enakopravni. Kot družina so naravnost vzorni: med njimi vladajo razumevanje, spoštovanje in sodelovanje, drug drugega znajo podpreti pri še tako trapastih zamislih in se brez ljubosumja veseliti uspehov vsakega družinskega člana. V dolgočasnem svetu samih lepih, ki jim je najpomembnejši lastni videz in nič drugega, so Grdavši osvežujoče srečni. Grdavši prinašajo najboljši recept za harmonično sobivanje.

Vesna Radovanovič: *Petelinček prebudi upanje* (Založba Ajda, Murska Sobota, 2018)

Nova slikanica iz serije o Petelinčku se ukvarja s problematiko starosti, onemoglosti in smrti. Povezava z našo temo je opazna že v sami besedi: izraz starš izvira iz pridevnika star oz. iz njegovega stopnjevanja starejši (starši).

Stari petelin umira. To sicer ni povedano tako neposredno, vendar je tudi najmlajšim jasno, da je z njim nekaj hudo narobe.

Hrane se ni dotaknil že več dni, zavračal je čaj, ki mu ga je kuhala petelinčkova mama, le nekaj kapljic vode je popil. Otopelo je zrl predse.

Dogajanje je opazoval petelinček, ki ga je ob pogledu na starega petelina vsakič stisnilo pri srčku. Prislulnil je tudi pogovoru kokoši in izvedel, da staremu »*bije zadnja ura*«. Le kaj to pomeni, se je spraševal petelinček. Vprašal je svojo mamo. Ta mu je nežno razložila, da »*za vsakogar pride čas, ko se moramo posloviti*«. A petelinček si je želel pomagati, pa ni vedel, kako. Mama mu je svetovala, da bi bilo morda dobro, če bi mu prebral kakšno zgodbico. Petelinček je ugovarjal, češ da stari petelin itak ne sliši. »*Tega ne vemo zagotovo. Tudi če ne sliši, je vredno poskusiti. Vsi rabimo bližino, še najbolj pa tisti, ki so bolni*,« je petelinčka spodbujala mamica.

Petelinček je njen nasvet vzel resno. Začel je staremu brati iz svoje najljubše knjige pravljic. Počasi se je v starem petelinu vzbudilo zanimanje in vse bolj so se mu iskriale oči. Moči so se mu začele vračati v telo, pozobal je tudi kakšno zrno. Nekoč se je petelinčku celo zahvalil. Njuno prijateljstvo se je krepilo. Stari petelin je imel le eno željo: da bi lahko še enkrat zapel vzhajajočemu soncu. Toda bil je preslaboten, da bi lahko šel iz kurnika. Petelinček je prosil za nasvet srako in skupaj z račko sta pripravila voziček in petelina odpeljala ven. Ves kurnik je naslednjega dne poslušal kikirikanje dveh petelinov: mladega in starega.

Ideja slikanice o medgeneracijski solidarnosti, spoštovanju in ljubezni je že sama po sebi močna, a jo je pisateljica še podkrepila z likom petelinčkove matere. V usta ji je položila najlepše, najnežnejše besede. Petelinčkova mamica ima tako smisel za vzgojo kot čut za sočloveka. (Ne, ni lapsus, saj je vsa petelinčkova družina v resnici metafora za človeško družino in za medčloveške odnose.) Ta mama je očitno tudi zelo pametna in izobražena, saj je dala svojemu sinu zlata vreden nasvet. Branje knjige je starega petelina čudežno ozdravilo, a tudi če ga ne bi, bi bilo vredno poskusiti, saj branje ne more škoditi.

Namesto resnega zaključka nekaj statistike:

Naš sprehod skozi devet slovenskih vrhunskih mladinskih knjig je pokazal, da so liki staršev precej uravnoteženi: v treh je glavna mama, v eni oče, v štirih pa oba. V eni (Lainšček) so starši nedefinirani in nediferencirani. Bistveno pa je, da so vsi slovenski knjižni starši dokaj uspešni in (včasih skoraj priročniško) učinkoviti pri reševanju problemov svojih otrok.

Razpredelnica 1: *Kdo je glavni*

Naslov knjige	mama	oče	oba
<i>Jaz sem Andrej</i>	×		
<i>Elvis Škorc, genialni štor</i>			×

Naslov knjige	mama	oče	oba
<i>Nisem smrklja</i>			×
<i>Lov za templjarskim zakladom</i>			×
<i>Pesmi iz galerije</i>	×		
<i>Ne</i>			× (oz. nedefinirano)
<i>Rumi in kapitan</i>		×	
<i>Grdavši in presenečenje</i>			×
<i>Petelinček prebudi upanj</i>	×		
Skupaj: 9	3	1	4 (+ 1)

Sabina Fras Popovič

**LIK STARŠEV
ali
MODEL, KI BERE, KNJIGO LE DRŽI
V ROKI ALI PA SPLOH NE BERE**

Literatura ima zelo različne vloge. Vsaj toliko različnih vlog lahko ponuja, kot je različnih odjemalcev literature. V pričujočem prispevku nas bo zanimalo, kako je lahko skozi izbrana dela mladinske literature prikazan lik starša, staršev ali odraslih posameznikov in njihov odnos do branja, pisanja in poslušanja na eni strani ter odnos do knjige na drugi strani. Zanimalo nas bo, kako literati postavijo v mladinska literarna dela starše ali odrasle, ki glede na svoja leta gojijo (p)oseben odnos do branja in knjig. Zanimalo nas bo, kako je v izbranih literarnih delih mladinske književnosti opredeljen odnos do preživetega časa ob branju in knjigi, natančneje, kaj pomeni ura za branje v življenju literarnih staršev, kakšen čustven naboj spremlja ta njihov odnos, ali je v povezavi z besedo rad ali ne in ali njihov odnos opredeljuje red ali nered, ki ga bomo iskali v drži literarnih junakov.

Namen prispevka je pogledati skozi izbrala literarna dela, kakšen je odnos odraslih literarnih likov do branja, pisanja, knjige, knjižnice in to morda postaviti v korelacijo z odnosom mladih do teh pojmov. Pogumna poteza bi bila tudi poskus preslikave v realno življenje in podkrepitev z javno dostopnimi podatki o bralni pismenosti odraslih v slovenskem in mednarodnem prostoru.

Literature has very different roles. It can offer at least as many different roles as the number of different literature consumers. Our article focuses on the figures of parents or adult individuals in the selected children's literary works with regard to their attitude towards reading, writing and listening on the one hand, and to their attitude towards books on the other hand. We will be interested in the ways writers of children's literature deal with parents or adults with special/personal attitude towards books and reading (with regard to their age). We will analyze the attitude towards the time, spent with books and reading, or, more precisely, the meaning of a free hour for reading in the life of literature loving parents, the emotional charge related to this attitude, its connection with the word fondness (rad), order and disorder as implied in the attitudes of the literary heroes of the selected children's books.

The aim of the article is to check the selected books, to define the attitude of adult literary characters towards reading, writing, books and libraries, and to seek correlation with the attitude of the young towards these things. A brave attempt would be to enrich the article with the description of real life situation and publicly accessible data on reading literacy of adults in the Slovene and international context.

V pričujočem prispevku nas bo zanimalo, kako je lahko skozi izbrana dela mladinske literature prikazan lik starša, staršev ali odraslih posameznikov in njihov odnos do branja, pisanja in poslušanja na eni strani, ter odnos do knjige na drugi strani.

Izhodišče za ta prispevek in v njem izpostavljeno povezavo med likom staršev v sodobni mladinski književnosti in branjem ter bralno pismenostjo smo poiskali v dejavnih razvoja porajajoče se pismenosti, kot jih je zapisala IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) in jih povzemata Haramija in Vilar (2017, str. 14). Eden od treh dejavnikov je zgled odraslega, ki bere. Vilar (prav tam, str. 28) dodaja, da je pomembno tudi zavedanje staršev in drugih odraslih o pomenu branja za otrokov razvoj ter branje kot vez med otrokom in starši/odraslimi.

1 Zakaj v razmišljanje o bralni pismenosti povezati lik in vzgled

V družbi ljudje nismo sami. Povezujemo se vsaj v tri različne skupnosti: tiste doma, tiste v šoli ali službi ter tiste v prostem času. V vsaki od teh skupnosti se srečujejo različne generacije. Dr. Jože Ramovš v knjigi *Sožitje v družini* (2017) poudari, da

danés živimo skupaj in vplivamo na družinsko sožitje štiri po mentaliteti različne generacije. Vsaka od njih vnaša v sožitje različne vrednote, prepričanja in pričakovanja, vsaka ima drugačen slog komuniciranja in sodelovanja, zato med njimi ne prihaja spontano do dobrega sodelovanja, ampak prej do nesporazumov, napetosti ali odtujenosti. Dobro je poznati in upoštevati razlike, prednosti in šibke strani vsake od teh generacij. (Str. 48)

Avtorju lahko sledimo skozi zelo razumljiv prikaz vseh štirih generacij: tiha generacija ali tradicionalisti (rojeni pred letom 1945), baby boom generacija ali generacija številnih otrok (zaobjema rojene v letih od 1946 do 1964), X generacija (rojeni v letih od 1965 do 1980) in Y generacija (rojeni po letu 1980).¹ Za razmišljanje v našem prispevku je pomembna naslednja Ramovševa ugotovitev:

morda je najbolj pomembno spoznanje, da sta starejši dve od navedenih generacij še imeli »v krvi« hierarhično organizacijo v službi, družbi in družini, medtem ko se generaciji X in Y znajdetta samo v splošni organizaciji, timskem sodelovanju in dogovorjenem sožitju, sicer nista učinkoviti. (2017: 50)

Če to spoznanje preslikamo na naše razmišljanje o odnosu do knjige in branja ter na spodbujanje branja pri različnih generacijah, dobimo odgovor, kakšen je možen pristop za posamezno generacijo. Če imajo pripadniki prvih dveh generacij »v krvi« hierarhijo, so v mladosti brali, ker jim je tako zapovedal/-a učitelj/-ica ali ker so to doma zahtevali starši, pri čemer sploh ni bilo bistveno, da starši morda niso brali. Pripadniki teh generacij danes berejo precej manj, kar kažejo tudi raziskave o bralni pismenosti odraslih v Sloveniji, saj jim nihče od nadrejenih branja več ne zapoveduje. Zato so v primeru te generacije morda res pravi naslov za spodbujanje branja delodajalci, h katerim so usmerjene akcije Andragoškega centra RS in

¹ Avtor izpostavi, da nekateri govorijo tudi o milenijski ali Z generaciji, vendar se bo to, »ali imajo kakšne bistveno drugačne značilnosti pokazalo šele, ko bodo odrasli za samostojno delovno, družinsko in gospodinjsko življenje« (Ramovš, 2017: 50).

Gospodarske zbornice. Pri drugih dveh generacijah pa ne gre več za hierarhijo, saj jo skoraj popolnoma odklanjajo, če ni podkrepljena z vzgledom ali vzorom. Pri teh dveh generacijah – in dovolili si bomo posploševanje ter lastnosti teh dveh generacij vsaj delno prenesli na generacijo, ki še ni delovno polnomočna, vendar že močno posega v družinsko in gospodinjstvo življenje različnih skupnosti, torej generacijo rojeno okoli leta 2000 – je zapovedano branje manj učinkovito in zahteva več dodatne motivacije. Čeprav sta ti dve generaciji medsebojno dokaj različni – ena odklopljena od realnosti (generacija Y), druga rada trdo dela in ji na delu veliko pomeni intelektualna stimulacija (generacija X), jima je skupno vodilo, da dejanja povedo več kot besede. Zato branje po zapovedi ne bo tako učinkovito, kot je branje po vzgledu. Pri predstavnikih teh generacij se branje oblikuje skozi opazovanje in spremljanje odraslih ter okolice. Težava nastopi, ko pripadniki prvih dveh generacij nehajo brati, ker jim tega nihče več ne zapoveduje, pripadniki drugih dveh generacij pa ne dajo ničesar na njihove besede, da so kot mladi zelo veliko brali.

Opisano razmerje med generacijami je eden od pglavitnih vzrokov, zakaj nas zanima, kako je v mladinsko literaturo postavljen lik starša oziroma njegov/njen odnos do branja, knjige in pripovedovanja.

Literatura ima posebno vlogo pri oblikovanju generacij. Pa niti ne literatura sama po sebi, temveč branje. Ni zgodovinskega obdobja, v katerem se ne bi srečali navdušeni bralci in tisti, ki jih branje skrbi. *»Če se ozremo na zadnji dve tisočletji, lahko dobimo vtis, da se je morala vsaka generacija boriti za obrambo integritete branja pred obrekovalci«* (Furedi, 2017: 243). V današnjem času nas v našem okolju morda lahko bolj skrbi, da med odraslimi v realnem okolju obstaja – če sodimo po raziskavi PIAAC² – zelo malo pozitivnih vzgledov branja in odnosa do knjige. Zanima nas, ali lahko to vrzel zapolnijo literati. Ali to sploh želijo, zmorejo, hočejo, in če je odgovor da, kako to naredijo.

Problem branja je lahko povezan z dojemanjem pomena branja. Bralec se niti ne narodi niti kar ne zgodi. Nevroznanost se z vsako raziskavo bolj približuje poznavanju delovanja možganov in vedno jasneje sporoča, kako zapletena aktivnost je branje. Hkrati pa prav nevroznanstveniki vse pogostejše in vse glasnejše opozarjajo, kako zelo je branje koristno in kakšen vpliv ima na obnavljanje možganov (Bergant, 2012; Rus Makovec, 2014; Saltz, 2019). Branje res ni nekaj, kar bi vsi zlahka obvladali ali kar bi se dalo, v skladu s sodobno potrošniško logiko, naročiti in kupiti po spletu. Za branje je potreben čas. Frank Furedi (2017) meni, da so nevroznanost, psihologija in druge discipline pripeljale »medikalizacijo branja« do stopnje, ki predstavlja le en vidik učenja branja, in sicer ta, »da učenje branja velja za naporno in kompleksno početje« (str. 244). Težavo vidi v tem, da lahko bralne

² PIAAC: Program for the international assessment of adult competences: programi za mednarodno ocenjevanje kompetenc odraslih. Za raziskavo je bil izbran reprezentativen vzorec odrasle populacije v starosti od 16 do 65 let, ki živi v Sloveniji. Sodelovalo je 5.331 oseb. Podatke so zbirali v obdobju od aprila do decembra 2014. V raziskavi ne ocenjujejo znanja, merijo spretnosti uporabe določenega znanja. V raziskavi so osredotočeni na besedilne spretnosti (zmožnost razumeti in uporabiti informacije iz različnih besedil), matematične spretnosti (zmožnost uporabiti, interpretirati in posredovati matematične informacije in zamisli), reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih (zmožnost najti, izbrati, ovrednotiti in uporabiti informacije s pomočjo računalnika za reševanje problemov) in zbira tudi podatke o uporabi spretnosti pri delu in v vsakdanjem življenju. (Javrh, 2017)

težave hitro »proglasimo za normalne in za naravno stanje«, ob tem pa izpostavi, da je »etiologija bralnih težav še vedno predmet nasprotujočih si pogledov« (str. 244). Dovolimo si razmišljati, da je branje kot planinska tura, za katero si moramo vzeti čas in se nanjo pripraviti. Na poti lahko naletimo na različne ovire, ki jih primerno opremljeni premagamo. V primeru branja je ta primerna oprema pogosto skrita v odnosu odraslih in okolja do branja. Branje omogoča spoznavanja medsebojnih odnosov, empatijo ali odkrivanje smisla življenja. Mladi danes ne berejo več, ker jim je to zapovedano. Berejo le, če jim to predstavlja dovolj zanimiv izziv.

2 Zakaj ravno teh sedem knjig ali kako pomembna sta kriterija dostopnosti in zaznavnosti

Da smo v naš pregled umestili sedem knjig, je povezano s simboliko števila sedem. Izbrana literarna dela pa smo v proces branja (od junija do avgusta) vključili po zelo subjektivnih kriterijih. Prvi kriterij je bila *zaznava* literarnega dela. Po podatkih Centra za razvoj knjižnic Narodne in univerzitetne knjižnice smo v letu 2018 na slovenski knjižni trg glede na podatke o obveznem izvodu³ dobili 4.301 novitet. Po opravljeni selekciji glede na fokus našega zanimanja smo še vedno lahko izbirali med 243 naslovi kratke proze za otroke in mladino. Ker se iz javno dostopnih podatkov ne da razbrati, ali pri postavki romani v slovenščini zajamemo prevodno in izvirno leposlovje in kolikšen je od tega delež romanov za mladino, smo od 500 romanov, kolikor jih je bilo (po podatkih o obveznem izvodu) v letu 2018 na trgu, glede na izkušnje iz preteklih let eno tretjino prenesli v polje mladinske literature. Produkcija leta 2018 nam na izbiro postavi 409 naslovov. Ker predpostavljamo, da za letošnje leto ne moremo pričakovati večjih odstopanj v produkciji knjižnih naslovov, predvidevamo tudi, da je bila prva polovica leta 2019 produkcijsko šibkejša, saj je zajela le enega od treh običajnih vrhuncev knjižnih izdaj, torej tistega pred poletjem (druga dva prineseta slovenski knjižni sejem ter prednovoletni čas). Torej smo v našem primeru imeli možnost izbire med subjektivno določenim številom 180 knjižnih naslovov. Za branje v prostem času smo dobili sedem knjižnih naslovov, kar pomeni, da je kriterij zaznave določenega literarnega dela zelo močan. V našem primeru je uresničevanje tega kriterija potekalo s pomočjo brezplačne revije o dobrih knjigah *Bukla*, knjižničarke v krajevni knjižnici in knjigarke v mestnem središču. Kriterij zaznavnosti literarnega dela nakazuje vpliv, ki ga imajo posredniki med knjigo in bralcem.

Drugi kriterij je bila *dostopnost literarnega dela*. Kriterij, ki ni zanemarljiv, saj to, kar zaznaš, ni nujno vedno dostopno. V letih izhajanja je revija *Bukla* postala kredibilen usmerjevalec k dobrim knjigam iz celotne produkcije. Po izboru v brezplačnem vodniku knjižnih novosti smo preverili možnost izposoje knjižnih naslovov. Ob prihodu v krajevno knjižnico smo spoznali, da tudi za mladinsko literaturo vse pogostejše velja podobno kot za leposlovje za odrasle: omemba knjižnega naslova v reviji vodi do zelo hitre izposoje knjige v knjižnici. Tako nam je v nadaljevanju pri uresničevanju kriterija zaznave pomagala knjižničarka. Zagotavljanje dostopnosti knjižnične dejavnosti je posebej izpostavljeno tudi v *Strokovnih smernicah in*

³ Pri založniški produkciji gre začasne podatke za leto 2018. Podatki so dostopni na spletni strani Cezar.

standardih za splošne knjižnice za obdobje 2018–2028. Prav v sklopu uresničevanja načela odličnosti⁴ je v tem dokumentu kot osnovna enota izvajanja knjižnične dejavnosti postavljena krajevna knjižnica. »Knjižnična storitev temelji na osebni odgovornosti, strokovnosti in etičnosti osebja« (*Strokovna*, 2019: 14), je zapisano v tem strokovno zelo pomembnem dokumentu. V našem raziskovalnem primeru smo imeli uporabniško izkušnjo, ki je ustrezala temu opisu. Knjižničarka je s svojim strokovnim delom skozi referenčni pogovor zaznala naše potrebe in želje ter nam svetovala še knjigo, ki nima letnice 2019. Ker vsi naslovi še niso bili dostopni v knjižnici, smo se odpravili v mestno knjigarno. Tam smo pridobili še dva naslova in knjigi kupili. Za nas je v tem razmišljanju dostopnost vezana na izpolnitev potrebe po določenem knjižnem naslovu v točno določenem trenutku in v določenem kraju. Nismo pa preverjali dostopnosti določenih naslovov v obliki e-knjig.

Tretji kriterij je vezan na *reprezentativnosti bralcev*. Sedem izbranih literarnih del smo brali med poletnim dopustom, ki ga javno mnenje v največji meri prepozna tudi kot čas, primeren za branje. Brali smo v družinskem okolju in ti naslovi niso bili povezani z obveznim šolskim branjem ali branjem za bralno značko. Ob teh sedmih naslovih literarnih del se je na poletnem bralnem seznamu znašla tudi vrsta drugih, a teh sedem knjig so prebrali trije od petih bralcev v eni slovenski bralno nepovprečni družini. Starostni razpon bralcev je bil umeščen v obdobje od adolescence do srednjih let, prevladoval pa je moški spol. Popolnoma se zavedam, da na osnovi te izkušnje ne morem govoriti o kakšnem reprezentativnem vzorcu za širšo populacijo, a dovolim si ta vzorec vzeti kot izhodišče iz dveh razlogov. Prvi razlog je vezan na dejstvo, da se raziskave pogosto ne dotikajo vpliva družinskega okolja na branje prav zaradi težke dostopnosti tovrstnih podatkov oziroma zaprtosti družinskega okolja ter morebitnega drugačnega (bolj všečnega) ravnanja odraslih v času raziskave. Drugi razlog pa je vezan na izhodišče našega razmišljanja, in to je vzgled. Ob tem bi bilo zanimivo spremljati, ali bralna priporočila med bralci različnih generacij v določenem družinskem ali ožjem prijateljskem krogu potekajo po principu snežne kepe.

Glede na kriterije izbora, ki smo jih predstavili, smo naše razmišljanje usmerili na naslednjih sedem literarnih del: *Hotel veliki L*, ki ga je napisal Sjoerd Kuiper, *Kjer se Gora dotika Lune* avtorice Grace Lin, *Poti svobode* Maite Carranza, *Orientiraj se po soncu* Karmen Jenič, *Laž* Cae Santos, *Moja resnična zgodba* Juana Joseja Millasa in *Bojevniški principi* Priscille Shirer. Naj pojasnimo, zakaj je med sedmerico izbranih le eno delo izvirno slovensko. Branje slovenike je zaradi poklicne usmerjenosti za avtorico tega prispevka redna prostočasna dejavnost, zato ni ostalo veliko tovrstne izbire za poletno branje.

3 Zakaj lahko postavimo tipologijo lika starša, staršev ali odraslih glede na njihov odnos do branja, pisanja in/ali poslušanja zgodb

Razvrstitev lika starša, staršev ali odraslih oseb glede na njihov odnos do branja, pisanja in/ali poslušanja zgodb se pojavi v procesu raziskovanja, ko želimo poiskati

⁴ »Načela odličnosti določa zahteve, utemeljitev in namen za vsak posamezen element upravljanja knjižnice. Daje odgovor na vprašanje, kakšno notranje okolje pomeni doseganje odličnosti v poslovanju.« (*Strokovna*, 2019, str. 15)

skupne točke literarnih likov v izbranih delih mladinske književnosti in jih kategorizirati. Že naslov prispevka nakazuje osnovno tipologijo. Postavili smo izhodišče, da bomo naleteli na vsaj tri tipe literarnih likov: take, ki berejo, take, ki ne berejo, in take, ki knjigo le držijo v roki. Zadnja kategorija razkriva pogosto omenjeno družbeno sprejemljivo vedenje odraslih, ki ga zaznavajo raziskovalci bralne kulture (Kovač idr., 2015). Ob skupnih točkah literarnih likov, ki jih ob prvem branju ne opazimo – razen seveda te, da se lik starša, staršev ali odrasle osebe pojavi v vseh sedmih izbranih literarnih delih – kmalu spoznamo, da osnovna tipologija iz našega naslova ne vzdrži.

Lik starša, ki bere, je neposredno prisoten v delu *Moja resnična zgodba*, ki ga je napisal Juan Jose Millas. Prvi stavek, ki nam ga pisatelj ponudi v branje, se glasi: »Pišem, ker je moj oče bral« (str. 3). Besede, ki jih preberemo v nadaljevanju, v nas prebudijo občutke, da ta starševski lik ni zgrajen tako, da bi predstavljal samo pozitivni vzgled bralca. »Sem otrok, ki mu je mama pravila: ne vpij, oče bere; ne divjaj po hodniku, oče bere; daj televizor bolj potih, oče bere... Oče bere« (str. 3). V tem literarnem delu ima lik starša, ki bere, odločilno vlogo za celotno zgodbo in izreden vpliv na mladega literarnega junaka. Ura za branje je v tem romanu prisotna vsak dan. Branje prežema življenje vseh članov družine in odločilno vpliva na življenje glavnega literarnega junaka. Zaradi očeta, ki v zgodbi vedno bolj kaže poteze prisotno odsotnega ali odsotno prisotnega starša, si sin, ki je glavna literarna oseba in prvoosebni pripovedovalec, najde pot do očetove pozornosti preko pisanja in branja.

V literarnem delu *Laž* Care Santos imata knjiga in branje ključno vlogo za zaplet in razplet zgodbe. Branje in knjiga sta predstavljena v vlogi, kakršno si pogosto želimo prepoznati v realnem življenju: spreminjata in bogatita posameznikovo življenje in posledično vplivata tudi na širšo skupnost. Na glavnega junaka pomembno vplivata knjižničarka, ki ga uvede v svet knjig, ter pisatelj Salinger z romanom *Varuh rži*. »Si kdaj pomislila, koliko ljudi je v tvojem življenju zares pomembnih?«, sprašuje glavni junak zgodbe deklico, ki jo je spoznal preko foruma, na katerem so objavljali svoja mnenja o knjigah, in se vanjo zaljubil.

Govorim o osebah, zaradi katerih si se spremenila. Malo jih je. Moje osebe so: Ben. Brez njega bi morda umrl od lakote. Ali od gnusa in umazanije. Ali žalosti. Brez njega ne bi bil, kar sem. Salinger. Brez njega nikoli ne bi izvedel stvari o sebi in drugih. O sebi, da nisem tako čuden. O drugih, da knjige ponujajo izhod. (Str. 117)

Staršev v tej zgodbi ne moremo razvrstiti v nobeno od tipologij, ki smo jo postavili kot izhodišče našega razmišljanja. Morda pa v največji meri od vseh izbranih literarnih del začutimo realnost današnjega časa: odsotno prisotnost ali prisotno odsotnost staršev.

Literarno delo *Kjer se Gora dotika Lune* avtorice Grace Lin gradi na pripovedovanju zgodb. V zgodbi ni lika staršev, ki bi sodil v tipologijo, postavljeno za potrebe našega razmišljanja. Avtorica v središče zgodbe postavi moč pripovedovanja in to moč oziroma vpliv pripovedovanja na življenje prikaže skozi odnos obeh staršev do pripovedovanja. Glavna junakinja, deklica Minli (njeno ime pomeni hitre misli) je živel od očetovih zgodb.

Razlog, da Minli ni postala tako pusta in rjava kot vas, v kateri je prebivala, so bile zgodbe, ki jih je pripovedoval oče vsak dan ob večerji. Takrat je zažarela s takšnima vznemirjenostjo in čudenjem, da se je nasmehnila celo Ma, čeprav je ob tem tudi zmajevala z glavo. (Str. 6)

Oče, ki obožuje zgodbe, je izvrsten pripovedovalec in si ne zna predstavljati življenja brez zgodb. »Tudi oče Ba je odložil sivino in utrujenost od dela – ko je začel pripovedovati zgodbe, so se njegove črne oči zalesketale kot kapljice dežja na soncu« (str. 6). Ura za branje ali pripovedovanje v tej literarni družini vsak dan pomeni bližino in povezanost, čeprav prinaša tudi določeno stopnjo trenja med staršema. »Starec z Lune! Še ena zgodba! Naša hiša razpada in z rižem komajda napolnimo sklede, imamo pa neskončno zgodb,« je Ma ponovno vzdihnila« (str. 6). Mama na začetku romana ni bila navdušena nad zgodbami, a ob iskanju hčerke spozna njihovo moč in smisel.

Ko se je nočni zrak dotaknil njenega obraza, je Ma pomislila na Minli, se ugriznila v ustnico in zavzdihnila. Zaprla je oči in se močno trudila, da ne bi zajokala. Ko je odprla oči, je ob njej stal Ba. »Saj vem,« ji je rekel in položil roko na njeno. »Tako težko je samo čakati,« mu je zaupala Ma. »Res je,« se je strinjal Ba, »sva kot zmaj, ki čaka na svoj biser.« »Zmaj, ki čaka?« je vprašala Ma. »Ah, pozabi,« je Ba odmahnil, »to je samo zgodba.« Vetrič je nežno zavel kakor pomirjujoč dotik zdravilca. »Rada bi jo slišala,« je rekla Ma. »Tako bi čas hitreje mineval.« Ba jo je presenečen pogledal, nato pa prikimal z drobnim nasmeškom na obrazu. (Str. 155)

Pripovedovanje, ki gradi zgodbo v zgodbi, zahteva dobršno mero potrpežljivosti, osredotočenosti in zbranosti. Pripovedovanje ali branje je v tem literarnem delu predstavljeno kot smisel življenja, ki zahteva precej več kot le potrošniški *daj mi in jaz imam*.

Ljubezen do nogometa in dekleta sta temi, ki se prepletata v mladinskem romanu *Hotel veliki L*. Zgodba je knjiga v knjigi, saj dogodivščine glavnega junaka, 13-letnega fanta, spoznavamo skozi poslušanje njegovega literarnega ustvarjanja. Odločil se je, da bo napisal knjigo s pomočjo avdio kaset, ki jih nato posluša njegova simpatija. Tako lahko ob našem branju (dekletovem poslušanju) prebiramo še njene komentarje. Lik staršev v tem romanu močno usmerja literarno dogajanje. Oče, lastnik družinskega hotela, ob navijanju na nogometni tekmi doživi infarkt. Mama v dogajanju nastopa skozi spomine glavnega junaka in njegovih sester, saj je zaradi bolezni že pred časom umrla. Pisateljica prav očetu položi v usta pomembne besede, ki ponazarjajo odnos do knjige in branja:

Čez nekaj trenutkov sem eno uho vendarle pomolil ven in oči je rekel: »Ko si se rodil, Kos, je bila mami noro, noro srečna!« Po mojem se je v vsej tisti temi njegov nasmešek rahlo zasvetil. »Mami je bila nora na fantke,« je povedal. »In na moške. Vedno je govorila: moškega moraš znati spraviti v smeh, moški se ti mora zdeti lep, moški ne sme biti predvidljiv, zelo rad se mora ljubiti, ne sme pa kar naprej viseti na tebi, in moški mora prebrati veliko dobrih knjig.« (Str. 105)

Sporočilo je zanimivo tudi za dogajanje v današnjem realnem svetu. Moški, ki veliko bere, in to zanimive knjige, je vreden občudovanja. Branje kot eden od kriterijev za izbiro življenjskega partnerja? Modro priporočilo v času, ki ga že opredeljujejo kot obdobje zasvojenosti mladih z zunanjim izgledom (Kramil, 2018).

Doživljanje sedemnajstletnega dekleta v pirenejskih gorah je glavno gibalno mladinskega romana *Poti svobode* Maite Carranza. Branje oziroma pripovedovanje je v tej zgodbi zelo močno vtakano v odnos med vnukinjo in babico, predstavnicama dveh generacij, ki v dejanskem življenjskem okolju že skoraj izgubljata stik. Ta se v

določenih primerih zoži samo še na obveznost in materialno korist, kot na začetku romana svoj odnos z babico ocenjuje tudi glavna junakinja Alexia:

Obisk pri babici Berti pred odhodom na počitnice je bil zoprn, vendar nujen popravek, če sem hotela ustreči staršem in si obenem napolniti žepe. Predvsem napolniti žepe. Naj bom povsem iskrena: bistveni razlog mojega obiska je bil keš. (Str. 13)

Poletno potovanje na skavtski tabor glavni junakinji ne pripelje na pot le ljubezni, temveč skozi odkrivanje družinske zgodovine spoznava tudi razsežnosti migracij v polpretekli zgodovini na tem ozkem območju Evrope. Od babičinega pripovedovanja družinske zgodbe in mamine (drugačne) verzije družinske zgodovine, do zgodb, ki so jih v zgodovinsko realnost postavljali pripovedovalci na njeni raziskovalni poti (starec v majhnem mestu, arhivist ter na koncu starček v planšarskem stanu) je posebno mesto dobil tudi predmet.

Stopila sem h kovčku in ob pogledu nanj vzdihnila. Bil je točno tak, kot sem si ga predstavljala. Navaden lesen kovček, kvadraten in staromoden, tak, kakršni so kovčki na fotografijah v sepiji, na katerih se potniki poslavljajo na železniški postaji s parnimi lokomotivami. Na fotografiji iz štiridesetih let prejšnjega stoletja. (Str. 202)

Mladi najditelj kovčka, desetletni deček Marçal, je nad njegovo vsebino popolnoma razočaran. Namesto ogrlic, prstanov, dragih kamnov in podobnih stvari so v kovčku le papirji. Za glavno junakinjo romana pa je to pravo bogastvo: »Ti papirji so prav tako zaklad. Pripovedujejo zgodbo« (str. 203). Pa čeprav so na njih nanizana le imena in datumi ali pa le skica lesenega konjička.

Tukaj so osebna pisma in zapiski iz dnevnika, izrezki iz časopisov tistega časa, fotografije, zemljevidi, sezname ljudi, šifrirana sporočila in še tisoč drugih stvari. To je neprecenljiv zaklad za katerega koli zgodovinarja. (Str. 215)

Pisateljica še vsaj enkrat izpostavi vpliv literature na otroke:

»Zakaj pa ga ne poljubiš?« je vprašal Marçal in kar videla sem, kako se mu lesketajo oči. »Kaaaj?« sem vzkliknila. Marçal me je res nenehno presenečal. »Kot v pravljicah. Ko tistega, v katerega si zaljubljen, poljubiš, se prebudi.« »Ampak to ni pravljica, Marçal.« »Poskusi.« (Str. 209–210)

Marçal se je razveselil. »Delovalo je! Zbudila si ga!« Otroci so tako veseli, kadar imajo prav (Str. 211).

Pisateljica na zelo avtentičen način izpostavi moč pravljic v otrokovem življenju. V romanu je odkrivanje prave identitete pradedka glavne junakinje pot do njene odraslosti. Ta pot pa vodi po ustnih in pisnih virih, ki odkrivajo začrtane poti svobode mnogih drugih. V romanu je pozitiven odnos do znanja, branja in pisanja prepleten z usodo junakov. »Včasih začutim potrebo, da si znova prilastim svoj jezik, svojo zgodbo, svojo družbo, predvsem pa svoje ime« (str. 256).

Priscilla Shirer v romanu *Bojevniški principi* postavlja v središče dogajanja preplet fantazijskega in realnega sveta. Potovanje v drugi svet je nedvomno element fantazijske zgodbe, nadlegovanje sovrstnikov na košarkarskem igrišču, napetosti in tekmovanje med sorojencema, izključenost mladih iz družbe pa so vsekakor teme, ki odslikavajo dogajanje v realnem okolju. Da so knjige in branje pomemben del življenja in posameznikovega razvoja, opozori avtorica na začetku zgodbe, ko eden

od glavnih junakov pove, da rad pogleda v leksikon zaradi razlage pojmov, ki jih ne razume. »Kadar je očeta kaj vprašal, mu je ta odvrnil, naj pobrska v knjigah« (str. 12). Oče pozna vrednost in pomen knjig, skozi roman pa ne ugotovimo, ali jih dejansko tudi bere ali ne. Knjige so v tej družini vsekakor pomembne, saj jih oče podarja za božič, prav posebno mesto pa ima v romanu knjiga, ki je postavljena v središče dogajanja. Omogoča prehod med realnim in fantazijskim svetom in jo eden od glavnih likov bere vsak večer (v postelji s svetilko v roki). »Zgodba je bila dobra, opisovala je veliko bitk in mečevanja, kar je bilo izvrstno, kajti to so bile edine zgodbe, ki jih je Evan z veseljem bral« (str. 25). Začetek zgodbe brata odpelje skozi okno v posebno bitko, da bi postala bojevniška princa. Sedmo poglavje v romanu ima naslov Knjiga.

Svetloba nad njimi je bila medla, da so otroci dejansko videli, kaj je. Debelo so gledali. Knjiga. Velika knjiga, ki je stala na zlatem podstavku. Ni bila podobna knjigam, ki so jih že videli. Zagotovo je bila knjiga, vendar se je svetila in je rahlo utripala, kot da sploh ne bi bila tam. (Str. 61)

To knjigo jim predstavi skrbnik sveta bojevnških princev. Primerjava s serijo romanov o Harryju Potterju, ki letos praznuje dvajseto obletnico in je oblikovala generacije mladih, se kar sama ponuja. V tem poglavju glavni junaki spoznajo moč knjige. Predstavi jim jo njihov odrasli spremljevalec z nenavadnim imenom Ruwach. Knjiga ima vse, kar bodo otroci potrebovali za zmago na Zemlji in v fantazijskem svetu, jim sporoča Ruwach. Ob tem jim razkrije tudi, da je »Knjiga drugačna od vseh drugih. Ni je mogoče zgolj brati. Razodeti se vam mora« (str. 61). Knjiga ima v zgodbi torej posebno mesto, prav tako je kot posebno sporočilo mladim bralcem posredovan pozitiven odnos odraslih do knjig in branja. V romanu je na več mestih podano sporočilo, da branje pomeni tudi pot do znanja in odkrivanja sebe.

Roman *Orientiraj se po soncu* slovenske pisateljice Karmen Jenič prinaša zgodbo o fantu, ki ga zaradi disciplinskih prekrškov in ukrepov prešolajo. V zadnjem razredu osnovne šole se tako sooči z novimi sošolci in hierarhijo razmerij v razredu, novim učiteljskim zborom in novo razredničarko, ki se ga ne prestraši. Ob vsem tem pa se tudi doma stvari odvijajo drugače, kot si želi. Starša sta se odločila za ločitev in skupaj z mamo spremeni kraj bivanja. Ko se fant le ujame z novimi sošolci, dojame tudi to, da niso vsi učitelji navdušeni oboževalci disciplinskih ukrepov. V romanu je odnos do knjige in branja postavljen v različne okoliščine, v največji meri pa zaznamuje lik učiteljice, ki je strastna bralka. Ker knjiga pogosto spodbudi branje druge knjige, je lahko tudi omemba romanov o Winetuju za mlade zanimiv bralni namig. Glavnemu literarnemu liku v obravnavanem romanu je namreč ime Ičo, istoimenski junak pa ima svojo zgodbo tudi v nekoč zelo priljubljeni in brani indijanarici Karla Maya.

4 Zakaj je branje lahko tudi ljubezenska izjava ali upanje ne umre zadnje

Izpostavljeni primeri nas usmerjajo v prepričanje, da v literarnih delih obstajajo odrasli modeli, ki berejo in ki imajo do knjige ter branja pozitiven odnos. Čeprav naše posploševanje ne vzdrži znanstvene verjetnosti, si bomo vseeno dovolili zapisati, da v mladinski literaturi mladi lahko najdejo precej odraslih likov, ki gradijo svoje življenje na pozitivnem odnosu do branja, knjig in pripovedovanja. S pomočjo

knjig v svoje življenje vnašajo red. Branje imajo radi, zato so mu pripravljeni nameniti več ur časa, ki ga preživljajo daleč stran od kakšnih sodobnih nakupovalnih in zabaviščnih centrov.

V *Večeru* je bil 24. avgusta 2019 objavljen intervju z direktorjem večjega trgovskega podjetja. V tem letu so pričeli sistematično prenavljati svoje poslovalnice, saj »so se včasih borili za delež uporabnikove denarnice, danes pa se borimo za delež njegovega življenja« (Grosman, 2019).

Aljoša Bagola, kreativni direktor enega večjih oglaševalskih podjetji v Sloveniji, je v raziskovanju (2016) fenomena zgodbe v zgodbi na področju oglaševanja zapisal: »Pomen zgodbe je v sodobnem svetu izjemen. Z individualizacijo, razpadanjem vrednot in kultom egoizma so zgodbe dandanes ključno povezovalno tkivo. Ljudje rabimo zgodbe in občutek povezanosti, ki nam ga nudijo« (str. 91). Na te misli lahko navežemo razmišljanje o moči branja. Furedi je prepričan, da je »branje resnično tvegano početje. A prav psihološko vznemirjenje, ki ga je povzročalo pisano besedilo, in pretresi, ki so sledili, so branju dali veljavo in privlačnost. Bralci lahko raziskujejo svet in se na tej poti obenem poglobijo vase« (2017: 249).

Povezanost, občutki, vznemirjanje in raziskovanje, vse to je zgodba o branju odraslih ali o modelu, ki s svojimi dejanji neprimerno bolj vpliva na odnos otroka ali mladostnika do branja kot z izrečeno množico besed. Ko nekdo s ponosom reče, da v življenju še ni prebral nobene knjige, sta za to možna le dva razloga: ali še ni vzel v roke knjige z zgodbo, ki bi se ga dotaknila, ali pa v njegovem življenju ni bilo odrasle osebe, ki bi ga zapeljala v svet branja.

Naj navedemo primera iz dveh romanov, s pomočjo katerih smo poskusili začrtati pogled na lik starša kot spodbujevalca branja: »Človek je najizvirnejši koktajl, ki nikoli ne razkrije vseh svojih sestavin«, razmišlja učiteljica v romanu *Orientiraj se po soncu*. In z branjem ta najizvirnejši koktajl morda lahko malo bolje spoznamo. Druga misel je iz romana *Laž*. Ljubezenska izjava mladih lahko izpostavi tudi branje: »Všeč si mi bila, odkar sem te prvič prebral« (str. 142).

»Bralec kot samotni posameznik ne obstaja, obstaja le kot sel skupnosti bralcev. Ko se pogovarjaš o knjigah, se pogovarjaš o nazorih, prepričanjih, resnici, družbi, zgodovini, zlu, o smislu in eksistenci ... Pogovarjaš se o sebi« (Harlamov, 2019: 40). In ko se pogovarjaš o sebi, se pogovarjaš o vzgledih in o tistih, ki so te oblikovali, sooblikovali in usmerili na pot življenja. Pogovarjaš se tudi o starših. O njihovih likih v literaturi ali v življenju.

Viri in literatura

P. B. Armstrong, 2015: *Kako se literatura igra z možgani?: nevroznanost umetnosti in branja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

A. Bagola, 2016: *Zgodba o zgodbi: pomembnost pripovedovanja zgodbe v oglaševanju*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

T. Bregant, 2012: Razvoj, rast in zorenje možganov. *Psihološka obzorja* 2. 51–60.

M. Carranza, 2019: *Poti svobode*. Medvode: Malinc.

M. Čater, 2019: Branje in možgani. *eSinapsa*, (16).

G. Grosman, 2019: Uroš Mesojevec: Včasih smo se trgovci borili za delež uporabnikove denarnice, danes pa se borimo za delež njegovega življenja. *Večer*, 75 (24. avgust).

- F. Furedi, 2017: *Moč branja: od Sokrata do Twitterja*. Ljubljana: UMco.
- D. Haramija in P. Vilar, 2017: Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti. *Otrok in knjiga* 98. 5–16.
- A. Harlamov, 2019: Branje ni le pobeg. *Dobre zgodbe Mladinske knjige* 2. 40.
- P. Javrh, 2017: *Raziskava spretnosti odraslih: metodologija in rezultati – na kratko*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- K. Jenič, 2019: *Orientiraj se po soncu*. Ljubljana: Družina.
- M. Kovač, A. Blatnik, S. Rugelj, P. Rupar in R. Gregorin, 2015: *Knjiga in bralci. 5. Bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji*. Ljubljana: UMco.
- S. Kuypers, 2016: *Hotel Veliki L. Hlebce*: Zala.
- G. Lin, 2019: *Kjer se Gora dotika Lune*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- M. Mazzini, 2012: *Rojeni za zgodbe*. Ljubljana: eBesede.
- J. J. Millás, 2019: *Moja resnična zgodba*. Medvode: Malinc.
- J. Ramovš, 2017: *Sožitje v družini*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- M. Rus Makovec, 2014: Možgani v adolescenci. *Gea*, 24 (sept.). 30–41.
- G. Saltz, 2019: *Moč različnosti: vez med duševno motnjo, nadarjenostjo in genialnostjo*. Ljubljana: UMco.
- C. Santos, 2019: *Laž*. Medvode: Malinc.
- P. Shirer, 2019: *Bojevnikiški principi*. Ljubljana: Družina.
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028)*, 2019. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- P. Vilar, 2017: *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

VEČERNICA 2019 ZA LETO 2018

Večernica je nagrada za **najboljše slovensko mladinsko literarno delo**, ki jo vsako leto podeljuje ČZP Večer. Žirija upošteva izvirna pesniška, prozna in dramska besedila za otroke in mladino v slovenskem jeziku, ki so v preteklem letu izšla (nosijo to letnico) v knjižni obliki pri kateri od založb ali v samozaložbi v RS ali v tujini (slovensko zamejstvo, slovensko izseljenstvo, drugo) in ki jih je založba ali avtor prijavil/a na razpis. Razpis objavi časnik *Večer* v času neposredno okrog slovenskega kulturnega praznika. Žirija ima pravico, da v izbor kandidirajočih literarnih del vključi neprijavljeno delo, če meni, da po svojih literarno-estetskih kvalitetah sodi vanj.

Žirija ima pet članov in se oblikuje tako, da po enega člana predlagajo ustanovitelji in solastniki nagrade: Društvo za humanistična vprašanja Argo (predlaga vrhunskega strokovnjaka za mladinsko književnost po splošno veljavnih merilih), revija *Otrok in knjiga* in ČZP Večer. V žiriji imata svojega predstavnika še Društvo slovenskih pisateljev in Društvo bibliotekarjev Slovenije v sodelovanju s Slovensko sekcijo Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY).

Letošnjo žirijo so sestavljali: dr. Igor Saksida (predsednik), Kaja Bucik Vavpetič, dr. Dragica Haramija, Darka Tancer-Kajnih in Petra Vidali. O nagrajencu je žirija odločala na septembrski seji, pred tem je izbrala pet finalistov, ki so enakovredno kandidirali za večernico.

Nominirana dela za večernico:

- Igor Karlovšek: *Preživetje* (Miš)
- Feri Lainšček: *Ne* (Litera)
- Vinko Möderndorfer: *Jaz sem Andrej* (Mladinska knjiga)
- Janja Vidmar: *Črna vrana* (Mladinska knjiga)
- Andrej E. Skubic: *Babi nima več telefona* (Mladinska knjiga)

UTEMELJITEV ŽIRIJE ZA NAGRADO

Andrej E. Skubic: *Babi nima več telefona* (Mladinska knjiga)

Nagrajeno delo je druga knjiga iz izvrstne štiridelne zbirke *Trio Golaznikus*, ki jo sestavljajo prepletene kratke pripovedi o prijateljstvu med deklico in dvema dečkoma. Že prva knjiga (*Ne bi smel odpreti tistih vrat*) dokazuje, da gre za zelo kakovostno in slogovno prepričljivo delo (avtentičen sleng osrednjih oseb, igra z imeni), ki vsakodnevne potegavščine otrok, starih osem let, nadgrajuje s posrednim opozarjanjem na stereotipe ter na pomen ustvarjalnosti in

prijateljstva: Liam, Tomaž in Lija postanejo nepremagljivi trio Golaznikus. V delu *Babi nima več telefona* gre avtor še naprej: med dogodivščine tria vplete sijajno zgodbo o možnosti empatije med mladostniki, v kateri je rahločutno zajeto tudi soočanje s smrtjo bližnjega. Uvodni sodobni ton daje pripovedi motiv Samokie, ki je res velik telefon, večji celo od atijeve copate. Pogovor med tremi prijatelji steče o njegovih lastnostih v povezavi z igrami, grmenjem orožja in s kriki zombijev, šolskim redom in fotografiranjem. Zapeljivo, a hladno govorico sodobne tehnologije nato preglasi spor, ko Tomaž ugotovi, da ima Liam v predalu spravljeno plastično otroško punčko – spomin na babi, pove njen jezni lastnik. V duhovitem dvogovoru mama Tomažu pojasni, da ima punčka prav poseben pomen – Liamu je bila tolažba v času, ko sta se njegova mama in oče razšla. Tomaž in Lija naredita načrt, da Liam ne bo več užaljen: telefon je namenjen pogovoru, zato želijo poklicati predsednika države in ga vprašati, če hodi kakat, pokramljali bi z Batmanom in nindža želvami, uspe pa jim priklicati Petra Klepca, a jim ta pove, da se dandanes kot učitelj bojuje proti neumnosti. Duhoviti, igrivi, celo nonsensni telefonski podvigi tria se spremenijo v tih, poetičen prikaz pravega pogovora, ki ga ne more vzpostaviti še tako super zmogljiv mobilnik – Liamova plastična punčka je telefon do babi, ki je ni več. Vrli trio se zave, da za nekatere stvari potrebuješ le srce, ki se spominja in čuti. To novo spoznanje, ki se v zgodbo vplete povsem brez moraliziranja ali cenene solzavosti, jih še bolj poveže in na koncu se, kot se za družčino spodobi, v Liamovi sobi razdivjajo v sproščeni igri. »Punčka pa jih je samo gledala in se jim smejala, enako kot že osemdeset let za Liamovo babi in mami.«

DOSEDANJI NAGRAJENCI

- 1997 – Tone Pavček za delo *Majnice in fulaste pesmi*
- 1998 – Desa Muck za delo *Lažniva Suzi*
- 1999 – Janja Vidmar za delo *Princeska z napako*
- 2000 – Polonca Kovač za delo *Kaja in njena družina*
- 2001 – Feri Lainšček za delo *Mislice*
- 2002 – Matjaž Pikalo za delo *Luža*
- 2003 – Marjana Moškrič za delo *Ledene magnolije*
- 2004 – Slavko Pregl za delo *Srebro iz modre špilje*
- 2005 – Igor Karlovšek za delo *Gimnazijec*
- 2006 – Dušan Dim za delo *Distorzija*
- 2007 – Irena Velikonja za delo *Poletje na okenski polici* in Majda Koren za delo *Eva in kozel*
- 2008 – Ervin Fritz za delo *Vrane*
- 2009 – Janja Vidmar za delo *Pink*
- 2010 – Bina Štampe Žmavc za delo *Cesar in roža*
- 2011 – Mate Dolenc za delo *Maščevanje male ostrige*
- 2012 – Dim Zupan za delo *Hektor in zlata hruška*
- 2013 – Peter Svetina za delo *Ropotarna*
- 2014 – Vinko Möderndorfer za delo *Kot v filmu*
- 2015 – Vladimir P. Štefanec za delo *Sem punk čarovnica, Debela lezbijka in ne maram vampov*
- 2016 – Peter Svetina za delo *Kako zorijo ježevci*
- 2017 – Peter Svetina za delo *Molitvice s stopnic*
- 2018 – Anja Štefan za delo *Drobtine iz mišje doline*

Tudi letos ponatiskujemo vse pogovore s finalisti za nagrado, ki so bili objavljeni v posebni prilogi *Večera*.

POMAGA, ČE SOČUSTVUJEŠ Z OTROKI

Andrej E. Skubic o vstopu v mladinsko literaturo, odločitvi za serijo, empatiji otrok in empatiji do otrok

(foto arhiv Večera)

Čprav splošna modrost pravi, da postanejo pisatelji mladinski pisatelji, ko dosežejo njihovi otroci primerno starost, v resnici to ni prav pogosta praksa. Iz zadnjih let se spomnim v prozi Tadeja Goloba na primer pa v poeziji Jureta Jakoba. Kako je bilo pri vas?

Bilo je prav to. Nekako sem bil celo malo porinjen v to. V zadnjem letu sinovega vrtca sem bil za kulturni praznik povabljen, naj se predstavim njegovi skupini kot živ primerek pisatelja in jim po možnosti preberem še kakšno pravljico. Predstavljajte si mojo grozo. Vseeno pa se mi ni zdelo pošteno, da bi jim bral tujo, zato sem poskusil napisati svojo. Žena me je k temu nagovarjala že prej, ampak se nisem počutil sposobnega ... No, tista zgodba je bila zanič, ampak otroci so bili dokaj razumevajoči, sin pa vseeno ponosen. Potem sem si rekel, da bi gotovo zmoget tudi boljše. Tako je potem nastal *Telefon in tisoč stvari*.

Kasneje pa seveda Golaznikus, ki me je zares potegnil.

Pisanje lahko navdihne kak dober primer literature za otroke, včasih pa kdo sede za računalnik zaradi ogorčenja ob slabi knjigi. Tretja možnost: zato, ker ni veliko knjig za toliko stare mulce. Je bilo pri vas tudi kaj od tega?

Verjetno kar vse troje. Prebrati sem moral veliko precej trapastih knjig, privlačnih zaradi lepih ilustracij; tiste dobre pa so me dolgo odvrčale od pisanja, ker se mi je zdelo, da takole jaz pač ne bi znal. Nazadnje me je preprosto potegnil svet sinove, takrat že sedemletnikove domišljije. Hotel sem narediti nekaj bolj 'za fante'. Čeprav se ni začelo z mislijo na serijo; a ko sem sestavljal prvo zgodbo *Ne bi smel odpreti tistih vrat*, ki jo je navdihnil komad Ramonesov, so mi junaki zelo prirasli k srcu. Potem pa nekako nisem znal napisati učinkovitega konca. In sem si rekel: zakaj pa ne bi poskusil napisati nekakšne fantovske Anice, kakršno je tako navdušeno brala starejša hčerka. In nasploh, kratke proge mi ne gredo; če mi postanejo liki všeč, bi rad živel z njimi na daljši rok. Šele potem, ko imam tak prostor, da zadiham z njimi, ko jih že poznam, postane pisanje užitek.

Ilustracije Tanje Komadina so res »adekvatne« besedilu, ne spektakularne, ne večje od realnosti. Pa strašne pošasti so prav ljubke. Je ujemanje plod sodelovanja?

S Tanjo sva se spoznala šele ob izidu prve knjige, ampak njene ilustracije so mi bile takoj všeč. Odlično je zadela tri karakterje, frajerskega Liama, zasanjanega Tomaža in nabrito Lijo. Šele po tistem sem ji poslal nekaj primerov 'golazni in prikazni', kakršne sem svoje čase jaz čedal v zvezke, ko sem bil v Tomaževih letih, in v naslednjih delih je nekatere uporabila kot podlago.

Ključno se mi med drugim zdi, da ostaja vaš trio v realnih okvirih. Kepajo se z blatom in telefonarijo neznancem, ne lovijo pa pravih lopovov na primer, ker tega otroci v resnici pač ne počnejo. Je »realizem« med vašimi izhodišči oziroma cilji?

Nič nimam proti ludističnim ali fantastičnim zgodbam, tudi sam sem še kot odrasel čisto padel v *Igro prestolov*; ampak kar mene požene k pisanju, je tista precej groba stvarnost, v kateri smo vsi nekako emocionalno vpleteni. V resnici je tudi otroško življenje precej stresno, polno čustveno zapletenih odnosov in izzivov, zato jih nima smisla zavijati v vato – bolje jim je pomagati izživeti te strahove, odkriti možne rešitve, se poskusiti vživeti v drugega. Kot pravi Tomaž: »Mami, verjemi mi, da je komplicirano biti majhen.« Takih drobnih zapletov je ogromno. Veliko malih dogodkov v zgodbah temelji na resničnih anekdotah iz sinovega življenja ali mojega otroštva, celo otroštva mojega očeta; te stvari so zelo univerzalne.

Res pa spada k realnosti v teh letih tudi mešanje realnosti in fikcije. Prepričljivo pustite bralca v negotovosti, ali Golazničarji vedo ali ne, da Peter Klepec iz imenika ni pravljični junak na primer. Lepo razrešite tudi verjetno osrednji problem druge knjige iz serije, soočanje otrok s smrtjo bližnjih. Otroško (ne)razumevanje realnosti, sprehajanje med dobesednim in prenesenimi pomeni je lahko precej literarno inspirativno, ne? Nekatere aluzije v zgodbah so gotovo lažje ulovljive odraslim bralcem, tukaj si nisem mogel pomagati. Ampak na splošno se mi zdi zanimivo, kako otroci odkrivajo različne jezikovne manipulacije sodobne družbe, pa tudi bolj zapletene komunikacije nasploh. Tukaj zelo hitro izgublajo naivnost. Zlasti punčke so tukaj precej spretni, marsikdaj morajo tudi razložiti fantom, kako je treba kaj

prav razumeti ... Čeprav se nasploh trdim izogibati kakšnim spolskim stereotipom. Po svoje sta tukaj pobalinska Lija in boemski Tomaž nekakšen most med Liamom in Julijo, ki sta bolj stereotipno robate oziroma spakljive sorte.

Za tisto najboljše v literaturi za otroke – veliko tega je tudi v Golaznikusu – ohranjam nestrokovno oznako, toplina. Kako bi pa vi to definirali?

No, verjetno pomaga, če imaš rad otroški svet in sočustvuješ z njihovimi strahovi. Ki se navsezadnje v drugih oblikah vlečejo vse življenje. Po izkušnjah z različnimi otroškimi pisatelji je skoraj drzno trditi, da moraš verjetno imeti rad tudi same otroke. Ampak prepričan sem, da ima celo Svetlana Makarovič kljub vsemu svojem govorjenju v resnici rada otroke; vsaj tistega otroka v sebi. Moraš jih imeti rad, jih malo tudi občudovati, se jih mogoče malo bati, nazadnje pa jih še skušati potolažiti in jim kaj pojasniti.

V vseh delih serije se otroci znajdejo v zagati pred bolečino drugih otrok. Ne naredite jih za angelčke, pokažete, da prva reakcija po navadi ni ravno sočutna, ampak ob premisleku in kakšnem namigu staršev se popravijo. Je empatija naravno ali privzgojeno otroško stanje?

Empatija je gotovo že prirojena, vsaj pri večini ljudi, ampak včasih ljudje potrebujejo pomoč, da bolje razumemo lastna občutja ob doživetjih drugih. Pogosto je težko prepoznati samega sebe in svoje odzive. Tomaž se na primer počuti neprijetno, ko naleti na Lijo, ki joka; ampak ne ve čisto, kako bi to izrazil. Ta pomoč se mi nasploh zdi zelo bistvena funkcija vsake književnosti. Ali zgodb nasploh. Preizkušati lastne odzive na drugih likih.

Odrasli v Triu občudujemo reševanje problemov, spretno puščanje prostora za večpomenskost in navsezadnje dobro

vzgojo junakov. Kako pa je z mladimi bralci? Ste se že preizkusili z živo prezentacijo?

Tukaj moram v svojo sramoto priznati, da v tem nisem posebno dober. Z odraslimi se bolje znajdem. Pred tujimi otroki sem zelo lesen ... Moja dva pa sta uživala v mojih neobrzdanih domačih interpretacijah.

Letos sta izšla že tretji in četrti del, Golazni iz omare in Težave z angelčki, kjer se vaši liki med drugim soočijo z zastraševanjem in medvrstniškim nasiljem. Predvidevam, da snujete tudi že nadaljevanje. Lahko izdate, v kaj se bodo zapletli oziroma kaj se bo spletlo med njimi?

Dva dela sta že bolj ali manj napisana. Srečali se bodo z odnosom do domačih živali. Potem bo spet na vrsti soočanje s posledicami lastnih napak, pobalinstva v virtualnem in resničnem življenju ... Za nadaljevanje pa še čakam na inspiracijo. Sin odrašča hitreje, kot izhajajo knjige, zato njegove sugestije postajajo že skoraj preveč drzne, čeprav se bo moral tudi on še z marsičim soočiti. Če mu na primer samo omenim spopadanje z zaljubljenostjo, kar otpne ... Tako da, tudi to bo verjetno še iztočnica.

Petra Vidali

Večer, 12. 9. 2019

PRIHODNOST SE SKRIVA V SOČUTJU

Janja Vidmar: »Otroci so vedno največje žrtve socialnih stisk, vojn in raznih grozodejstev«

Navadili ste nas na to, da se v romanih z izbranimi ključnimi problemi ukvarjate temeljito, Črna vrana pa me je vseeno presenetila. Hudih reči ne smemo

(foto arhiv Večera)

rangirati, ampak vaše soočenje s tem »širšim problemom« se mi zdi še bolj poglobljeno. Je tako zaradi narave problema ali zato, ker ste sklenili biti še večja literarna perfekcionista?

No, mnogi mladinski avtorji smo občutljivi na družbeno realnost. Le da se konformizmu stališč, primitivizmu, rasizmu, nacionalizmu in ideološki blaznosti pač upiramo z zgodbami. Na družbene neenakosti opozarjamo z ubesedenjem bolečine, strahu, krivde, sramu in žalosti, vsega, kar s sabo nosijo deprivilegirani, pa naj gre za otroke in mlade v socialni stiski ali tiste, ki bežijo pred smrtjo ali celo nimajo kam zbežati. Zaradi globalizacije in medkulturnosti se danes vedno bolj brišejo meje med različnimi kulturnimi tradicijami. Te se marsikje celo povezujejo v nekaj novega, zato da se doseže ravnesje in sožitje. Sicer sočasno bivanje ločenih etničnih skupin lahko pomeni tudi trenja in konflikte. Ne nujno, a vendar je mogoče.

In ravno otroci so vedno največje žrtve socialnih stik, vojn in raznih grozodejstev. Iztrgani so iz zavetja doma in starševske ljubezni. Ravno zato, ker ne razumejo okoliščin, v katerih so se znašli, so najlažja tarča za manipulacije in zlorabe. Mnogi sploh ne poznajo miru in varnega zavetja doma, ker so se rodili v vojni ali na begunski poti. Zaradi vsega

naštetega in še marsičesa drugega si zgodba o sirski deklici in njenih vrstnikih po svetu zasluži kar najbolj poglobljeno in spoštljivo obravnavo.

Standardnemu stavku »vse osebe in dogodki v tej knjigi so izmišljeni« sledi zasuk: »resnica je mnogo bolj boleča in manj poetična«. Kaj je lahko še bolj boleče od črnih vran, punčk, ki jih spolno zlorablajo vojaki Islamske države? Kaj je lahko hujše od otrok, ki jim pred očmi pobijajo sorodnike in prijatelje in ki jim naprtijo krivdo za smrti?

Na letošnjem festivalu Itn., na katerem je bila osrednja tema družbeno angažirano pisanje, je režiser Žiga Divjak (naj spomnim: njegova predstava 6 je prejela veliko Boršnikovo nagrado) med drugim povedal tudi, da tragičnih zgodb mladolletnih beguncev ni želel umestiti v predstavo, ker so preprosto prehude in preveč boleče. In resnica o tem je nepojmljivo brutalna. Ustvarjalci skušamo v svojih delih o tej in sorodnih tematikah s poetizacijo do določene mere omiliti tragiko in surovost, kajti človekov um zna biti izprijen in otroci so včasih obravnavani kot potrošni material.

Morda še bolj kot neprizanesljivi opisi najhujših reči, ki se zgodijo otrokom v knjigi, me je presunil popis otroških mehanizmov zanikanja, zabrisovanja, potlačitve realnosti. Samo tako lahko preživijo, ne?

Debato o mehanizmihi potlačitve sem imela v Kölnu s terapevtom za mladolletne razseljene osebe že pred nastajanjem romana *Tretja možnost*. Razlagal je, da otroci med begom razvijejo izredne obrambne mehanizme, saj v borbi za golo preživetje preprosto nimajo časa za ubadanje s stisko in travmami. Šele po več mesecih na varnem, ko ozavestijo razsežnosti prestanega, se zlomijo. In potem se ob običajnem ognjemetu nagonsko vržejo v grmovje ali za drevo,

saj v pokanju prepoznajo eksplozijo granate, recimo.

Napredno družbo skrbi usoda planeta, onesnaževanje oceanov in izginjanje živalskih vrst. Toda otroci so prihodnost planeta, ki bi nas morala v resnici skrbeti. Ogromno jih je, od dojenčkov do šoloobveznih otrok in najstnikov. Kaj bo z njimi, kdo jih bo zaščitil v tem norem svetu? In ko gledaš fotografije in posnetke beguncev z malčki v naročju, kako se prebijajo med puškami, policijo, specialci, se vprašaš, kakšno sporočilo jim posredujemo: iz sveta orožja in streljanja so dospeli v še več orožja, več preganjanja, omejevanja. In ti otroci bodo, če bo vse po sreči, nekoč odrasli. In vzorec nasilja si bodo zapomnili kot modus operandi življenja in družbe. In takrat bo res hudo.

Prav gotovo bi lahko našli kakšnega mladoletnega begunca z grozljivo zgodbo tudi v Sloveniji (predvsem v postojnskem centru), se pravi, ne bi bilo nerealno, če bi se romaneskna sedanost odvijala tukaj, zdi pa se, da ste mladega Slovenca »poslali« v tujino, da je tudi sam okusil, kako je biti tujec in migrant? Pri nas mladi po šolanju tehtajo, ali ostati tukaj ali iskati priložnost v tujini. Ne glede na status ekonomskih migracij to še vedno pomeni možnost izbire. Otroci in mladi na kriznih žariščih, kjer divjajo vojne in druga grozodejstva, te izbire nimajo. Že to je ogromna razlika.

Kar se romana tiče, okvirno zgodbo tvorita na eni strani Hiba in njena družina ter na drugi Jan in njegovi. Janovi starši so migrirali v London zaradi boljših ekonomskih pogojev, Hiba je tam čisto sama pristala zaradi vojne v Siriji. Toda če je Hiba kompleksna in reflektira večplastnost posameznikove, geografske, družbene in socialne tragedije, je Jan njeno nasprotje in predstavlja monokulturnost, predsodke, tradicijo, zbeganost, strah in nestrpnost, torej pogoste odzive na tragedijo.

Oba sta odraščala v ljubečem, varnem družinskem okolju, z nekaj odstopanji glede običajev in nazorov, vendar ne tako velikimi, da bi Hibino življenje v drugačnih okoliščinah za Jana predstavljalo eksotiko, odpor ali kaj podobnega.

V vsakodnevni komunikaciji pri poskusih spreobračanja ksenofobov najpogosteje uporabljamo argument – »predstavljaj si, da moraš ti z otroki od doma ...« Ampak a sploh pomaga?

Ves čas se krešejo mnjenja in različna stališča o beguncih; seveda obstaja možnost, da se med begunce infiltrirajo teroristi in psihopati in tako dalje, podobno kot obstaja možnost, da je v cerkvi pri spovedi posiljevalec prejel hostijo, ali da je župnikov odpustek dobil nekdo, ki je firmo in delavce spravil na kant. Ampak to nima nobene zveze z otroki, ki so v tej blaznosti nedolžni – in vendar plačujejo visoko ceno.

In če vsaka osebna zgodba reflektira širši družbeni kontekst, ga tudi vsak odziv nanjo. Problem je, da tisti, ki že doma ne simpatizira in ne solidarizira z ljudmi v stiski, prav gotovo ne bo občutil blaznega sočutja do tistih, ki jim na drugem koncu sveta požigajo domove in pobijajo svojece. Zato je treba dvigniti kolektivno zavest do točke, da bomo razumeli stisko otrok tako doma kot po svetu. Kajti vsaj otroci bi morali biti na prvem mestu.

K kompleksnosti spada široka geopolitična slika, priznam pa, da sem se vmes spraševala, ali bodo mladi bralci sledili vsem »selitvam« med kontinenti – od Sirije prek Čečenije pa Nigerije ...

Ravno zato je potrebne več angažirane literature. Prevodne z begunsko problematiko je na splošno že veliko. Naši mladi bralci so se, recimo, srečali z nekoliko drugačno knjigo *Otroci sveta*, ki sva jo naredili skupaj z Benko Pulko. Marsikdo od njih je priznal, da se je

sploh prvič seznanil, kako zelo različno od njega živijo njegovi vrstniki po svetu.

Kaj pravijo mladi bralci? Jih je zato, ker je tako hudo, manj, ali pa tisti, ki sploh berejo, zmorejo prebrati vse?

Mladi bralci, vsaj tisti z že razvitimi literarnimi kompetencami, se dobro odzivajo na roman, saj tudi sicer z večjim zanimanjem spremljajo svet okrog sebe. Seveda pa lahko veliko prispeva tudi izkušen mentor, ki zna pripraviti in usmerjati pogovor o tovrstnih tematikah.

Avtor spremnega zapisa k romanu Boštjan Videmšek (naslov je Humanistični tour de force, zaklinjajoča mantra pa Drvimo v fašizem) vidi v Črni vrani križanca med mladinsko in odraslo književnostjo. Vi?

Crossover roman je običajno namenjen vsem generacijam, starostno mejo smo določili kot 14+. Boštjanovi nasveti so mi bili tudi sicer v pomoč, zato sem mu zelo hvaležna. Vem, da zveni utopično, ampak ta svet resnično pripada vsem. In ravno zato se prihodnost skriva v sočutju, ne v orožju.

Petra Vidali

Večer, 12. 9. 2019

BIL JE SKRAJNI ČAS ZA NE

Feri Lainšček: »Mladi ljudje imajo tako rekoč ponotranjene civilizacijske vrednote, za katere se nam sicer zdi, da so že nekako potlačene in izgubljene«

Enaintrideset pesmi v zbirki Ne je razporejenih v »logični lok življenjskega vsakdana vsake najstnice ali najstnika«, zapiše avtorica spremne besede dr. Dragica Haramija, »od upornišтва brez razloga, ne preveč naklonjenega odnosa do šole in učiteljev, umanjkanja

razumevanja življenjskega smisla, nerazumevanja zastavljenih meja in drugih tipičnih najstniških odzivov (nečimrnost, zavist, hinavščina, siljenje v ospredje) do zaljubljenosti in ljubezni. »Ne« bi moralo biti pri mladih res logično, naravno stanje stvari, kajne?

Ko sem bil sam najstnik, je bilo zgotovito tako. Tudi kasneje sem velikokrat rekel ne. Ko se zdaj oziram nazaj, vidim, da sem običajno ravnal prav. Marsikaj bi šlo v franže, če se ne bi zmozel upreti. Še posebej kaki kolektivni neumnosti ...

(foto Nika Högl Praper)

Vaše pesmi dajejo neju legitimno pravico, pravzaprav ga prav spodbujajo. Ga je treba, se sam več ne razvija?

Različne oblike zanikanja sem v tej zbirki tematiziral ravno zato, ker se mi zdi, da v današnjem času mladi bolj redko na glas izrečejo ne. Tudi če se z nečim ne strinjajo, to raje izrazijo z molkom, malodušjem, umikom ali morda z ustvarjanjem občutka, da jim je vseeno. Taka drža se mi ne zdi zdrava, ne za dušo, verjetno tudi ne za telo, zato sem prepričan, da je bil skrajni čas za eno tako knjigo. Torej trenutek za ne.

Žalostna statistika prča, da se krepi ne v smislu »umanjkanja razumevanja življenjskega smisla«, vse več mladih

potrebuje psihiatrično pomoč, vse več jih je na antidepresivih. Zakaj?

Moj roman *Ločil bom peno od valov* je bil dvakrat delo za maturitetni esej. Ob teh priložnostih sem obiskal večino naših gimnazij in se veliko pogovarjal z mladimi. Presenetilo me je, da imajo ti mladi ljudje tako rekoč ponotranjene civilizacijske vrednote, za katere se nam sicer zdi, da so že nekako potlačene in izgubljene. Med enim izmed teh pogovorov se mi je zareklo, da ne razumem, kako so lahko generacije staršev, ki so zavozile ta naš svet, vzgojile tako normalne otroke. Potem sem o tem veliko razmišljal in našel odgovore, za katere zdaj nimava časa. Vsekakor pa menim, da pri duševnih stiskah mladih ne gre toliko za vprašanje nerazumevanja tega, za kaj v življenju pravzaprav gre, temveč v prvi vrsti za različne oblike odpora do vsega tistega, kar jim želi družba vsiliti kot nekaj, kar naj bi bilo njihov njihov življenjski smisel. Mnogi vedo, da je korrenček, ki jim ga molijo pred nos, gensko spremenjen, okužen in kontaminiran.

Mladim ne dajemo pravice do upora brez razloga in seveda ne do upora doma, v družinskem krogu, hkrati pa jim očitamo, da niso družbeni uporniki. So res konformisti? Večji, manjši ali enaki kot nekoč?

Včasih je biti priden pomenilo, da si marljiv, danes biti priden pomeni, da si ubogljiv. Prepovedi se okoli nas le še množijo. Živimo v času evidentiranja, klasificiranja, normiranja, sankcioniranja pa tudi nadziranja in zdaj že čipiranja ... Videti je, kot da nas tako uokvirjena družba pripravlja le še na to, da bomo lahko brez upora delali za kapital. V interesu kapitala pa vsekakor je, da ne zmoremo reči ne. Verjetno tudi v interesu tiste države, ki si jo je kapital že podredil. Zato je, ponavljam, pet pred dvanajsto za en tak glasen in razločen ne.

So se mladi bralci že odzvali?

Na prav vseh šolah, ki sem jih po izidu te knjige obiskal, so otroci brali iz nje. Po nekod so pripravili tudi daljše recitale in zmeraj, ko sem slišal te verze iz njihovih ust, mi je bilo bolj razvidno, kako zelo so jih vzeli za svoje. To so zame lepa doživetja, saj šele na tak način ustvarjanje za mlade res dobiva ves smisel.

»Ne vem, kaj naj delam, / že spet sem v zagati, / pač ni mi uspelo / te knjige prebrati. / Saj vem, si pisatelj / in dolgo si pisal. / A šlo bi mi lažje, / če kaj bi narisal.« Vi ste to upoštevali in angažirali Nano Homovec. To je mlada ilustratorica, kako ste jo našli?

Nano Homovec sem spoznal, ko sem iskal ilustratorja za pesniško zbirko z naslovom *Pesmi za majhna čebljala*. Takrat sem se nekako odločil, da bom dal priložnost mlademu ilustratorju, ki še nima samostojne knjige. Na facebooku sem objavil razpis s tem pogojem in svoja dela mi je poslalo več kot sto ilustratorjev. Njene ilustracije so me posebej pritegnile in izbral sem jo, čeprav takrat niti še nisem vedel, da je likovno tako zelo izobražena. Nana Homovec je namreč obiskovala likovno gimnazijo na Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo v Ljubljani, nato pa je študirala na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje, smer slikarstvo, in na koncu diplomirala na temo ilustracije pravljič. Imel sem torej res nos in srečo. Zlahka sva se potem uglasila in kmalu je ilustrirala še pesniško slikanico *Moje najljubše pesmice o živalih*, ki jo je letos natisnila Založba Miš. Mislim, da so njene ilustracije za *Ne več kot odlične*. Pesmi je postavila v vizualni in simbolni kontekst generacije, ki so ji v prvi vrsti namenjene, in tudi na ta način ujela duh časa.

Omenili ste že razpis na facebooku. Na socialnih omrežjih sicer objavljate tudi poezijo.

Spletne platforme so seveda tudi nosilci umetniških sporočil, ki v določenem obsegu nadomeščajo tiskane nosilce, socialna omrežja pa so tudi že prizorišča umetniškega dogajanja. Samo po sebi umevno se mi zdi, da to sprejemam in sem v tem območju po svoje dejaven. Na facebooku sem navzoč praktično od njegovega začetka, moje strani s poezijo za odrasle z naslovom *Dlan mi po tebi diši* imajo tako že 27.500 sledilcev, strani s poezijo za mlade z naslovom *Cicibanija* – pesmice Ferija Lainščka pa 17.300 sledilcev. Na instagramu sem začel poezijo objavljati šele lani, a izkušnja je prav tako vznemirljiva in odziv je veliko boljši, kot sem sploh pričakoval.

Direktor frankfurtskega knjižnega sejma pravi, da ga je pri izbiri Slovenije za častno gostjo sejma leta 2022 intimno prepričala predvsem slovenska »obsedenost s poezijo«. Vaše pesniške zbirke so bistven element tega nenavadnega stanja. Ponatisi še kar izhajajo. Ali se tudi nove pesmi še kar pišejo?

Založba Mladinska knjiga je ravno v teh dneh natisnila mojo novo pesniško zbirko z naslovom *Ljubi me, kot sonce sije*. Ilustriral jo je Daniel Demšar, nastala je še ena čudovito likovno obogatena knjiga. V njej pa bodo ljubitelji moje poezije našli tudi veliko verzov, ki v tiskani obliki še niso bili objavljeni.

Subjekt v pesmi Ne maram med drugim ne mara »pesmic brez rime«. Rima je prav gotovo zagotovilo za to, da se poezija prime, ampak gotovo je ne uporabljate samo zato. Je rima naravna lastnost vašega pesnjenja? Tudi vi ne marate pesmic brez rime?

Vaša ugotovitev zadeva žebljico na glavico: rima je gotovo naravna lastnost mojega pesnjenja. Obseden sem z zvočnostjo besed pa z ritmom in melodiko verzov, pesem zame ni le poetično sporočilo, temveč tudi skladba za glas. Taka

je pač moja osebna poetika, vesel sem, da ljubitelji poezije to začutijo. Sicer pa me seveda lahko nagovori tudi poezija, ki teh prvin ne upošteva.

Kako polni vsebini najdete priljudno formo?

Vsak zapis z idejo in navdihom se zagotovo ne zlije v celoto, ki jo potem lahko doživimo kot pesem. Tudi pot od egotripa do tega, da pesnik lahko nagovori še koga drugega, je nekako treba prehoditi. S pesniško resnico pa je najverjetneje sploh tako kot z modrostjo. Bolj se ji približujemo, bolj zveni vse skupaj na videz preprosto. Zato mislim, da ni zveličavnega recepta. So le pesniki, ki to zmorejo in zato zares so. In so tisti, pravzaprav jih je kar veliko, ki to le želijo biti.

Petra Vidali

Večer, 12. 9. 2019

LAHKOTNO ZA BRALCA, ZA ANDREJA PA TEŽKA MORA

Vinko Möderndorfer: »Vstop v spolnost se mi zdi eden najpomembnejših trenutkov našega življenja. Od tega trenutka je odvisno, brez pretiravanja, naše prihodnje življenje«

Najprej je bil »feljton« v reviji Pil. Kdaj je postal to, kar je zdaj?

Vseskozi se mi je zdelo, da o nekaterih temah, ki mučijo najstnike, premalo pišemo. In gotovo so to vprašanja, ki se vrtijo okrog erotike, seksa, če hočete. S tem pa tudi ljubezni. Seveda pa fante ta vprašanja mučijo drugače kot punce. In ko me je urednica *Pila* Jana Zilkerbach povabila k sodelovanju, se mi je zdelo, da je to priložnost za literarne zapise prav o tej temi. Še posebno, ker je urednica *Pila* omenila, da najstnike, ki jim je revija namenjena, najbolj zanima prav ljubezen – in seveda tudi spolnost.

(foto arhiv Večera)

Seveda pa sem takoj imel v mislih veliko večjo ambicijo kot zgolj feljtonski zapis. Zdelo se mi je fino, da ne bi ostal samo pri eni zgodbi, ampak da bi problematiko o prvih srečanjih s spolnostjo literarno obdelal s stališča fantov in deklet. Pa ne samo to. Saj je spolnost še kaj drugega kot samo odnos med moškim in žensko. Urednica *Pila* se je strinjala in tako sem si od vsega začetka sodelovanje z revijo zamislil kot nekakšno trilogijo. In nastale so tri ločene zgodbe, trije najstniški romani: *Jaz sem Andrej*, *Jaz sem Anja*, *Jaz sem Gaj*. Vsi trije romani so v minulih treh letih izhajali v *Pilu* v nadaljevanjih. O ostalih dveh ne bom govoril, saj še nista izšla kot knjigi. V prvem romanu pa sem se odločil, da bom povedal zgodbo o Andreju, pravzaprav jo bo povedal kar sam Andrej, saj je prvoosebno pripovedovanje mnogo bolj živo in omogoča mlademu bralcu večjo identifikacijo. Ker pa je vsakomesečna objava v reviji le drugačen literaren zapis, sem moral zgodbo kasneje še dodelati, da je iz nje nastal res roman. To sem vedel že od vsega začetka. Tako so se že v feljtonskem objavljanju pojavili liki, ki sem si jih prišparal za pozneje in jih v romanu

temeljito razvil. Pri tem mi je bila v veliko pomoč urednica knjige Alenka Veler.

Res je presenetljivo, kako se lotite reči, ki so in bi lahko bile hude, pa jih nekako z lahkoto, pa ne ceneno, ne tolažilno razrešite. Se da tudi res tako? Ne brez drame, zato pa brez večjih žrtev?

Na začetku sem zgodbo zastaviti bolj problemsko, bolj družbeno konfliktno, bolj na široko. Pa sem se potem odločil, da se bom raje osredotočil zgolj na eno samo temo in na eno šolsko leto življenja nekega Andreja. In to na njegovo obdobje med štirinajstim in petnajstim letom. Seveda se je takoj izkazalo, da je to obdobje v resnici samo po sebi zelo konfliktno. Ti konflikti niso zunanje narave, ampak se zelo intenzivno dogajajo znotraj mladega človeka. To je obdobje, ko je vse problem. Ko nič ni v redu. Ko se vse dogaja prvič. Prvo razočaranja, prva ljubezen, prvo izdajstvo, prvo spoznanje, da je treba biti v svetu previden, prva erotika, tudi prva spolnost ... Še in še bi lahko našteval. *Jaz sem Andrej* je na nek način zgodba o hudih dilemah, ki pa se Andreju že naslednje leto ne bodo zdele tako dramatične. Zato je roman tudi humoren. Kajti ko pogledamo nazaj, se včasih moramo prav nasmehniti, kaj vse se nam je v tistih letih zdelo težko in nemogoče in narobe. V tem smislu je roman *Jaz sem Andrej* res morda lahкотen, vendar samo za bralca, za Andreja je vse skupaj težka mora. To je bilo moje izhodišče.

Ste se prav odločili, da bo v ospredju romana vstop v spolnost – ali je to prišlo samo z odločitvijo o pisanju o ljubezenskih tegobah najstnika?

Vstop v spolnost se mi zdi eden najpomembnejših trenutkov našega življenja. Od tega trenutka je odvisno, brez pretiravanja, naše prihodnje življenje. Tega se odrasli, ki imamo otroke, premalo zavedamo. Mladi ljudje vstopajo v

skrivnost, ki pa ne bi smela biti preveč huda in preveč mistificirana. Zdelo se mi je, morda pri tem romanu bolj kot pri mojem ostalem podobnem pisanju, da se moram v zgodbi spomniti, kako je bilo, ko sem sam doživljal to pomembno obdobje moje mladosti. Kakšne so bile moje tegobe in muke? Morda bom tako kakšnemu mlademu bralcu pomagal prebroditi njegove tegobe in muke. Pri tem pisanju sem imel tudi takšne, skoraj pedagoške namene.

Kot da mimogrede se lotite tem, ki so najbrž manjši tabu, kot so bile prej, pa vendar o njih še vedno govorimo z nelagodjem ali predsodki. Se je tega pri diskurzu o spolnosti sploh mogoče znebiti? Žal živimo v svetu, kjer je spolnost še vedno za mnoge neprijetna tema. Spolnost je sicer res intimna zadeva, stvar vsakega posameznika, vendar ne tako zelo intimna, da bi se morali do nje vesti, kot da je ni, kot da se bodo mladi ljudje že sami poučili o njej. Hkrati pa jim vsepovsod prepovedujemo in zaklepamo erotične vsebine. Mladi to odraslo dvo­ličnost opazijo in jo žal, ko sami odrastejo, tudi posnemajo. Mislim, da je ena od nalog literature, po kateri segajo mladi ljudje, čeprav se beseda naloga res neumno sliši, tudi to, da odkrito, iskreno in brezkompromisno govori o tabu temah.

Andrejeva mama na primer nima nobenih težav s homoseksualnostjo, njena reakcija je zgledna tako rekoč, manj suvereno pa rešuje svoje ljubezensko življenje, se zdi. Najstniku ni prijetno gledati zaljubljenih roditeljev, si mislim, ampak če bi mu hoteli to prihraniti, ne bi bilo pošteno, ne?

Na začetku sem Andrejevo mamo želel prikazati kot manj tolerantno do nekat­erih vprašanj, ki so povezane s seksualnostjo. Pa ni šlo. Sama zgodba je njen značaj peljala drugam. Tudi značaj pripovedovalca Andreja je nekako

oblikoval svojo mamo. Takšen razmišljujoč in občutljiv fant enostavno ne more imeti totalno netolerantne mame. Res pa je, kot ste opazili, da mama glede homoerotike nima nobenih težav, ima pa zato cel kup drugih problemov. Nikakor ni tolerantna do nove žene svojega bivšega moža. Ne samo, da ni tolerantna, v svojem čustvenem pretiravanju je že smešna. In Andrej prav ugotovi, ko pravi, da pravzaprav med njegovimi problemi in problemi odraslih včasih res ni razlik. Želel pa sem, preko nekaterih odraslih likov v romanu, opozoriti tudi na to, da se odrasčajoči človek največ nauči o življenju na podlagi reakcij odraslih. Predvsem najbližjih. Moja ambicija je bila tudi ta, da bi bila Andrejeva zgodba zanimiva tudi za starše. Mladi ljudje nas opazujejo in zato so reakcije staršev in ostalih tako imenovanih odraslih na zadeve okrog seksualnosti pomembne. Otroci nas bodo nekoč, ko bodo imeli svoje otroke, posnemali. Zdelo se mi je važno, da v moji zgodbi odrasli, seveda ne vsi, vsaj včasih reagirajo prav.

Med pojavi, ki jih tudi »evidentirate« in iz njih ne delate kakšne velike drame, je pornografija. Vaša junaka sta si že pogledala kak film in si, ko sta si že dovolj blizu, to tudi povesta. Danes je mogoče vse vedeti o tem, kaj se počne s telesom, preden se mladi sploh prvič dotaknejo drugega, preden začutijo, kaj pomeni dotik. Je vpliv pornografije na razvoj mladih ljudi vseeno manj usoden, kot se utegne zdeti?

Zdelo se mi je pomembno, da spregovorim tudi o tej temi. In to zato, ker je v določenem obdobju mladostništva pornografija skoraj neizogibni del odrasčanja. Mislim, da mladi začnejo brskati po pornografskih vsebinah takrat, ko jih to pač zanima. Tega jim ne moremo preprečiti. Seveda ne mislim, da naj bo pornografija popolnoma dostopna. Nikakor. Kakšnega hudega problema pa

tudi ne predstavlja. Huje je, če se mlad človek nima s kom pogovoriti o svojih problemih, če mora živeti v skupnosti, kjer ni zaupanja, kjer ni topline ... Ampak to so zgodbe za drugačne romane.

Kot že omenjeno, Andrejeva mama je pravi naslov za tovrstne težave, za pravo čustveno podporo najstniku pa je tukaj babica. Zelo lep odnos ste izpisali, skoraj vreden samostojnega romana ... Mogoče pa bom takšen roman nekoč napisal. Sam sem imel takšno babico. In žal popolnoma drugačno mamo, kot je Andrejeva mama. Sicer pa najstniki in mladostniki velikokrat najdejo z babicami in dedki drugačen, bolj odprt način komuniciranja. Mogoče zaradi tega, ker dedkom in babicam ni treba biti več tečni vzgojitelj ali pa tudi zaradi tega (v to drugo bi rad verjel), ker so starejši modrejši, vidijo več življenja za sabo in zato lažje razumejo življenje, ki prihaja. Kaj vem.

Sploh se zdi, da je mladinska proza – ki ste se je pravzaprav lotili pozno – zdaj za vas pomemben žanr. Seveda vaši romani veliko prinesejo mladim, kaj pa prinesejo vam? Kaj lahko poveste, česar drugače ne morete?

Pravzaprav ne delam razlik med pisanjem za mladino in pisanjem za tako imenovane odrasle, ki velikokrat sploh niso odrasli (kar poglejte naše politike!). Razloček je samo v glavnem junaku, katerega značaj določa zgodbo in tudi stil pisanja. Če opisujemo svet skozi oči petnajstletnika, potem je jasno, da bo tudi jezik romana in čustveni svet takšen, kot ga čuti in vidi junak. Moja ambicija je vedno samo napisati dobro zgodbo, ki bo zanimiva za vse bralce. Za mame, očete, babice, Andreje, Gaje, Anje ...

Petra Vidali

Večer, 12. 9. 2019

MOJ JUNAK NOČE VEČ MED GLADIATORJE

Igor Karlovšek: »Če malo pretiravam, lahko rečem, da je roman avtobiografija ... Bil sem zelo tekmovalen otrok in mladostnik. Nikoli nisem popustil.«

(foto arhiv Večera)

Mladinski roman Preživetje je dvodelen, zgodbo o Simonovem iskanju novega življenjskega cilja po prometni nesreči, ki mu je preprečila kariero vrhunskega športnika, o njegovem samopotrjevanju v naravi povežete s kriminalko, ko postane Simon rešitelj ugrabljenega deklice ... Ste od začetka hoteli vse to ali se je napletlo med pisanjem?

Roman se je že dolgo kuhel v meni z vso vsebino. Nič se ni rodilo ali napletlo med pisanjem, razen malenkosti, ki jih prinese dober ali slab dan, ko sedim za računalnikom. Res je tudi, da je urednica predlagala, naj srednji del, to je zgodbo preživetja v naravi, skrajšam in uravnotežim po dolžini z drugim delom. Želel sem poudariti tri pomembne točke. Družino in družinske odnose ter iskanje novega smisla življenja nekoga, ki je dotlej vedel le za šport, je prva, preživetje v naravi druga in razplet z reševanjem ugrabljenega dekleta, ki je pomeni hkrati razrešitev konflikta iz prvega dela, je tretja točka mojega zanimanja. Dramaturško in literarno kritično pa gre za mešanje problemskega in žanrskega

romana. Prvi je pri nas morda precejšen in drugi neupravičeno podcenjen. Z dvodelnostjo, ki jo običajno literarna stroka odklanja, pa sem ustvaril nekaj novega, predvsem v želji po iskrenosti (problem-ski del) in po napetosti (žanrski del) in da bi otroci roman radi brali.

Mislil si, da bo mlade bralce pritegnil predvsem akcijski del, mene pa je najbolj prepričala socialno-psihološka umeščenost protagonista, torej odnosi v družini. Simonova motivacija je sebi, predvsem pa očetu dokazati, da zmore, da je vendarle »zmagovalec«, četudi ne more več tekmovali na smučeh. Staršev, ki hočejo zmagovalce, je v tem tekmovalnem času vse več, kajne? In vse manj jim je to nerodno priznati ...

Upam, da bo bralce pritegnil roman kot celota. Vživel sem se v pisanje, in če malo pretiravam, lahko rečem, da je roman avtobiografija. Besedilo je kar bruhalo iz mene in skoraj ni bilo popravkov. Bil sem zelo tekmovalen otrok in mladostnik. Nikoli nisem popustil. Žal sem majhen in zato v športu nisem zlezel daleč, sem pa igral nogomet, košarko, rokomet. Pa klavir in violino. Glasbo obožujem in naravo tudi. In rad sem junak. Nisem se lotil pisanja zato, da preambiciozne starše postavim na realna tla. To naredi kar življenje samo. To so hude šole za starše in za otroke. Pred leti smo se spraševali, kaj se dogaja na Japonskem, kjer otroci tekmujejo v šolah za boljši uspeh, da se lahko potem vpišejo na boljše šole. Dogajali so se tragedije in samomori. Dovolj sem star in izkušen, da čutim, kako so se naše vrednote spremenile. Tudi naša družba postaja kapitalistično usmerjena v uspeh posameznika. Življenje je postalo šov in biznis. Zmagovalec prinaša denar, kdor je drugi, je že poraženec. Mediji usmerijo žaromete v najboljše, slava pa je kratka in že današnji junak je jutri pozabljen, če ni nove zmage. Goltanje

za slavo, denarjem, uspehi, zmagami ... vse to pa ima svojo ceno. Moj mladi junak to izkusi na svoji koži in noče več med gladiatorje. Noče biti Ilka, ki se vrže v brezno, na glavo. Včasih noge prehudega napora ne vzdržijo.

Verjamem, da večina hoče močne otroke vendarle zaradi otrok samih, zaradi skrbi za njihovo preživetje v krutem svetu in ne direktno za starševsko samopromocijo, ampak vseeno, ali znajo postaviti meje svojim željam za otroke?

Žalostno je gledati, kadar se jim to ne posreči. Takrat so nesrečni sami starši, še bolj pa otroci. Na srečo ni ne v življenju ne v športu bližnjic in se vse običajno postavi pravočasno na svoje mesto. Če dvignejo starši letvico previsoko zaradi lastnih ambicij, otrok ne more čez. Potem se le spomnijo, da je nekaj narobe in se strasti in prevelika pričakovanja umirijo. Ljubezen do otroka običajno prevlada in starši sprejmejo razočaranje, ki je največkrat njihovo in ne otrokovo.

»Preživetveni žanr« se je v zadnjem času populariziral in izrodil z resničnostnimi šovi, v katerih junak poje žuželko, tik preden bi ga od lakote pobralo, seveda, zraven pa nam v kamero odrecitira še njeno hranilno vrednost. Vaš junak je, četudi se mora enkrat na teden pokazati mami, v gozdu res čisto sam in brez pripomočkov. Počnejo mladi kaj takega?

Mladi me vedno znova presenetijo. S fanti in ženo sem večkrat potoval po Skandinaviji na zelo podoben način. Šotor, Kompas, zemljevid, hrana iz narave, ribe, borovnice, brusnice, maline (in nekaj makaronov za zraven pa plinski gorilnik), tri, štiri dni ali kar cel teden. Srečevali smo veliko mladih, ki so hodili po tistih prostranstvih na enak način kot mi. Razdalje so tam ogromne. Počutiš se res majhnega, ko prehodiš sto petdeset ali še več kilometrov, pa ne srečaš človeka niti ne vidiš hiše. Nebo je

kar nekako bližje, in ko se ulije, si hvalen za vsako pridobitev civilizacije. Je pa romantično ob jezeru po naporni hoji speči sveže ujete postrvi, ko si le s svojimi in ni nobenega drugega človeka na svetu. Res pa je, da telefon ne vleče. In do prve ambulante je kakšen teden. Komarjev je pa toliko, da lahko delaš kepe iz njih. Vsak košček raja na svetu ima kakšno napako.

Simonovo preživetje od enodimenzionalnih adrenalinskih avantur loči tudi premišljen odnos do narave, narava je postulirana kot vrednota in ne le kot poligon. Ampak tudi tega niste vključili zato, ker je zdaj modno, ne?

Nisem vedel, da je modno. Naravo obožujem in jo globoko spoštujem in se je hkrati bojim. Vem, česa je sposobna. Gora te pusti blizu samo v lepem vremenu. Če te ujame neurje na visoki višini, je preživetje zelo vprašljivo. Z Marijo sva bila v Andih, taborila na štirih tisočakah in potem obiskovala vrhove, ki so visoki šest tisoč metrov in čez. Ko vstaneš ob polnoči in se podaš v hudem mrazu na goro, kjer grmijo plazovi, kot bi se peljal proti tebi tovorni vlak, ko laziš čez ledeniške razpoke, kjer lahko en korak pomeni tudi zadnjega, takrat čutiš, kako ranljiv si. Narava je tako mogočna, da te to spoznanje vedno znova in znova presune. Če jo spoštuješ in prosiš, naj te spusti blizu, pa je to največje doživetje, kar jih je. Sem strasten ribič, nad in pod vodo. Morje je šele mogočno in stransko, ko se iz prijaznega prelevi v ježno. Nikoli ne ubijam brez potrebe. Imam tudi čebele. Te me »furt« (moja pokojna mama je bila iz Rošpoha) učijo. Ti imaš pamet, one pa milijone in milijone let nagonskega obnašanja. Vedno te naučijo (zame) kaj novega in delajo po svoje.

Da se v vašem romanu znajde kriminal, tudi ne bi smelo biti presenetljivo, četudi se zdi tokrat bolj v funkciji

avanturističnega pospeška. Ugrabitev otrok zaradi izsiljevanja oziroma odkupnin pri nas vseeno še ni, ne?

Vse tisto, kar se dogaja v svetu, slej ko prej pride k nam. Je le vprašanje časa. Otroci niso izvzeti, ko se zgodi kaj slabega, in zgodi se, da prav otroci potegnejo najkrajšo. Zloraba otrok, trgovina z belim blagom, suženjsko delo otrok v tovarnah brez plačila. Vsaj sto milijonov otrok dela vsak dan v nemogočih razmerah po vsem svetu. Starši se razhajajo in otroke uporabijo za orožje v boju s partnerji. Izsiljujejo in pogojujejo obiske pri drugemu roditelju ali pa jih prepovedujejo, onemogočajo. Ne plačujejo preživnin ... Z otroki delamo včasih res kriminalno. Klasične ugrabitve res še ni bilo, so pa že bile ugrabitve zaradi zgoraj navedenih razlogov.

V vaših mladinskih romanih mladim res ni prizanešeno. Zdi se, da jih morda med vsemi pisatelji postavljate pred najtežje probleme in bralec vam verjame, da si teh problemov ne izmišljujete. Pri vas ne kako predvidevamo, da je fikcija dobro podkrepljena z realnostjo. Koliko je res?

Ne. Življenje ne prizanaša. Ko udari strela, ko se utrga plaz, otroci niso izvzeti. Otroci in mladostniki doživljajo travme. Preizkušnje so vedno težje. Samo pogledaš okoli in vidiš, kaj vse se zgrne nanje. A zanimivo je, da se ti mali junaki kar dobro znajdejo in so presenetljivo močni. Takšne prikazujem v svojih romanih. Res so problemi težki, a jih zmorejo. Ne, problemov si ne izmišljujem. Genialni in hkrati neprilagojeni, otroci z izgubljenimi lasmi, otroci, ki prepotujejo pol sveta, otroci, ki jih zlorabijo veliki gospodje, politiki, otroci, ki žrtvujejo

za šport vse, kar poznajo v življenju ... To so moji junaki, moji sinovi, včasih kar sam, tisti, ki jih poznam in živijo v bližini. Nekdo, ki me presune in se potem rodi v meni zgodba, ki jo moram povedati na hitro in na dušek.

Veliki problemi zahtevajo močne mladostnike. Vaši to so ali postanejo. Kako? Zdi se, da za zaslombo vsaj enega odgovornega odraslega. Kako verjetno se zdi, da ga bodo v življenju res imeli? Vsaka težka preizkušnja, ki jo premagáš, te obogati in utrdi. Z otroki ni nič drugače. Otroci ne potrebujejo učkjanja in odrivanja, da nekaj ni zanje ali da jim ni treba delati. Močni in ljubeči starši so vzor, ki mu otroci sledijo ne zato, ker starši tako rečejo, ampak ker začutijo, da je to prav. Toda ali bodo imeli odgovorne starše ali ne, ni mogoče predvideti.

Zadnja leta se manj ukvarjam s pravom in več s pisanjem. Največji projekt mojega mladinskega pisanja je serija Ognjeno pleme. Časovni okvir je leto 599 do 603. Prva knjiga *Pobeg* je izšla spomladi, druga je v tiskarni, tretjo sem ravno končal in nato sledita še dve. Pet knjig o otrocih, ki jih vodijo pogum, medsebojna ljubezen, povezanost in neustrašnost in ki premikajo meje mogočega in vplivajo na potek slovanskega osvajanja naše sedanje domovine. Navdihujoča zgodba o osupljivi sposobnosti otrok v stiski in priložnost, da se mladi bralci zavedo svojih korenin. Vmes sem napisal tudi mladinsko kriminalko, ki bo izšla naslednje leto. Res je tudi, da se ukvarjam z novim romanom za odrasle.

Petra Vidali

Večer, 12. 9. 2019

JUBILEJI

Tatjana Pregl Kobe

RESNIČNI SVET V PRAVLJIČNIH PODOBAH Ob osemdesetletnici Jelke Reichman

Slikarka in ilustratorica Jelka Reichman spada v generacijo ustvarjalk, ki so močno posegle v zgodovino slovenske ilustracije za otroke. S svojim značilnim umetniškim izrazom je v skoraj šestih desetletjih svojega ustvarjanja zaznamovala številne generacije mladih bralcev. Priljubljenost njenih knjig se prenaša iz roda v rod. Današnji očetje in mame, dedki in babice kupujejo knjige iz svoje mladosti za svoje otroke in vnuke. Predvsem slikanice. Njene ilustracije, odprte z navdihom, podprte z rokopisom in razprostrte z barvami, vračajo gledalca njenih slikanic v tista stanja, v katerih se misel in podoba enakovredno srečujeta. Nekje vmes med liričnostjo in likovnostjo leži točka, v kateri iskra na vrhuncu iskrenosti preskoči iz besede v dejanje. Ne gre le za podobo, ne gre le za besede, nekje vmes je ravnovesje, ki ustvari podobo slikanice kot celoto.

Motivni svet Jelke Reichman izhaja iz njenega navdušenja nad drobnimi malenkostmi, predmeti in situacijami iz vsakdanjega življenja, ki jih večina sicer pogosto spregleda. Inventivni ilustratorji so navadno dobri opazovalci in v tem smislu ustvarjalno raziščejo in ulovijo prav to, česar večina ne opazi. Tako so na njenih ilustracijah svoj prostor našli mnogi na videz banalni in nepomembni elementi, ki pa ilustratorici predstavljajo simbolno navezavo na njen osebni, notranji svet spominov in občutkov. V njeni ilustraciji se vidi, da se detajlom ne more izogniti, a biti morajo del celote. »Vidiš lahko cel kup predmetov, starih, zgodovinskih, z vseh vetrov. Eni so bolj dragoceni, a zloženi so v celoto. Tega se poskušam držati tudi pri svojem delu.«¹ Dejstvo je, da vizualne podobe za mnoge junake in predmete, upodobljene v slikanicah, največkrat najde kar pri sebi doma. Zaradi silne želje po nenehni navzočnosti lepih stvari okoli sebe, jih od nekdanjega zbira. Najraje v starinarnicah in na boljših trgih. Že kot otrok je bila lačna lepote, estetskih predmetov, ki jih tedaj ni bilo veliko. Ko je imela svoje gospodinjstvo, jih je začela zbirati, se razveselila ljubke porcelanaste skodelice, petrolejke, kipcev in starih punčk, vsega, kar jo je hranilo s svojo nadčasovno lepoto. Njen dom, kamor mi je bilo dano vstopiti pri pripravi katere izmed njenih razstav, je poln teh predmetov, ker ji dajejo občutek domačnosti in varnosti, poleg tega pa so prijazne stare punčke priručni modeli za njene ljubke ilustracije punčk, mehki plišasti medvedki pa za upodobitve Piki Ja-

¹ Jelka Reichman, *Album slovenskih ilustratorjev*, Mladinska knjiga, 2005, str. 56.

koba ali kakšnega drugega prijazno brundajočega medvedjega nadebudneža. Poleg starih, zgodovinsko bolj ali manj dragocenih predmetov, ki docela zapolnjujejo njen dom, se živi modeli za mačka Murija nemoteno potikajo po hiši ter pomagajo ustvarjati posebno ozračje, ki ga slikarka rabi za svoje ustvarjanje.

Ilustracije Jelke Reichman so marsikdaj sprožilci avtoričinih osebnih zgodb, ki prihajajo iz teh njenih znamenitih zbirk starinskih punčk in vseh drugih ljubkih predmetov, le da se odvijajo na papirni slikovni podlagi. Ta, nekakšen *joie de vivre*, ki lahko veje iz ilustratorčinih del, ji je od nekdaj pisan na kožo in zato poleg nostalgičnega značaja njene podobe vsebujejo tudi kanček humorja in radoživosti. Kot pravi sama, želi s tem, ko omenjene predmete vključuje v svoje delo, ohraniti spomin na čas brezskrbnega otroštva in mladosti ter drugih lepih trenutkov minulega časa. S tem, ko se vrača v preteklost, k nečemu, kar je minilo in česar ni več, hkrati sproža zavest o minljivosti, zaradi česar toliko bolj zaznava vsak trenutek. V takem načinu ustvarjanja ilustracij artikulira pomen besedila, pri čemer tudi sama nostalgično odkriva svojevrstno poetiko kot prijeten spomin na preteklost, na trenutke sreče in ugodja, kar je med ustvarjalci, ki danes tematizirajo mnoge problematične, pereče in tudi boleče teme, vse bolj redkost.

* * *

Rojena je bila 23. avgusta 1939 v Ljubljani, ob pol enajstih dopoldan, takrat, ko astrološko znamenje leva preide v astrološko znamenje device. Zato, pravi, ni več čisti lev in ne še prava devica. A ima značilnosti obeh: sončnost in srčnost ter ljubezen do vsega (od trave, miške, vrabca na oknu in vseh ljudi tega sveta, do dreves, kamnov in sonca ...), pa tudi natančnost, preciznost, vestnost, kar je pri njenem delu še kako pomembno. Za svoje delo je prejela številne nagrade in priznanja: 1972 – odkupno nagrado za grafiko v Slovenj Gradcu; 1974 – Kajuhovo nagrado za mladinske ilustracije in opremo treh letnikov revije *Kurirček*; 1975 – plaketo Zlata slikanica za ilustracije v slikanicah *Maček Muri* in *Šivilja in škarjice*; 1979 – Levstikovo nagrado založbe Mladinska knjiga² za ilustracije v slikanici *Cepecepetavček*; 1983 – plaketo za opremo knjige *Kje je luna* na sejmu knjig v Beogradu; 1984 – bronnasto plaketo za ilustracije v slikanici *Zmaj Direndaj* na svetovni razstavi najlepših knjig v Leipzigu; republiško nagrado Vilko Gliha – Selan hrvaških založb za najlepšo slikanico za ilustracije *Leseni konjiček*; 1985 – priznanje mladinske redakcije Rosica iz Skopja za ilustracije v slikanici *ABC*; 2002 – nagrado Hinka Smrekarja za življenjsko delo; 2005 – Levstikovo nagrado za življenjsko delo; 2007 – nagrado izvirna slikanica za veliko slikanico *Sto ugank*; 2009 – Župančičevo nagrado za življenjsko delo. Leta 2011 je bila izbrana za Slovenko leta.

Mladost je preživela v predmestju Ljubljane, na Vodmatu. Njena starša sta bila učitelja. Med vojno nista imela službe, zato so živeli ob pomoči dedka, ki je bil obrtnik, in babice, ki je obdelovala majhen vrt. Sprva je šolo obiskovala v Koroški Beli, kjer sta po vojni delala njena starša, nato pa na Vrtači v Ljubljani. Vedno jo je vleklo v svoj intimni svet, kjer je lahko brala knjige in je bila doma domišljija. Njen najljubši predmet je bila slovenščina. Po končani VI. državni gimnaziji je študirala

² Vse v tem besedilu omenjene knjige, kjer ob naslovu in letnici ni navedene založbe, so izšle pri založbi Mladinska knjiga.

slikarstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri prof. Mariju Preglju. Nekaj časa je poučevala likovno vzgojo na eni izmed ljubljanskih osnovnih šol, potem pa svoje znanje izpopolnjevala na podiplomskem študiju grafike pri prof. Riku Debenjaku in prof. Marjanu Pogačniku. Po letu 1972 se je profesionalno posvetila likovnemu ustvarjanju za otroke in mladino, v nekaterih delih tudi za odrasle bralce. Ni pa skrivnost, da si včasih vzame čas tudi za slikanje, predvsem za portrete svojih bližnjih. Vse življenje je najraje portretirala otroke, ki so kot modeli spontani, kar jo še posebej privlači. Vse do upokojitve je delala kot svobodna kulturna ustvarjalka. To je pomenilo, da jo je delo spremljalo ves čas in da ni imela določenega urnika, ne točne razmejitve med delom in prostim časom. Tako je še danes, ko riše in slika in ji kar naprej zmanjkuje časa. Od nekdaj so se ji ideje kar naprej zbirale v glavi in srcu, vse, kar se je dogajalo okoli nje in pritegnilo njeno pozornost, je v pravem trenutku našlo prostor v njenih ilustracijah. Ko jih je pri nastajanju ilustracij potrebovala, jih je morala le še narisati. Zaveda se, da ima veliko srečo in privilegij, da v življenju počne to, kar ima (še danes) najraje. Čeprav je bila po končanem študiju večkrat nagrajena tudi na drugih likovnih področjih, se je povsem posvetila knjižnim in revijalnim ilustracijam.

* * *

S svojimi ilustracijami je žela priljubljenost od prve upodobitve Kettejeve zgodbe *Šivilja in škarjice* v knjižni zbirki Čebelica³ (1964), ki ji jo je v upodabljanje zaupala takratna urednica Mladinske knjige Kristina Brenkova, in predelavami za ponovne natis, preko popularnega Ribičičevega *Miškolina* (1969), vse do prisrčnega prikaza Suhodolčanovih *Dvanajst slonov* (1976). Že takrat si je pri svojem delu zastavila cilj z ilustracijami motivirati in navdušiti najmlajše, kar je lahko dosegala samo z iskrenim in prepričljivim likovnim nagovorom. Takim, ki otrokom ponuja lepši in prijaznejši svet, svet živopisnih barv, v katerem je vse podrejeno učinkoviti pripovednosti naslikanih zgodb.⁴ Zato je njen likovni svet od vsega začetka idealiziran otroški svet. S svojimi prijaznimi podobami živali, rastlin in ljudi, predvsem pa otrok, se je priljubila generacijam najmlajših. Ostaja jim zvesta še danes.

Ilustrirala je preko dvesto knjig, mnoge so izšle tudi na tujem, nekatere – lahko bi jih uvrstili med klasike na literarno-likovnem področju – so se mnogim generacijam otrok za vedno vtisnile v spomin: poleg *Mačka Murija* predvsem *Pajacek in punčka*, *Zmaj Direndaj*, *Škrat Kuzma dobi nagrado*, *Cepecepetavček*, *Medvedki sladkosnedki*, *Zlata ladja*, *Pisani klobuček*, *Mižekmiž*, *Levi devžej*, *Uspavanke* in mnoge druge. Njen ustvarjalni opus, v katerem je v začetku prevladovala risba, je že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja postajal opaznejši, ko je po začetnih iskanjih postala risba le osnova za njene slikane ilustracije.

³ Njena prva slikanica *Šivilja in škarjice* (1964) je bila na osmih straneh s črno-belimi ilustracijami, a je ilustratorica dobila še eno priložnost, da jo je za zbirko Velike slikanice leta 1981 na novo naslikala v barvah.

⁴ »Srečo imam, da se moje podobe ljudi tako globoko dotaknejo. Če ne bi tako zelo vzljubili mojih ilustracij, kupovali slikanic in naredili takega buma, nikoli ne bi prišla tako daleč, kot sem. To mi je odprlo vrata in mi dalo moči za sprotno delo.« (*Rasla je Jelka, Najlepše pesmi s podobami Jelke Reichman*, Mladinska knjiga, 2019, str. 365)

Že v slikanici *Moj prijatelj Piki Jakob* (1972) je ob Kovičevem besedilu upodobila medvedka Pikija Jakoba, ki predstavlja značilno otroško življenje v mestu, kar je bilo izhodišče tudi za doživeto in bogato likovno zgodbo o dogodivščinah mačka Murija, pravega meščana z vsemi človeškimi lastnostmi. Zato je med njenimi najbolj znanimi ilustracijami nedvomno tudi slikanica *Maček Muri* (1975) pesnika Kajetana Koviča, kjer je pri uprizarjanju literarne predloge pogumno stopila na samosvojo pot s polno slikarsko barvitostjo in duhovito predrznostjo v izrazih glavnega junaka, plišastega medvedka in njegovih medvedjih prijateljev z gumbkasto privlačnimi očmi. Med odlični, čeprav ne tolikokrat ponatiskovani, spadata slikanici *Dvanajst slonov* (1976) pisatelja Leopolda Suhodolčana, ki kaže prikupno punčko Barbaro – le-ta ima najraje na svetu slone – v kompozicijsko vse bolj dinamično naravnanih prizorih, in *Cepecepetavček* (1979), v kateri nastopajo igrače in predmeti, ki so pisatelja očarali, ko je videl zbirko ilustratorkininih punčk, in mali pritlikavi velikoglavi junak. Iz njenih ilustracij vejejo toplina, ljubkost, prisrčnost in prijaznost. Naslikane postave otrok so izdelane v poudarjeno otroških telesnih proporcih. Obrazi so otroško okrogli, lica so mehka in zdravo zardela, oči so velike, iskrive in polne zaupanja, nosovi so drobni in usta ljubko majhna. Ilustrirani junaki tako na vsakem koraku pripovedujejo o nežnosti, iskrenosti, milini in pristnosti otroškega sveta.

* * *

V knjigah za otroke Jelka Reichman povezuje vse svoje ljubezni. Je slikarka, ki kljub strokovnosti in natančnosti pri slikanju ilustracij – za ozadja uporablja suhi pastel, barvne ploskve izpolni s tempera barvicami, podrobnosti pa se loti z barvnimi svinčniki – dovoli občutjem, da jo vodijo pri ustvarjanju. Čuti nadih poezije ali sporočilo pripovedi. Čuti literarno vsebino za najmlajše, za odraščajoče in tudi za odrasle bralce. Čuti sebe in vse okoli sebe, umetnost in sončnost življenja, iz katerega črpa navdih. Včasih se je spopadla tudi s podobami, kjer je morala izslikati ozračje strupeno mrzlega in hladnega prostora, občutje zagrenjenosti in temačnosti, ker je to zahtevala literarna predloga. Tako se je poglobila tudi v svet lačnih otrok s socialnega dna iz zgodb Prežihovega Voranca: zato so ilustracije za knjigo *Levi devžej* (1971) minimalistične, primerno likovno prečiščene, poleg tega pa je njena barvna paleta hladnejša, kar poudarja ozračje pisateljeve pripovedi. Iskalcem vzorov v preteklosti se je pridružila z ilustracijami za Zupančičevo knjigo *Deklica in kač in druge pripovedke* (1977). Po secesijskih zahtevah celotne podobe knjige jo je opremila z vinjetami in začetnimi incialkami ter tudi s črno-belimi ilustracijami, ujetimi v okvir: ilustracije, ki uhajajo čez rob, ne da bi ogrozile ostro začrtanost, vnašajo secesijsko dekorativnost in kompozicijo, hkrati pa ohranjajo ilustratorkin svet poudarjene lepote. Tudi vsebino del, ki jo je morala prevesti v likovni jezik za odraščajoče bralce, je upodobila s prepoznavno prizadetostjo, srčnostjo in milino, a tudi z doslednim poznavanjem predložene tematike. Tako je za Prešernovega *Povodnega moža* (1985) raziskala in občutila bidermajerski čas stare Ljubljane, takratno življenje, kulturo in način oblačenja. Risarska spretnost, drznost pri uporabi barve, kompozicijska usklajenost med barvo in neštetimi upodobljenimi predmeti, naravo in figurami ter odlično poznavanje obravnavane tematike so bili pri vživetju v to Prešernovo pesnitev bistvenega pomena. Te izjemne podobe še vedno predstavljajo enega od viškov njenega ustvarjanja. Je edina njena knjiga, ki se je

doslej uvrstila med *Bele vrane*.⁵ Kasneje je upodobila tudi Prešernovo *Pesem od lepe Vide* (1987), kjer je izrazito izpostavljena izpovednost kot ena izmed vrednot, ki jo Reichmanova vestno upošteva. Pri teh njenih ilustracijah – redkih, ki niso namenjene najmlajšim otrokom – je opazen slikarkin spoštljiv odnos do pesnikove pripovedi o nesrečni usodi lepe Vide. Slikanica temelji na dinamično zasnovanih in razgibanih prizorih, naslikanih iz najrazličnejših zornih kotov, ki zapletajo in razpletajo vsebino zgodbe.⁶

Velika slikanica po besedilu Kajetana Koviča *Pajacek in punčka* (1984) je skupaj z ilustracijami Jelke Reichman vpisana med klasiko slovenske otroške in mladinske književnosti. Govori o majhni punčki, ki je živela popolnoma sama, imela ni ne mame, ne očeta, ne brata ali sestre. Da ji ni bilo dolgčas, si je izmišljala zgodbe in šivala pisane pajacke iz blaga. Njen najljubši pajacek je oživel vsakič, ko ga je zbodla v srce, in ji pripovedoval čudovite zgodbe, dokler ni bilo srce prepolno iglic in je umrl. To se ji je le sanjalo, je objokano punčko tolažil pajacek, ko se je prebudil in iz njenega srca nežno pobral iglice. Žalostno sporočilo najmanjšim bralcem o osamljenosti, bolečini in trpljenju je ilustratorica upodobila vživeto, tako v umirjenih kompozicijah, s poudarki simbolno pomembnih detajlov kot s premišljeno izbiro umirjenih barv. Barve, ki jih sicer uporablja, so večinoma živahne in čiste, pogosto nežno pastelne, včasih, kadar se v zgodbi pokaže tudi temna stran življenja, pa se živahna barvna lestvica umakne čistejšim odtenkom, tokrat prevladajo otožne modrovijolične barve. Z barvami ilustratorica podaja razpoloženje ali pa z njimi naslika razmerje med resničnostjo in domišljijo.

V slikanici *Medvedki sladkosnedki* (1984) je petnajst pesmi Srečka Kosovela, nežnega opazovalca narave, ki se rad igra ali uživa v miru, in čigar s svetlobo ožarjeno srce ponuja sončne verze. Pesmi, ki so namenjene najmlajšim, odlikujejo domiselnost, živahnost in ritmična zvočnost, kar je v izrazitem nasprotju z njegovo poezijo za odrasle, ki je pogosto temačna. Živalski svet, ki ga je po njegovih pesmih naslikala Jelka Reichman, otrokom na pristrčen način razlaga običaje, ki spremljajo letne čase. Od nekdaj je bila naklonjena tudi ilustriranju slovenskih ljudskih pesmic. Razpoznavnost njene likovne govorice temelji na posebnem odnosu do zgodb, ki jih obravnava in ki se jim posveti z vso vnašajočo pozornostjo. Verjame v lepši svet, takega tudi upodablja, kar kažejo tudi upodobitve otroških ljudskih pesmic z raznih koncev sveta *Čez vodico, čez rečico* (1985) in otroških ljudskih pesmic o živalih *Zajček sivi nagajivi* (2000). Morda té še posebej. Njen stik s preprostimi pesmicami za otroke je neposreden, zato je v teh njenih ilustracijah čutiti eno samo harmonijo. Pravljičnost sveta, ki jo s svojimi ilustracijami snuje, je zgrajena z bogastvom izraznih sredstev, ki jih ilustratorica zanesljivo vodi kot slikarka. Svojo neizmerno domišljijo deli z otroki, tako da jo sprejmejo za svojo, da vanjo verjamejo in si z njo odstirajo nova obzorja v ponujenih zgodbah. Najraje takih, ki se v vizualno podobo ponujajo s kratkimi verzi. S takim vodilom so nastale slikanice *Kdo bo z nami šel v gozdiček* (1986) hrvaškega pesnika Grogorja Viteza, *Abeceda*

⁵ Slikanica po pesnitvi Franceta Prešerna *Povodni mož* (Prešernova družba, Ljubljana, 1985) je bila uvrščena v Mednarodno mladinsko knjižnico v Münchnu (Internationale Jugendbibliothek), največjo knjižnico na svetu za mladinsko literaturo. Knjižnica vsako leto izda katalog *Bele vrane*, v katerega vključijo 200 najboljših novih knjižnih izdaj za otroke iz vsega sveta.

⁶ France Prešeren: *Od lepe Vide*, objava v knjigi *Rasla je Jelka*, Najlepše pesmi s podobami Jelke Reichman, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2019, str. 332–347.

na polju in v gozdu (1986) Nika Grafenauerja in Otona Župančiča ter še vedno zelo popularne in ponatiskovane slikanice *Hi, konjiček* Anice Černejeve (1990). Vse, bolj ali manj poučne, poudarjajo lepoto in prijaznost sveta. Ilustratorka tudi sicer rada mlade bralce popelje čez magični mostiček, ki jim odstre pogled v domišljjsko pokrajino, jim predstavi skrbno zasnovane like glavnih in stranskih junakov ter jim postopno razkrije ključne poudarke zgodb. Pri slikanicah Marjete Novak Kajzer *Arne na potepu* (1995) o majhnem črnem psu, češkega avtorja Karla Hrocha *O goski, ki se je učila peti* (1996) in Polonce Kovač *Mali medo* (2000) ilustratorka igro različnih pogledov uporabi kot vizualni ključ, ljubkost in natančnost, ki se prepletata s humorjem in hudomušno distanco, pa ostajata njena stalnica. Te njene ilustracije pristrčnih živali zato otroke navdušijo, motivirajo in o marsičem poučijo.

* * *

Sodelovanje z Janezom Bitencem, ki je v svojem širokem glasbenem opusu naznačil več kot 450 pesmic za otroke, je obrodilo mnoge sadove. Najprej je ilustrirala Bitenčeve *Tri muce* in druge glasbene pravlјice (1986), nato je leta 1993 za zbirko *Mlada obzorja* (Obzorja, Maribor) ilustrirala *Take božične*, kasneje pa znova za Mladinsko knjigo glasbene slikanice *Poglejte ga, lisjaka* (1996), *Pisani klobuček* (2003), *Vrtljak* (2008) in *Metuljček cekinček* (2015), v kateri je devetdeset vednozelenih pesmic za otroke. Pesmi so prepevale mnoge generacije otrok in jih bodo vedno nove. Z ilustracijami obogatene se lahko tudi zaigrajo, saj so v pesmarici za vse generacije na voljo tudi notni zapisi pesmi in zgoščenka.

Slikopis za otroke *Čez griček v gozdiček* (1995) je sestavljen iz trinajstih kratkih realističnih zgodb Anje Štefan. Literarni liki v slikopisu so večinoma poosebljene živali. Različno dolge zgodbe so napisane v obliki slikopisa, besedilo je torej delno izraženo z besedo in delno s sliko ilustratorke, da se otroci na prijeten način učijo branja. Kot so uganke pesnice Anje Štefan zvočne, preproste in razumljive, tako jih v veliki slikanici *Sto ugank* (2006) Reichmanova nazorno prevaja v podobe. Otrokom so v pomoč pri reševanju ugank, saj se v svoji polnosti, igrivosti in živobarvnosti izvrstno stapljajo s kratkimi verzmi. Ilustracije odlikuje velika risarska spretnost, drznost pri uporabi barve, kompozicijska usklajenost med barvo in neštetimi podrobnostmi ter vživetje v besedilo. Slikanica, ki je postala ena najbolj priljubljenih v zadnjem desetletju, govori večinoma o živalih, igračkah in predmetih za vsakdanjo rabo, ki jih otroci dobro poznajo ali pa se o njih učijo celo s pomočjo ugank.⁷ Iz verzov veje zvočnost, pesmi so preproste in razumljive, pri čemer so najmlajšim bralcem v pomoč pri reševanju še posebej ljubke ilustracije, ki se v svoji nazornosti, igrivosti in pisani barvitosti izvrstno stapljajo z verzmi. Ni presenetljivo, da sta avtorici uspešno sodelovanje nadaljevali pri slikanici *Lonček na pike* (2008) in po nekaj letih ponovili z ugankami. Slikanica *Še sto ugank* (2014) je velika slikanica s stotimi novimi ugankami, zapisanimi z velikimi tiskanimi črkami. V pesničine sodobne prispodobne in opise, ki so blizu današnjim otrokom in jih poznajo iz vsakdanjega življenja, se je vživela tudi ilustratorka z igrivo občutenimi, pristrčnimi ilustracijami. Tudi v teh na eni strani povezanih različnih motivih pričara

⁷ Otroci pri treh do štirih letih se dobro odzivajo na logično sklepanje, zato je zanje (poleg pesmic, pravlјic in pregovorov) predvsem zanimivo reševanje ugank ob pomoči ilustracij.

s čopičem sončne pokrajine otroških iger, očarljivih živali, rajskega cvetja ter vseh motivov, ki jih v likovno pripoved ponuja literarna predloga.

Da še posebej ljubi poezijo, se je pokazalo tudi pri slikanici *Zlata ladja* (2003), v kateri pesmi in ilustracije pripovedujejo zgodbe o Franci izpod klanca, ki ves dan melje hrano, o Juriju, ki riše po stenah in vratih, o kašlju, ki nagaja in razsaja, o urah, ki tiktakajo in uspravajo kužke in bele, črne, zlate in srebrne muce. Osrednje figure so včasih upodobljene na poenotenem barvnem ozadju, drugič je naslikanih detajlov več, a kompozicija je vselej jasno berljiva. Ponekod je opazna uporaba prefinjene perspektive, ki ilustracijam daje posebno globino. V slikanici *Mižemkriž* (2011) je upodobila pesmi Bine Štampe Žmavc, ki upesnjujejo pomembne dogodke v razvoju otroka. S svojimi ilustracijami Reichmanova vedno želi doseči čim bolj doživeto in mamljivo upodobitev tega, kar ji ponuja predloženo besedilo. Pri otrocih poskuša vzbuditi občutek, da je vse, kar je prikazano pravljíčno, lahko tudi resnično, in da je resnično lahko istočasno tudi pravljíčno. Knjiga *Najlepše pesmi o živalih* (2014) prinaša pesmi njej ljubih pesnikov in pesnic za otroke ter nekaj ljudskih. Sama je skrbno izbrala dvaindvajset pesmi o živalih in jih opremila z ilustracijami, ki so prej krasile naslovnice revij *Ciciban* in *Cicido*. Vsaka od njih – od *Kukavice* Janeza Bitenca do *Srne* Mateja Bora in čisto na koncu ljudske pesmice o sinički, ki poje cici cici do, kljub temu da je zunaj še zima – govori o drugi živali. Kot se Reichmanova pri ilustriranju pogloblja v neomejen domišljíjski svet otrok, tudi pri ilustriranju tako različnih živali najprej razišče njihove značaje. Primarni namen slikanice je spodbujanje kreativnega spoznavanja živalskega sveta s podobami, ki naj bi pri otrocih vzbudile željo po nadaljnjem raziskovanju živalskega kraljestva. V tem smislu je podobno strokovno podkrepljeno izpeljana tudi slikanica, ki otrokom nazorno približa sadje: zakladnico zanimivosti ter spremenih dejavnosti ponujajo zabavne pesmi o sadju Anje Štefan v slikanici *Sadje z naše ladje* (2016). Tako kot gredo hitro v uho pesmice, se zvedavega otroka dotaknejo prikupne in z vso natančnostjo z barvnimi svinčniki, suhimi pasteli in tempero izrisane ilustracije. Vsak kos sadja je docela realistično predstavljen, v slikanici nastopajo tudi značilno prísrčni otroci. Poučnemu besedilu so primerna spremljava ilustracije, v katerih ilustratorica ostaja zvesta svojemu slogu. Znova ji je uspelo z enostavnimi, a dobro izbranimi likovnimi prizorčki verze interpretacijsko odpreti in mlademu bralcu ponuditi možnosti različnega, večravninskega vstopa v dogajanje.

Slikanica *Hiša norčij* (2018) z verzi Jelene Isak Kres je nastajala drugače kot večina ilustratorkinih slikanic. Ljubke miške in papagaji, mali rakuni na rokah, muzikalični slon, pingvini na sankah, zajčki v klobuku, male opice, ki igrajo bobne, in kužki, ki igrajo nogomet, so najprej nastali v podobi, šele nato tudi v besedi. Pri ustvarjanju teh samostojnih podob ni Reichmanova prav ničesar podcenjevala. Za zamišljene podobe je izkoristila ves svoj slikarski potencial, skrbno se je posvetila celostni podobi vsakega motiva, hkrati pa je bila pozorna na najmanjše podrobnosti, ki so prav tako pomembni členi posamične ilustracije, ki že same po sebi ponujajo zgodbe. Na njihovi osnovi so v založbi literarni del zaupali mlajši prevajalki Jelene Isak Kres. Njen pesniški prvenec je torej nastal ob opazovanju že ustvarjenih ilustracij, kar je zanimiv eksperiment, ne pa novost med slovenskimi slikanicami.⁸

⁸ Tako sta, recimo, nastali slikanici *Koncert* (2005), za katero je po ilustracijah Dušana Kluna verze napisal Tone Pavček, ilustracije Arjana Pregla za slikanico *Modro ne bo* (2013) pa je z verzi obogatil Tomaž Šalamun.

* * *

Ilustracije (redno sodeluje tudi z revijama *Cicido* in *Ciciban*) in vse druge podobe za otroke so tople, prijazne, prikupne, igrive, vesele, nežne, osrečujoče. So skladne z besedilom in likovno dognane ne glede na dolžino besedila. Odlikujejo jih velika risarska spretnost, drznost pri uporabi barve, kompozicijska usklajenost med barvo in neštetimi upodobljenimi predmeti, naravo in figurami ter odlično poznavanje tematike. Tako kot prisluhne občutjem, ki ustrezajo nastajajočim knjigam, se je pred desetletjem vživela tudi v petdesetmetrsko poslikavo pročelja nove pediatrične klinike v Ljubljani ter zanj – po naročilu Ministrstva za zdravje Slovenije – naredila ustrezne predloge. Monumentalni pravljичni spomenik *Štirje letni časi* je bil realiziran leta 2009. V simbolno pomenljive podobe letnih časov je Jelka Reichman naselila zdrave, srečne in vesele otoke, s čimer je sledila svojemu osnovnemu poslanstvu, osrečevanju. Tudi zato ne preseneča, da je zmodelirala kar nekaj punčk. In naredila *Dojenčkov album* (2007), ki je doslej našel dom že pri več kot 62.000 lastnikih. Njene ilustracije se pojavljajo tudi na mnogih voščilnicah, razglednicah in koledarjih za UNICEF, lončkih, darilnem papirju, darilnih vrečkah in po letu 2000 na natečajih izbranih predlogah za znamke Pošte Slovenije, ki so bile potem tudi večinoma realizirane. Knjiga *Čudežni vrt* (2009) je prva ilustratorkina antologija, ki jo je založba pripravila ob sedemdesetletnici njenega rojstva. Letos pa je ob njeni osemdesetletnici pri Mladinski knjigi⁹ v razkošni, jubilejni izdaji izšel nov antološki izbor ilustracij, ki jih je ustvarjala po pesniških predlogah. V knjigi *Rasla je Jelka* (2019) je več kot dvesto ilustracij pesmi predvsem po izboru ilustratorke. Poleg mnogih ljudskih pesmi njene podobe krasijo rime in uganke mnogih pomembnih slovenskih avtorjev za otroke od Frana Levstika do danes. Uvodno besedo (objavljeno v rokopisu) je napisala Jelka Reichman, knjigi je dodan tudi fotoalbum o njenem življenju ter nekateri citati likovnih in literarnih kritikov o njenem delu.

Imela je tudi veliko razstav, manjših in obsežnejših. V galerijskem okolju, v katerem so predstavljene originalne ilustracije, lahko veliko bolj natančno opazujemo tudi vse slikarske podrobnosti. Kvaliteta ilustracij se pokaže predvsem pri prefinjenih barvnih prehodih ter nanosih barve, s katerimi ilustratorka dosega skorajda otipljivo mehko, čeprav večinoma uporablja močne in intenzivne barve. Bolj so opazni tudi svetlobni poudarki, s katerimi gradi tudi najbolj nežne in lirične naglase. V nasprotju z galerijsko postavitvijo je knjižna izdaja sklenjena celota, v kateri si ilustracije sledijo v točno določenem zaporedju in jih bralec dojema sočasno z zveni in pomeni besed. Izbor ilustracij iz različnih zgodb pa lahko na razstavi ustvari čisto svojo pripoved ter tako gledalcu ponuja možnost osebne domišljjske

⁹ Ilustratorki za otroke vseh generacij, ki so imeli v rokah knjige z njenimi ilustracijami v zadnjih petinpetdesetih letih, je s svojo priljubljenostjo lahko hvaležna predvsem založba Mladinska knjiga, s katero ilustratorka sodeluje že od leta 1964. Od takrat do danes je natisnila več kot dva milijona knjig s podobami Jelke Reichman. Največ, kar dvesto tisoč izvodov je bilo natisnjene slikanice Kovičevega *Mačka Murija* in sto tisoč slikanice *Moj prijatelj Piki Jakob* ter prav toliko slikanice *Šivilja in škarjice* Dragotina Ketteja. Od leta 2001 vsako leto izide pravljичni koledar z njenimi ilustracijami, ki vse leto krasi več kot deset tisoč domov. Prva antologija *Čudežni vrt*, zgodbe in pesmi s podobami jelke Reichman (2009) je bila doslej natisnjena v 30.000 izvodih. Že prvi natis nove antološke knjige *Rasla je Jelka* na 384 straneh je izšel v nakladi 5500 izvodov, kar je izjemno visoka številka za slovenski knjigotrški prostor.

interpretacije. Nekaj njenih ilustracij, ob katerih je umetnostna zgodovinarica Maruša Avguštin med drugim zapisala, da »življenjski optimizem in ljubezen do otrok, ki veje iz slikarkinih ilustracij, dobiva v današnjem času zopet veljavo«, je tudi v zbirki ilustracij Galerije Šivčeva hiša v Radovljici.

Kot se je usoda knjižne ilustracije kot posebne likovne zvrsti v zgodovini spreminjala, tako se je tudi kritiško vrednotenje te pomembne vizualne ustvarjalnosti. Sprejemanje in zavračanje določenih smeri ilustriranja ni enako kot pred pol stoletja, spremenili so se pogoji, namen in posledično tudi kriteriji. Če smo včasih govorili, da je ilustracija spregledana likovna zvrst, temu danes ni tako. Ves svet je preko elektronskih medijev na dlani današnji mladi generaciji, ki odrašča ob sintetičnih dražljajih, ki sevajo iz naprav, nenehno navzočih v naših dlaneh. Prav zato je ta likovna zvrst vse bolj pomembna za vzgojo mladih generacij. Dober ilustrator mora znati pripovedovati s svojim nagovorom, ki mora biti nedvomno utemeljen s slikarsko izkušnjo. Le-ta je razvidna iz uporabe barv, tehnike in veščine ilustriranja z njimi, pa tudi v izrabi svetlobe kot ene temeljnih prvin slikanih zgodb, hkrati pa mora vsem besedilom najprej zlesti pod kožo, jih posvojiti.¹⁰ Jelka Reichman se v svojih delih veliko ukvarja tako s samo vsebino kot tudi z medijem podobe in oboje poskuša uravnoteženo spojiti v enovit likovni izraz. Zanj ustvarjanje vsake nove ilustracije zahteva skrajno zbranost, navdih in potrpljenje, taka potreba po izražanju skozi slikanje je del nje, odkar pomni. Risanje je zanj način življenja, karkoli gleda, karkoli jo obdaja, poveže s svojim delom. Seveda je risala za svoja otroka, hčerko in sina, ko sta bila majhna, in potem za njune otroke, svoje vnuke. In za vse otroke, ki imajo radi knjige in pravljičen svet v njih. A ves čas je tudi hranila otroško dušo v sebi in se s svojimi liki potepala po ljubljnem mestu¹¹, v katerem živi že vse svoje življenje.

Viri

Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino, 1945–1975. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975.

Tatjana Pregl, 1979: *Slovenska knjižna ilustracija.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mednarodna mladinska knjižnica v Münchnu, katalog *Bele vrane: Slovenske Bele vrane (1984–),* spletna stran Slovenske sekcije IBBY (zapis: Zalika Snoj Verbovšek): http://www.ibby.si/images/stories/ibby/Bele_vrane/Slovenske_Bele_vrane_19842017.pdf.

Tatjana Pregl Kobe, 1993: *Jelka Reichman: Ilustracije*, zloženka. Kanal ob Soči: Galerija Rika Debenjaka.

Tatjana Pregl Kobe, 1998: *Upodobljene besede.* Grosuplje: Mondena.

Maruša Avguštin, 2003: *O ilustracijah in ilustratorjih*, katalog *Zbirka ilustracij.* Radovljica: Galerija Šivčeva hiša. 7–11.

Album ilustratorjev, *Jelka Reichman.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. Str. 56.

Kristina Picco, 2012: *Slikanice za mladostnike in odrasle.* Bukla 76 (4. 4. 2012).

¹⁰ Tatjana Pregl Kobe, *Ilustracija v času, ki na avtocesti informacij drvi mimo nas* (predavanje), Galerija Velenje, 1. 10. 2019.

¹¹ Leta 2016 je Jelka Reichman postala častna meščanka Ljubljane.

Tatjana Pregl Kobe, 2014: *Ilustracije ugank Jelke Reichman*. Kranj: Mestna knjižnica Kranj, katalog, 18. 12. 2014–18. 3. 2015.

Nataša Smolič, 2019: *Čudoviti svet ilustracij*, 13. Slovenski bienale ilustracije, katalog. Ljubljana: Cankarjev dom in Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov – ilustratorska sekcija, 27. 3.–19. 5. 2019, str. 6.

Barbara Pokorny, 2019: *Vsi smo včasih radi otroci*. Uvod v katalog razstave *Jelka Reichman: Ilustracije za vse generacije*. Velenje: Galerija Velenje, 5. 9. 2019–5.10. 2019.

Tatjana Pregl Kobe, 2019: *Ilustracija v času, ki na avtocesti informacij drvi mimo nas*, predavanje. Velenje: Galerija Velenje, 1. 10. 2019.

Milena Koren Božiček: *Najbolj zanimiva je lepota*. strokovno besedilo v katalogu razstave *Jelka Reichman: Ilustracije za vse generacije*. Velenje: Galerija Velenje, 5. 9. 2019–5.10. 2019.

Rasla je Jelka. Najlepše pesmi s podobami Jelke Reichman. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2019.

ODMEVI NA DOGODKE

ZGODBE STARANJA

Pod pokroviteljstvom slovenske nacionalne komisije za UNESCO (SNKU) letos že četrto leto poteka projekt, ki odpira medgeneracijski dialog o staranju kot fenomenu, ki je za sodobno družbo ključen, saj se staramo mi sami, naši najbližji in, kot v zadnjem obdobju vedno bolj poudarjamo, tudi celotna družba, hkrati pa kompleksen pogovor o njem, tudi zaradi strahu pred fiziološkimi in družbenimi spremembami, ki jih prinaša staranje, vztrajno izostaja. Osrednje mesto v projektih ima kakovostna, predvsem otroška in mladinska literatura, ki lahko posamezniku predoči fenomen, ki se mu sicer vztrajno izmika, odpre dialog o tabuiziranih temah, kakršna je odločanje o lastnem koncu, in, tako preko knjig, ki so namenjene različnim generacijam kot preko medgeneracijskih bralnih srečanj, poveže različne generacije. Hkrati pa so projekti bistveno interdisciplinarni – temeljijo na hipotezi, da je staranje kompleksen fenomen, ki ga lahko razumemo šele, ko ga osvetlimo z različnih strani – na primer z vidika znanosti, filozofije in umetnosti – ko zamenjamo enega od pogledov, je okrnjena tudi slika, ki nam jo ponujajo ostale perspektive, saj se njihovi pogledi pomembno pokrivajo. Dejstvo je, da nam danes starost pomeni nekaj, kar določajo tako fiziološke spremembe kot spremembe v družbenem položaju in lastni samoidentiteti. O projektu Skozi knjige k pogovoru o starosti in delavnicah z osnovnošolci, ki so potekale v okviru projekta, sva v prispevku *Skozi knjige k pogovoru o starosti* (Otrok in knjiga, št. 98, str. 32–44) že pisali z mag. Tilko Jamnik. Medtem ko so tudi v naslednjem letu (projekt *S knjigami in filmi do znanosti in etike*) osrednji del predstavljale delavnice, tokrat s srednješolci (bodočimi vzgojitelji) in starejšimi, je v letu 2018 osrednji del projekta predstavljala konferenca *Zgodbe staranja*.

Konferenca in spremljevalni projekti

Tudi mednarodna konferenca s spremljajočimi dogodki, ki je potekala v sodelovanju s SNKU, Inštitutom Nove revije, Slovensko sekcijo IBBY, z založbami Zala, Miš in Mladinska knjiga, Osnovno šolo Venclja Perka ter Vodnikovo domačijo, je izhajala iz povezave različnih pogledov na staranje. Na konferenci so nastopili vodilni domači in tuji strokovnjaki s področja preučevanja starosti na področju znanosti, filozofije in literature in strokovnjaki, ki se ukvarjajo z odpiranjem dialoga o staranju. Kot je poudaril prof. Tom Kirkwood z Univerze v Newcastleu, ki je v prvem delu konference, namenjenemu znanstvenemu pretresu starosti, nastopil poleg

izjemnih domačih strokovnjakov, prof. Zvezdana Pirtoška in prof. Gregorja Majdiča, zviševanje pričakovane življenjske dobe ni problem, ampak zgodba o uspehu. Hkrati pa gre za zgodbo, ki vnaša bistvene spremembe v strukturo naše družbe, s tem pa tudi v njeno delovanje. Potrebne so spremembe v zdravstvenem pa tudi v izobraževalnem sistemu. Potreben je drugačen pogled na svet, na možnosti, ki jih prinaša medgeneracijsko sodelovanje pa tudi lastno zasnavljanje aktivnega življenja v starosti. Pri oblikovanju drugačnega pogleda pa je pomembno tudi povezovanje z literaturo in filozofijo. Tako je že v okviru konference prof. Ingrid Tomkowiak z Univerze v Zürichu izpostavila kompleksno strukturo medgeneracijskih odnosov v klasiki švicarske otroške literature *Heidi* Johanne Spyri in filmskih adaptacijah te knjižne predloge, doc. Valentina Hribar Sorčan pa vlogo spominov za posameznikovo dožemanje sveta in samega sebe kot tistega elementa, ki bistveno sodoloča tudi posameznikovo dožemanje in sprejemanje starosti. Nina Mav Hrovat, strokovnjakinja s področja predšolske vzgoje, je izpostavila pomen odpiranja kompleksnih tem, kakršni sta staranje in smrt, s katerimi se najmlajši dnevno srečujejo in jih premlevajo, pa če smo na to pripravljeni ali ne, mag. Tilka Jamnik pa tisto orodje, ki nam lahko bistveno pomaga pri odpiranju tovrstnega dialoga – kakovostno knjigo.

Trajnostni vpliv

Interdisciplinarno povezovanje je naletelo na dober odziv pri vseh spektrih udeležencev, od strokovnjakov do pedagoških delavcev, mentorjev branja in starejših z željo po zasnutju aktivne starosti. Po našem mnenju gre za projekte, za katere je bistveno, da v okolju pustijo trajnejši pečat. V ta namen sva dr. Tina Bilban in mag. Tilka Jamnik zasnovali didaktični priročnik *Knjige na temo staranja in starosti*, ki je v letu 2018 izšel pri založbi Miš, v letošnjem letu pa bomo oblikovali tudi spletno stran *Zgodbe staranja*.

Didaktični priročnik *Knjige na temo staranja in starosti*

Didaktični priročnik izhaja iz sedmih izbranih knjig, primarno namenjenih različnim starostnim skupinam ali profilom bralcev – od slikanic (Ida Mlakar – *O kravi, ki je lajala v luno*; Reeve Lindbergh – *Babica moja pogosto pozabi*), zbirki kratkih zgodb (Maša Ogrizek – *Koko Dajsa v mestu*), otroških in mladinskih romanov (Ivona Brezinova – *Bombonček za dedija Edija*; Marjolijn Hof – *Pravila treh*) do poučnih knjig in priročnikov (dr. Tina Bilban – *50 abstraktnih izumov*, dr. Vojko Kavčič – *Umovadba*), hkrati pa njihovo obravnavo dopolnjuje z drugimi predlogi za branje. Avtorici predstavlja didaktične nasvete in ideje, kako z izbranimi knjigami odpirati dialog o staranju, pri tem pa literaturo povezovati z drugimi področji, od znanosti do filozofije, predvsem pa spodbujati kritično razmišljanje in dialog z/med bralci. Glavni namen priročnika je, da njegovi uporabniki ne sledijo zgolj predstavljenim idejam, temveč dobijo predvsem uvid v izjemne možnosti, ki jih pri odpiranju dialoga o kompleksnih temah ponuja literatura, ter v pomen interdisciplinarnega povezovanja področij. To ima lahko pomemben vpliv tako na boljše razumevanje obravnavanega fenomena kot na popularizacijo branja, saj lahko pot do knjige odpiramo tudi preko dobrih filmov, znanosti ali pogovora o bralčevih

lastnih izkušnjah in tako k ljubezni do branja spodbudimo različne potencialne bralce. Pomemben vidik didaktičnega priročnika je tudi predstavitev možnosti, da kakovostno knjigo ponudimo različnim vrstam bralcev, ne glede na to, komu je bila primarno namenjena. Kot se je izkazalo že tekom delavnic v okviru projektov, lahko s kakovostno otroško ali mladinsko knjigo starejšim odpremo svet mladih, tematiko medgeneracijskega razumevanje ali spodbudimo medgeneracijsko branje. Po drugi strani so strokovna dela pomembna opora učiteljem, vzgojiteljem in/ali mentorjem branja, ki s pomočjo otroške in/ali mladinske literature z najmlajšimi odpirajo tematiko staranja in smrti, ob tem pa se lahko znajdejo pred zagonetnimi otroškimi vprašanji, ki zahtevajo svoj odgovor.

Spletna stran *Zgodbe staranja*

V okviru projektnega dela smo prišli v stik s številnimi posamezniki in organizacijami, ki s svojimi projekti in dejavnostmi odpirajo dialog o staranju, pridobivajo nova znanja o staranju, spodbujajo aktivno staranje in medgeneracijski dialog. Nekatere izjemne projekte smo predstavili tudi na konferenci *Zgodbe staranja*. A dejstvo je, da večina teh projektov poteka v lokalnih okoljih, skritih pred mediji in najširšo javnostjo. Prepričani, da tovrstni projekti prinašajo dragocena znanja in izkušnje, ki lahko pomembno doprinesejo k vzpostavljanju sorodnih projektov v drugih okoljih ali pa preprosto prepričajo posameznike in/ali organizacije, da se pridružijo predstavljenim projektom in postanejo del njihove zgodbe staranja, smo se odločili, da v letu 2019 vzpostavimo spletni portal, ki bo omogočil povezovanje različnih znanj in izkušenj. Spletni portal je dostopen na naslovu www.zgodbestaranja.com. Vse, ki bi želeli na spletni strani predstaviti svojo zgodbo staranja, pa vabimo, da si ogledajo navodila za pripravo prispevka na spletni strani in/ali se po dodatne informacije obrnejo na avtorico prispevka.

Tina Bilban

21. EVROPSKA KONFERENCA O PISMENOSTI

Od 3. do 7. avgusta je v Kopenhagenu potekala 21. Evropska konferenca o pismenosti. Organiziralo jo je Dansko nacionalno združenje učiteljev branja/bralnih mentorjev (Landsforeningen af Læsepædagoger) skupaj z Zvezo evropskih bralnih društev FELA (Federation of European Literacy Associations). Nosila je naslov *Iz preteklosti se učimo za prihodnost: pismenost za vse* (Learning from the Past for the Future: Literacy for All).

Na konferenci je bilo več kot 500 udeležencev z vsega sveta: največ iz evropskih držav, prišli pa so tudi gostje iz Avstralije, Ugande, Južne Koreje ... Iz Slovenije nas je bilo okrog 10. Več kot polovica udeležencev (torej več kot 250) je sodelovala na konferenci aktivno: z referatom, delavnico ali s plakatom.

Vse oblike prispevkov so bile razdeljene v šest sklopov (opredeljene glede na 11. točko *Deklaracije o pravicah evropskih državljanov do pismenosti*: http://www.eli-net.eu/fileadmin/ELINET/Redaktion/user_upload/Decl._lit._rights_flyer_SL1.pdf): zgodnje ukrepanje, kvalitetno poučevanje, digitalne kompetence, spodbudno okolje, učenci s posebnimi potrebami in vseživljenjsko razvijanje bralnih spretnosti.

Na konferenci s(m)o slišali tudi tri prispevke slovenskih udeleženk, in sicer dr. Veronike Rot Gabrovec, ki se je ukvarjala s priredbami in skrajšavami literarnih klasikov, Sabine Burkeltja in Drage Jeretina Anžin, ki sta predstavili projekt OŠ Rodica *Branje ne pozna meja*, ter Petre Potočnik, ki sem govorila o razvoju slovenske nacionalne mreže za pismenost in bralno kulturo, kot jo razvijamo skozi Nacionalni mesec skupnega branja in komunikacijsko akcijo Beremo skupaj. Predstavila sem potek lanske akcije, pa tudi že zasnovo akcije v letu 2019. Slušatelj je posebej navdušila vizualna podoba akcije pa tudi odzivnost podpornikov in izvajalcev. Vse tri predstavitve so bile dobro obiskane in spremljane z veliko zanimanja. Pogovori o obravnavanih temah so se odvijali še po predstavitvah.

Vsak dan je bilo na programu tudi eno daljše plenarno predavanje priznanega domačega ali tujega govorca. Na konferenci so nastopili:

- prof. Carsten Elbro z Univerze v Københavnu, ki je razmišljal o digitalni komunikaciji, spremenjenem položaju branja in pisanja v današnjem času, novih načinov poučevanja mladih generacij ter novih pristopih motiviranja za branje.
- prof. Byeong-Young Cho z Univerze v Pittsburghu se je osredotočil na razvijanje bralnih spretnosti pri specifični disciplini (zgodovini) s pomočjo besedil iz različnih virov. Orisal je nekatere teoretična ozadja projekta in primere medresorskih nalog, ki vključujejo besedila in kritično branje v internetnem okolju z uporabo digitalnega opismenjevanja.

- prof. Kate Nation z Univerze v Oxfordu je orisala otrokov bralni razvoj s psihološkega vidika. V svojih raziskavah se namreč ukvarja z razumevanjem besedila ter odnosi med govorjenim in zapisanim jezikom. Osredotoča se na mehanizme učenja jezika, skuša pa odgovoriti tudi na vprašanja, zakaj se učenje in razumevanje jezika nekaterim otrokom zdi tako naporno.

Skozi izsledke raziskav z različnih koncev sveta, velikega števila predstavljenih primerov dobrih praks, predstavitve različnih pogledov na branje, bralno kulturo in bralno pismenost, razmišljanja o položaju branja in pismenosti ter iskanje novih načinov za poučevanje in promoviranje branja se je pokazalo, da je pismenost bistveni pogoj za vse vrste učenja. V družbi, v kateri se nenehno širi nova tehnologija in spreminja delovno okolje, se kaže, da pismenost ni več omejena le na otroštvo in mladostniška leta, ampak jo je potrebno prepoznati kot vseživljenjsko potrebo.

Dan pred uradnim začetkom konference je potekal tudi občni zbor Zveze evropskih bralnih društev FELA, kjer so predstavniki Irskega bralnega društva že napovedali 22. Evropsko konferenco o pismenosti, ki se bo odvijala julija 2021 v Dublinu.

***Petra Potočnik**, Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS
nacionalna koordinatorka za Nacionalni mesec skupnega branja*

OCENE – POROČILA

VSI OTROCI PRIDEJO IZ TREBUHA, AMPAK ...

Ana Kalin: *Nala*. Ilustracije Maša Kozjek. Mladinska knjiga, Ljubljana 2019 (Knjižnica Čebelica; 462).

Ko smo se s hčerko učili barv, sem pri prebiranju slikanic večkrat izkoristila priložnost in ponavljala imena različnih odtenkov. In tako smo naleteli tudi na kožno barvo. Šele ko sem naglas izrekla »To je kožna barva« in istočasno zagledala male rjave roke, ki so slikanico držale, sem se zavedela absurda tega pojmovanja. To je le eden izmed konceptov, ki so bili do takrat v moji glavi zasidrani kot 'normalni' in 'samoumevni' in na katere gledam z drugačnimi očali, odkar sva z možem v Gani prvič dobila hčerko v naročje.

Ne gre za citat iz slikanice *Nala*, pač pa za del zapisa, ki sem ga našla na spletu med brskanjem za informacijami, kdo se skriva za imenom Ana Kalin. Knjiga je namreč avtoričin knjižni prvenec, porojen, kot se pokaže, iz avtoričine lastne izkušnje. Tako kot mamica iz knjige, je namreč tudi sama mama deklice, ki se je rodila v Afriki, in kot zapiše v omenjenem citatu, je imela pred izkušnjo materinstva v glavi številne koncepte, ki so se hitro izkazali za neustrezne. Za širjenje pogleda si prizadeva tudi s pričujočo slikanico, ki ni le knjiga o posvojenih otrocih, ampak tudi o različnih barvah kože in različnih življenjskih okoliščinah.

Da to nujno potrebujemo, predvsem kot izhodišče za pogovore z otroki, pa tudi za kakšen samopremislek, se mi je pokazalo že med pisanjem tega zapisa, med katerim sem se zalotila, da niti ne vem,

kako določene stvari ustrezno ubesediti; ali se, denimo, otroka posvoji v Afriki ali posvoji iz Afrike ...? Zgodba, ki je postavljena v Ljubljano oziroma umeščena med Ljubljano in Kenijo, je sicer, kot slikaniškemu besedilu pritiče, kratka in enostavna, a hkrati odpira številna (velika) vprašanja, nekatera konkretno, nekatera posredno – iz katerega trebuha je deklica prišla (ko izve, da ni prišla iz maminega trebuha, Nala, ki jo vodi simpatična otroška logika, vpraša, če je prišla iz tatovega ...), kako je prišla iz Kenije v Slovenijo, zakaj je ženska, ki jo je rodila, ni mogla obdržati, ali bi lahko imela bratca ali sestro, zakaj ni prišla iz trebuha svoje (slovenske) mame itd. Večina otrok, ki si bo ogledovala slikanico, bo verjetno zastavila tudi vprašanje, zakaj je dekličina koža tako temna ipd. Ob zgodbi o posvojitvi, ki dinamično poteka med dekličinimi vprašanji in odgovori njenih staršev, avtorica izriše tudi živahne (in idilične) družinske odnose: skupaj pečejo »lapačinke«, mama in očka znata prepoditi leve, tigre in druge strahove, doma najdejo čas za skupno igro, pred spanjem so obvezni poljubčki ...

Knjiga *Nala* ne samo v besedah, pač pa tudi v podobah v naš (knjižni) prostor vnaša dragoceno »pisanost« in pestrost – ne samo z glavno junakinjo, pač pa tudi v detajlih, kakršna je na primer njena igračka punčka, ki je temnopolta, v prizoru iz vrtca pa v vozičku vidimo tudi igračko dojenčka, ki je prav tako temnopolta. Če dobro premislimo in se sprehodimo po izvirnih slovenskih otroških slikanicah (do podobnih rezultatov bomo

prišli tudi, če starostno stopnjo bralcev dvignemo), ugotovimo, da so naši knjižni junaki monobarvni – beli odrasli in beli otroci. Šele v zadnjem času se kažejo (založniške) težnje po upoštevanju različnosti na vseh možnih področjih, kar je bržkone posledica zahtev tujega trga. Če se še za trenutek pomudim pri barvah – ne kože, pač pa knjige; ilustratorica Maša Kozjek, ki ji upodabljanje prizorov iz družinskega življenja ni tuje, se je odločila za zemeljske tone, predvsem za oranžno, rdečo in rjavo. Po eni strani s tem zajame geografski moment zgodbe, lovi torej savanski afriški duh (ne smemo pozabiti, da bi bila sicer barvna paleta Kenije lahko tudi belo-modro-turkizna, saj je del države obmorski), po drugi pa ji to pride prav tudi pri ustvarjanju tople, prijazne, varne in ljubeče atmosfere, ki preveva Nalino zgodbo: »Zdaj smo skupaj in nihče ne bo nikamor odšel. Ti boš ostala z nama in midva s tabo.«

Legendarna knjižna zbirka Čebelica, ki redno skrbi za kakovostno raznovrstnost, tako kar se tiče literarnih vrst kot nabora avtorjev, je torej letos postregla z dvema izstopajočima knjigama – na eni strani s prvencem, torej z *Nalo*, ki v naš prostor prinaša deloma novo in deloma redko naslovljeno in zato zelo dobrodošlo tematiko, ob njej pa še z *Drevesom* Tomaža Pengova in ilustracijami Polone Lovšin, s čimer so obeležili sedemdesetletnico rojstva velikega kantavtorja.

Gaja Kos

1000 UND 1 BUCH 2018

Osrednja tema **prve številke** avstrijske revije *1000 in 1 knjiga* je posvečena blagu, snovi v literaturi. V prvem prispevku *Nachdenken über Stoffe* (Razmišljanje o blagu) Annette Kautt osvetli nekatere

značilnosti snovi v literarnih delih. V nekaterih delih se neka snov izrabi, v nekaterih ostane stoletja neokrnjena, kot so na primer mitološka, religiozna, zgodovinska dela, pa tudi v nekaterih sodobnih literarnih delih. Kar nekaj snovi iz preteklih del je uporabljenih, posodobljenih in prirejenih v sodobni literaturi, pri čemer pa nekateri avtorji niso bili uspešni in je vprašanje, kako taka dela sprejemajo današnji mladi. Kaj bodo npr. odnesli otroci od posodobitve Grimmov *Rdeče kapice* v slikanici iz leta 2017 Sebastiana Menschenmoserja *Rotkäpchen hat keine Lust* (Rdeča kapica nima nobenega veselja), v kateri Rdeča kapica nima nobenega veselja, da bi kaj nesla babici za rojstni dan. Volk je nad tem tako zgrožen, da sam speče babici pecivo, se z njo spoprijatelji in poslej tudi skupaj zaživita. Za skrbno posodobitev in uspešno predelavo snovi pa navaja zgodbo o svetem Martinu v verziji Heinza Janische z ilustracijami Brigitte Heiskel *Der rote Mantel. Die Geschichte vom Heiligen Martin* (Rdeč plašč. Zgodba o svetem Martinu) iz leta 2015, v kateri je zgodba o svetniku povezana z otrokom Amirjem, ki je begunec.

Susan Kreller opiše v svojem prispevku *Eine Greisin am Altglascontainer* (Starka ob zabojniku za staro steklo) nekaj del, ki jih povezuje rdeča nit. Tako kot rdeča nit, starka, ki nese prazno steklenico v zabojnik, v filmski trilogiji Krzysztofa Kieślowskega *Tri barve* (Tri barve), so tudi v literaturi opusi ali pa posamezna dela avtorjev, ki jih povezuje rdeča nit, kot na primer pri Roaldu Dahlu, Janoschu, Christini Nöstlinger, Benu Pludri in še nekaterih.

Nemška pisateljica Holly-Jane Rahlens opisuje v prispevku *Ein Monster namens Plot* (Pošast z imenom Plot) svoje dileme med pojmom *plot in story* (zaplet in zgodba), ko snuje novo literarno delo. Na koncu ji vendarle uspe, kot če bi šivala, iz velikih in majhnih vbodov

narediti lepo novo obleko. Pisateljica je leta 2003 prejela Deutscher Jugendliteraturpreis za mladinski roman *Prinz William, Maximilian Minsky und ich* (Princ William, Maximilian Minsky in jaz), po katerem je bil posnet tudi film.

V prispevku *Massgeschneidert* (Ukrojeno po meri) piše nemška pisateljica Kirsten Boie o izzivih, zgodbah, snovi, temah in motivih, ki jo vodijo, ko piše za bralce določene starostne skupine. Zaveda se, da vsak pisatelj, ko piše za določeno starostno stopnjo, piše po svojih nagibih, težko pa je reči, kateri način je tisti čisto ta pravi.

H kreacijam iz blaga sta pravljico pristopili Michaela Weiss s celostransko ilustracijo in Tamara Bach z zgodbo *Schnittmuster* (Kroj). V prispevku *Literarische Illustration* (Literarna ilustracija) se je Michaela Weiss razgovorila v pogovoru s Silke Rabus in veliko povedala o svojem delu, knjižni ilustraciji.

V pogovoru s Petrom Rinnerthalerjem v prispevku z naslovom *Der rote Faden im Sachbuch* (Rdeča nit v poučni knjigi) predstavi strokovnjakinja za poučno literaturo Bettina Deutsch-Dabernig po njenem mnenju nekaj najboljših poučnih knjig zadnjega časa in poudari njihove kvalitete, zaradi katerih so tudi dobro sprejete pri bralcih. Izbirala je med poučnimi knjigami, ki so prejele ali bile nominirane za najpomembnejše nagrade za mladinsko literaturo v Avstriji in v Nemčiji.

V prispevku *Harry Potter und die Flut der Mittelmässigkeit* (Harry Potter in poplava povprečnosti) opozarja knjigarka Sandra Rudel na preusmeritev nemških založb iz kvalitete v kvantiteto, v kar konfekcijsko produkcijo mladinskih knjig. Še 1997, v letu pred nemško izdajo Harryja Potterja, je izšlo v Nemčiji 3090 mladinskih knjižnih novitet, dvajset let pozneje pa izide preko 8000 novih naslovov. Založbe, ki so imele prej vsaka svoj jasen program, so se v želji po

izdaji uspešnic posplošile, za njihove izdaje je postalo pomembno, da zablestijo, pa čeprav le za kratek čas.

Jana Sommeregger v prispevku *Pink* (Rožnato) opiše množično uporabo rožnate barve, ki je prevladala ne le kot barva oblačil za deklice. Industrija jo je razširila tudi na kozmetiko, prehrano, pohištvo, elektroniko, časopise, filme in tudi knjige. Kar je bilo prej preprosto za otroke, je sedaj ločeno po spolu, torej za deklice ali pa za dečke. Različnost je vidna že v zunanji podobi in v vsebini knjige. Je pa že opaziti, da se stvari spreminjajo in nekatere založbe ne želijo več ločevati otrok po spolu, ampak želijo s svojimi izdajami doseči z zanimivimi vsebinami otroke obeh spolov. In roza zadnja leta postaja barva, ki se je zavestno poslužujejo protestniki, politični aktivisti, ne glede na spol. Tudi ime Roza, pri čemer se spomnimo na Roso Parks ali na Roso Luxemburg, nosijo tudi v literaturi, v številnih slikanicah in knjigah za otroke, zanimive in samozavestne knjižne junakinje.

Elisabeth von Leon analizira v prispevku *Tapetenwechsel* (Menjanje tapet) nekaj filmov, ki so nastali kot priredbe mladinskih literarnih del. Pozornost je usmerila na to, koliko se je priredba na platno držala literature in koliko se je od nje oddaljila z upoštevanjem pravil literarnega in filmskega jezika.

Tudi v mladinski literaturi so dela, ki opisujejo goloto. Christina Pfeiffer-Ulm je za prispevek *Nackt* (Gol) izbrala nekaj knjig, v katerih je golota tako v tekstu kot v ilustraciji lahko prikrita na najrazličnejše načine ali pa odkrito prikazana, pa naj gre za biblijski tekst o Adamu in Evi ali za Andersenova *Cesarjeva nova oblačila* ali pa za sodobne zgodbe.

Ingrid Tomkowiak v prispevku *Präsenz des Stofflichen* (Navzočnost snovnega) pokaže na pomen materialnosti v animiranih filmih. Že od začetka je animiran film povezan z ročnim delom.

Sem sodijo risanje, slikanje, rezanje, gnetenje, šivanje, pletenje, sestavljanje. Materiali, kot so papir, karton, celuloz, silikon, blago in volna, so vidni del scene. Asociacijo na ročno izdelavo s pristnimi in otipljivimi stvarmi ter draž improvizacije zasledimo tudi v računalniško animiranih filmih.

Rolf Erdorf prevaja iz nizozemščine v nemščino tudi mladinsko literaturo. V prispevku *Von innen her die Form wiedererschaffen* (Iz notranjosti znova do oblike) opiše svoje prevajanje poezije, pri čemer je pozoren na to, da se sam poglubi in upošteva notranje občutke pesnika, ko je ustvarjal poezijo.

Avstrijski pisatelj Heinz Janisch pa je v prispevku *Mein Notizbuch und ich. Eine komplizierte Beziehung* (Moja beležnica in jaz. Zapleten odnos) pristržno opisal svojo odvisnost od beležnice.

Med številnimi predstavitvami novjših mladinskih knjig je tudi lepa bera poučnih, med njimi tudi knjiga Karoline Kuhla *Fake News* (Lažne novice), ki je izšla leta 2017 pri založbi Carlsen iz Hamburga. Franz Derdak jo priporoča v branje ne le mladim, ampak tudi odraslim.

V drugi številki so osrednji prispevki ubrani na avtobiografije in biografije. V prvem prispevku *Was heisst ich für die Generation Selfie?* (Kaj pomeni jaz selfi generaciji?) predstavi in pojasnjuje Beate Grossegger, predsednica Inštituta za raziskovanje mladinske kulture na Dunaju (Institut für Jugendkulturforschung) številne možnosti družbenih omrežij, v katere se vključujejo mladi, da bi predstavili sebe, in to tako, da bi izstopali iz povprečja.

Strnjen pregled pisanja biografij in avtobiografij skozi zgodovino poda Birgit Dankerk v prispevku *Biographie schreiben* (Pisati biografijo). Pri tem posveča pozornost družbenim spremembam in potrebam časa, kar je vplivalo na

pisanje življenjepisov tako pri izbiri oseb kot pri načinu pisanja, ki danes zahteva resničnost in preverjanje podatkov. Z nekaj izbranimi knjižnimi primeri pokaže uspešne sodobne biografije in avtobiografije, ki so namenjene današnji mladi generaciji.

Simone Kreamsberger je za svoj prispevek *Her Story* (Njena zgodba) izbrala nekaj zanimivih novjših biografij žena, ki so namenjene mladim bralcem. Lahko so to biografije posameznic, kot na primer biografija o Astrid Lindgren Agnes-Margrethe Bjorvand & Lise Aisato *Astrid Lindgren. Ihre fantastische Geschichte* (Astrid Lindgren. Njena fantastična zgodba. 2018) in več biografij o Malali Yousafzai. Lahko pa so v eni knjigi zbrane biografije več izjemnih žensk, znanstvenic, raziskovalk, političark, umetnic, ki so se izkazale na svojih področjih, kot v knjigi Kate Pankhurst *Fantastically Great Women Who Changed The World* (Fantastične velike ženske, ki so spremenile svet. 2016) in v knjigi Luise Berg-Ehlers *Berüimte Kinderbuchautorinnen und ihre Heldinnen und Helden* (Slavne mladinske pisateljice in njihove junakinje in junaki. 2017) in v še nekaj drugih knjigah.

Francoski ilustrator Benjamin Lacombe je s svojim posebnim likovnim izrazom dal tudi poseben pečat biografijam. O nekaterih Lacombovih slikaniških mojstrovinah, v katerih je prikazal zanj pomembne detajle, ki osvetljujejo značaj osebe in čas v katerem je živela, in ki naj bi, celo na malo nenavaden način, pritegnili pozornost bralcev in jim pomagali razumeti osebo, ki ji je posvečena knjiga, piše Christina Pfeiffer-Ulm v prispevku *(Ab-) Bilder des Lebens* (/Od-/slikave življenja).

V zadnjih desetletjih se je prav v stripu pojavilo opazno veliko število avtobiografij. Kako so sami sebe predstavili nekateri vidni avtorji stripov, kot so Justin Green, Robert Crumb, Art Spiegelman

in Lynda Barry, vsi iz ZDA, David B. (Beauchard) iz Francije, in Birgit Weyhe in Magdalena Kaszuba, obe iz Nemčije, opiše Martin Reiterer v prispevku *Mein gezeichnetes Ich* (Narisani Jaz).

O svojem pristopu k ustvarjanju biografskih stripov je v pogovoru s Petrom Rinnerthalerjem spregovoril Reinhard Kleist, eden najpomembnejših avtorjev stripov v Nemčiji. V naslovu prispevka *Cave, Cash, Castro, Samia & ich* so ime-na oseb, katerim je posvetil svoje delo. To so avstralski glasbenik Nick Cave, ameriški country pevec Johnny Cash, kubanski politik Fidel Castro in somalijska atletinja Samia Jusuf Omar. Njegov opus izdanih in nagrajenih stripov, tudi biografskih, je še obsežnejši, snuje pa tudi že nove.

Biografska ali pa avtobiografska pripoved je lahko podkrepljena in dokumentirana s fotografijami. V nekaterih primerih je kombinacija fotografij in ilustracij, ki kot dokumenti in kot likovna govorica obogatijo zgodbo. V prispevku *Das ist eine alte Geschichte!* (To je stara zgodba!) opiše Silke Rabus nekaj slikanic, v katerih imajo pomembno mesto fotografije.

Nemška pisateljica Stefanie Höfler se v prispevku *Ich, ich und noch mal ich?* (Jaz, jaz in še enkrat jaz?) pogovarja s svojimi radovednimi knjižnimi junaki, pri čemer se razkrije, da je vsakemu od njih dala del sebe ali pa vsaj to, kar si je želela, da bi bila.

Nemški pisatelj Nils Mohl je za svojo knjigo iz leta 2011 *Es war einmal Indianerland* (Nekoč je bila to dežela Indijancev) prejel leta 2012 Deutscher Jugendliteraturpreis. Po knjigi je bil leta 2017 posnet film, pri katerem je bil sam tudi soavtor scenarija. Osebo izkušnjo avtorja teksta in soavtorja scenarija pri prenosu tega literarnega dela na film ter moč izraza v literarnem jeziku in moč izraza v filmskem jeziku je opisal v prispevku *Traumlandschaften mit*

Kopfkinofiguren (Sanjske dežele z umišljenimi liki).

Za nagrado Österreichischer Kinder- und Jugendbuchpreis 2018 je kandidiralo 61 knjig. Slike naslovnice štirih knjig, ki so nagrado prejele, in desetih knjig iz ožjega izbora so objavljene na notranji strani platnic. V reviji so recenzije glavnih nagrajenk.

O nagrajeni knjigi avstrijske pisateljice Sarah Michaelae Orlovský *ich #wasauchimmerdasheissenmag* (jaz #karkoližetopomeni. Innsbruck/Wien: Tyrolia, 2017) piše več recenzentov. Zgodba o petnajstletni deklici, ki si zastavlja vprašanja o sebi in svoji prihodnosti, se optimistično konča z njenim spoznanjem, ko dobi sestrico. Jana Sommeregger uporabi v prispevku *Lebenslänglich* (Vse življenje) to knjigo ob razmišljanju o dolžini (avto-)biografskih tekstov.

Z vprašanji mladih, ki si jih zastavljajo sami sebi pri iskanju svoje identitete, se sooča kar nekaj mladinskih knjig. Raznolikost jim omogočajo nekateri aspekti, kot so pripoved v prvi osebi, časovna distanca, zanesljivost pripovedovalca. Daniela Frickel in Thomas Mayerhofer sta to prikazala z analizo štirih novejših knjig, med njimi tudi nagrajene knjige *ich #wasauchimmerdasheissenmag* v prispevku *Wer bin ich – und warum bin ich, wie ich bin?* (Kdo sem – in zakaj sem, kot sem?).

Heidi Lexe poudari v prispevku *Papertown und Staycation* (Papirnato mesto in Brez počitnic) pomembno vlogo zapiskov pri odkrivanju in razpoznavanju osebe. Kot primera navede knjigi: *Margos Spuren* (Margine sledi, v originalu: *Paper Towns* (Lažna mesta) avtorja Johna Greena in *ich #wasimmerdasau-chheissenmag* avtorice Sarah Michaelae Orlovský.

O drugi nagrajeni knjigi *Die Stadt war nie wach* (Mesto ni bilo nikoli budno. Wien: Zaglossus 2017) pisateljice Lilly

Axter, ki je namenjena bralcem od 14. leta naprej, in govori o prijateljstvu treh deklet in dveh fantov, med katerimi pride do problemov, ki lahko to prijateljstvo skrhajo, piše Franz Lettner v prispevku *5 mal 1 macht ALLE FÜNF* (5 krat 1 da PETORKO).

Tretja nagrajena knjiga je delo *Tintenblaue Kreise* (Kot črnilo modri krogi. Wien: Luftschacht 2017) Michaela Roherja. O knjigi se z avtorjem pogovarja Klaus Nowak v prispevku *Con un accento Italiano, si?* (Z italijanskim poudarkom, ja?). Pogovoru v prispevku *Ein bisschen speziell* (Nekoliko posebno) doda še svoje mnenje o knjigi: to je zgodba o ljubezni in zgodba o mobingu in je namenjena bralcem od 12. leta starosti dalje.

O četrti nagrajenki, slikanici *Duhuu? Hast du mich lieb?* (Tiii? Me imaš rad? Innsbruck/Wien: Tyrolia 2017) avtoric Gabi Kreslehner in Verene Ballhaus, namenjeni bralcem od 3. leta dalje, piše Christina Pfeiffer-Ulm. Odgovor na vprašanje iz knjige je preprost: ja. In to vedno in ob vsaki priliki.

Prvi dobitnik nagrade za otroško poezijo, imenovano po avtorju Josefu Guggenmosu, je nemški pesnik in pisatelj Arne Rautenberg. Nagrado je prejel za pesniško zbirko *unterm bett liegt ein skelett gruselgedichte für mutige kinder* (pod posteljo leži okostnjak shrbljive pesmi za pogumne otroke) z ilustracijami Nadie Budde. V prispevku *Warum die Dinge so sind wie sie sind* (Zakaj so stvari take kot so) s Franzem Lettnerjem razpravljata o nagradah, o literarnih srečanjih z otroki, o poeziji za otroke in o pomembni vlogi humorja v otroški poeziji.

Med novejšimi mladinskimi knjigami, ki so predstavljene v tej številki, je več otroških in mladinskih knjig z biografsko vsebino.

Malo pred izdajo **tretje številke** so v uredništvu izvedeli za smrt ene

najuglednejših in najpomembnejših avstrijskih mladinskih pisateljic Christine Nöstlinger.

Avtorji prispevkov se v tej številki posvečajo temi, ki je prisotna tudi v mladinski književnosti in ki opisuje končnost nekega obdobja, končnost medsebojnih odnosov. Končnost je povezana s predhodnim odštevanjem (countdown), ki ga še posebej spremljamo od startov vesoljskih raket in je konec odštevanja pravzaprav pomenil nek nov začetek za človeštvo. Danes ta optimizem slabi, zaradi segrevanja zemlje pomeni odštevanje približevanje koncu.

Anna Stemmann je za svoj prispevek *Abzählen, runterzählen, hinerzählen* (Preštevovanje, odštevanje, štetje) izbrala nekaj knjig, od slikanic do knjig, ki so namenjene mladostnikom, v katerih so dogodki v zgodbah povezani s štetjem. Lahko je to zgodba o potovanju več prijateljev, ki pa se med potovanjem izgubljajo, lahko je zgodba o doživljajsko bogatih, od starša odmerjenih desetih minutah, ko mora knjižni junak biti v postelji, lahko je preštevovanje pacientov in čakanje, da boš na vrsti pri zdravniku, lahko je štetje nekoga, ki čaka, pa niti ne ve, na kaj čaka.

Alexander Pommer je za svoj prispevek *Mein Avatar und ich* (Moj Avatar in jaz) izbral in opisal nekaj knjig za mladostnike, v katerih igrajo računalniške igre osrednjo vlogo in v katerih so junaki razpeti med virtualnimi avanturami in resničnim življenjem.

Distopija je v knjigah za mladostnike že nekaj let dobro bran žanr. Pojavlja pa se vse pogostejše tudi v slikanicah, ki so vendarle namenjene najmlajšim bralcem, čeprav se uveljavljajo tudi kot literatura za bralce vseh starosti. Claudia Sackl je v svojem prispevku *Apokalypse im Bilderbuch* (Apokalipsa v slikanici) predstavila nekaj knjig z distopično vsebino. Knjigo Shauna Tana *Izgubljena stvar* opredeli kot socialno distopijo, knjigo

Torbena Kuhlmann *Maulwurfstadt* (Mesto krtov) in knjigo Helen Ward in Marca Crasteja *Varmints* (Malopridnež) pa kot ekološko distopijo. Izrazno moč nosi likovni del.

Postapokaliptični čas je za vse, ki jih pa ni ostalo veliko, izjemno težak in mučen. V razmerah, ko vsakdo skrbi le za svoje preživetje, je težko komu zaupati, ni solidarnosti, ni povezovanja, prijateljstev se raje ne sklepa, mladi, ki ne vedo, kakšen je bil svet njihovih staršev, ki ne obstaja več, se še težje znajdejo. Manuela Kalbermatte je v prispevku *Von der Liebe in der Endzeit* (O ljubezni ob koncu sveta) zbrala in predstavila nekaj del, ki opisujejo čas po veliki katastrofi.

O knjigah, v katerih zgodba temelji na situaciji, kjer se mladi junak ali junakinja srečata z nasprotnikom, ki uničuje, s samo smrtjo, in jo skušata premagati, piše Christina Pfeiffer-Ulm v prispevku *Ich bin Feuer, ich bin der Tod* (Sem ogenj, sem smrt).

V mladinski literaturi se pojavljajo tudi vsebine, ki opisujejo amok situacije. Heidi Lexe je za prispevek *Sechs Minuten und zwanzig Sekunden* (Šest minut in dvajset sekund) izbrala nekaj knjig in filmov, ki opišejo morilske pohode in posledice, še posebej preživelih, ki so jih grozljivi dogodki zaznamovali za vselej, in zgodbe, ki opišejo posameznika pred njegovim pobesnelim strahotnim dejanjem.

V prispevku z naslovom *Aus. Ende. Schluss.* (Končano. Konec. Zaključek.) je Klaus Nowak izbral in komentiral zanimiv pregled zaključnih stavkov v nekaterih literarnih zgodbah. Stavki, ki zgodbo zaključujejo, so za bralca lahko sprejemljivi, lahko ga presenetijo, celo razjezijo, lahko pa pustijo zgodbo odprto, brez jasnega konca.

Peter Rinnerthaler obravnava v prispevku *Zurück ... zum Start?!* (Nazaj ... k začetku?!) nekaj slikanic, med njimi tudi priljubljene slikanice iskalnice (die

Wimmelbücher), ki so namenoma kreirane tako, da spodbujajo otroke, naj jih, ko pridejo do konca, znova in znova preberejo in pregledajo od začetka do konca. Nekaj slikanic na zadnji strani kar direktno nagovori otroka ali tistega, ki otroku knjigo bere, s stavkom *Se enkrat!* ali *Začni znova.*

Nemška ilustratorica Miriam Zedelius v pogovoru s Franzem Lettnerjem govori o svojem delu, o sodelovanju s pisatelji, s katerimi skupaj ustvarja knjigo, o svojem odnosu do mladih bralcev in kaj jim želi sporočiti, kadar je sama ustvarjalka zgodbe in ilustracije. Meni, da naj bi bila slika nekaj več kot le odslikava, naj bi opazovalca kot neke vrste skrivna vrata popeljala v brezmejen svet njegove fantazije. Ta njena misel je tudi naslov prispevka *Welt ohne Seitenrand* (Svet brez stranskega roba). Večkrat nagrajena umetnica je v reviji predstavljena tudi z eno od svojih ilustracij na celotni drugi strani revije.

Revija 1001 knjiga praznuje 20-letnico obstoja. Vsebinska **četrte številke** je posvečena temu jubileju. Glavni urednik revije Franz Lettner v uvodniku predstavi sodelavce, ki prispevajo svoj delež pri vsebinskem delu revije, in sodelavce, ki omogočajo, da revija izide štirikrat na leto. Sicer pa je tokratna številka revije številka seznamov, in to domišljenih in zanimivih.

S prvim člankom *Listen lesen* (Branje seznamov) nas Agnes Blümer povede v poetiko literarnih seznamov v knjigah za otroke in mladino. Sezname se pojavijo v poeziji za otroke, sezname so v slikanicah, tudi v iskalnicah, sezname, ki so v zgodbah za mlade, odkrivajo svet reda ali pa nereda, pa tudi stisko mladih.

Med več kot 40 seznamami, ki so jih pripravili sodelavci magazina, so: – naj črke za ABC knjigo, – naj slušne knjige, – naj pesmi iz mladinskih filmov, – naj literarne knjižničarke in knjižničarji, – naj

biografije, – naj poučne knjige, – naj pretkani junaki, – naj stripi, – naj otroška poezija, – naj knjige Christine Nöstlinger itd.

Na prestižni drugi strani magazina objavlja nemška pisateljica Tamara Bach seznam tridesetih razlogov, zakaj ima najboljši poklic na svetu.

Med predstavitvami novejših knjig za otroke in mladino nam Franz Lettner priporoča nekaj knjig poezije za mlade, saj poezija sodi v naš vsakdan, kot je naslovil svoj prispevek *Poesie gehört in den Alltag*. V prispevku poroča o srečanju avstrijskih in nemških pesnic in pesnikov v Mednarodni mladinski knjižnici v Münchnu leta 2016. Namen srečanja, z motom *Mehr Gewicht fürs Kindergedicht* (Več teže otroški poeziji),

je bil, da spesnijo nove pesmi in jih v živo predstavijo publiki. Leto kasneje so bile pesmi obogatene z ilustracijami in nastala je antologija *Ein Nilpferd steckt im Leuchtturm fest* (Povodni konj tiči v svetilniku). Kako pa naj otroška lirika postane del vsakdanjika? Ena od možnosti je tedenski koledar otroške poezije, ki ga od leta 2011 izdaja Mednarodna mladinska knjižnica in ki predstavlja pesmi v originalnem jeziku in v prevodu in pripadajoče ilustracije iz vsega sveta.

Franz Lettner objavlja tudi ime dobitnika nagrade Josefa Guggenmosa za poezijo za otroke 2018. Nagradenec je avstrijski pesnik Michael Hammer-schmidt.

Tanja Pogačar

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

Tina Bilban, doktorica znanosti, raziskovalka, literarna kritičarka, urednica, prevajalka in avtorica; njeno delo se vseskozi odvija na preseku sodobne znanosti, filozofije in literature

Meta Cerar, prevajalka

Andreja Erdlen, dr. literarnih znanosti, pravljíčarka, bibliotekarka v Mariborski knjižnici

Mateja Gomboc, pisateljica, prevajalka, avtorica učbenikov za slovenski jezik in publicistka; zaposlena kot profesorica slovenščine na Škofíjski klasični gimnaziji v Ljubljani

Larisa Javernik, mag. primerjalne književnosti, doktorska študentka literature, književnica in kritičarka

Igor Karlovšek, pisatelj, scenarist in odvetnik

Gaja Kos, dr. literarnih znanosti, mladinska pisateljica, literarna kritičarka, prevajalka, publicistka, urednica

Jana Kolarič, pisateljica, pesnica, dramatičarka, lektorica in prevajalka

Marko Kravos, pesnik in pisatelj, prevajalec, esejist, predsednik Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS, letošnji Schwentnerjev nagrajenec

Feri Lainšček, pisatelj, pesnik, dramatik, scenarist, avtor filmskih predlog

Vinko Möderndorfer, pisatelj, pesnik, dramatik, esejist, gledališki, radijski, filmski in televizijski režiser

Sabina Fras Popovič, dr. bibliotekarstva, vodja Centra za spodbujanje bralne pismenosti v Mariborski knjižnici, predsednica Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, asistentka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete v Ljubljani

Petra Potočnik, strokovna sodelavka Društva Bralna značka – ZPMS in nacionalna koordinatorica NMSB 2019

Tatjana Pregl Kobe, umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka (posebno pozornost že desetletja namenja slovenski knjižni ilustraciji), esejistka, pesnica, pisateljica, publicistka

Andrej E. Skubic, pisatelj in prevajalec

Tatjana Tratnik Pogačar, upokojena bibliotekarka, prva predsednica Slovenske sekcije IBBY

Janja Vidmar, pisateljica in scenaristka

Barbara Zorman, doktorica literarnih znanosti, docentka za področje književnosti na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem, publicistka

NAVODILA AVTORJEM

Rokopise, ki so namenjeni objavi v reviji *Otrok in knjiga*, avtorji pošljejo na naslov uredništva: **Otrok in knjiga, Mariborska knjižnica, Rotovski trg 6, 2000 Maribor.**

Za stik z urednico lahko uporabijo tudi el. naslov: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si

Avtor naj besedilo obvezno priloži ime institucije, na kateri dela, in svoj domači ter elektronski naslov.

Če rokopis ni sprejet, urednica avtorja pisno obvesti.

Ob izidu revije dobi avtor 1 izvod revije in avtorski honorar.

Tehnični napotki:

Prispevki za revijo *Otrok in knjiga* so napisani v slovenščini, izjemoma po dogovoru z uredništvom v tujem jeziku. Pričakuje se, da so rokopisi, namenjeni objavi v reviji, jezikovno neoporečni in slogovno ustrezni. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole, tj. 45.000 znakov, drugi prispevki pa naj ne presegajo 10 strani (20.000 znakov). V rubriki Polemika bomo objavili samo prispevke v obsegu do 5000 znakov. Razprave morajo imeti sinopsis (do 300 znakov) in povzetek (do 2000 znakov oz. do 1 strani). Sinopsisi bodo objavljeni v slovenščini, povzetki pa v angleščini (za prevod lahko poskrbi uredništvo). Rokopis je potrebno oddati v dveh na papir iztisnenih izvodih (iztis naj bo enostranski, besedila naj bodo napisana v enem od popularnih urejevalnikov besedil za okensko okolje, v pisavi Times New Roman, velikost 12 pik z eno in pol medvrstičnim razmikom na formatu A4. Naslov članka in naslovi ter podnaslovi poglavij (zaželeno je, da so daljši članki smiselno razčlenjeni) naj bodo napisani krepko.

Citati med besedilom so označeni z narekovaji. Daljši navedki (nad pet vrstic) naj bodo odstavčno ločeni od drugega besedila (navednice tedaj niso potrebne) v velikosti pisave 10 pik. Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v poševnem oklepaju; na začetku in na koncu citata tropičja niso potrebna. Opombe niso namenjene citiranju literature, njihovo število naj bo čim manjše. Navajajo se tekoče. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločilom. Literatura naj se navaja v krajši obliki samo v oklepaju tekočega besedila, in sicer takole: (Saksida 1992: 35). V seznamu literature navedek razvežemo

za knjigo:

Igor Saksida, 1992: *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

za del knjige:

Niko Grafenauer, 1984: Ko bo očka majhen. V: Jože Snoj: *Pesmi za punčke in pobe*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

za zbornik:

Boža Krakar Vogel (ur.), 2002: *Ustvarjalnost Slovencev po svetu. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

za članek v reviji:

Alenka Glazer 1998: O Stritarjevem mladinskem delu. *Otrok in knjiga* 25/46. 22–30.

V opombah so enote bibliografske navedbe med seboj ločene z vejicami:

Igor Saksida, *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992, 35.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj so postavljeni ležeče. Zbirka je v oklepaju tik pred navedbo strani, založba se pri knjigah starejšega datuma opušča, prav tako tudi krajšava str. za stran. Pri zaporednem navajanju več del istega avtorja v seznamu literature ali navedenk namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 2003a, 2003b. Bibliografske navedbe naj bodo enotne.

VSEBINA

OKO BESEDE 2019

Marko Kravos, <i>Starši v pisavi za otroke</i>	7
Barbara Zorman, <i>Nihče nima tako hude mame!</i> <i>Podobe mater in očetov v slovenskih mladinskih besedilih</i>	10
Larisa Javernik, <i>Liki staršev v izvirnih slovenskih otroških</i> <i>slikanicah zadnjega desetletja</i>	28
Mateja Gomboc, <i>Očetje in sinovi v mladinski književnosti</i>	39
Andreja Erdlen, <i>Vloga staršev v sodobni družini</i>	48
Jana Kolarič, <i>Ko je bog oče odsoten</i>	62
Sabina Fras Popovič, <i>Lik staršev ali Model, ki bere,</i> <i>knjigo le drži v roki ali pa sploh ne bere</i>	74

VEČERNICA 2019 ZA LETO 2018

<i>Večernica 2019 za leto 2018</i>	85
<i>Utemeljitev žirije za nagrado</i>	85
<i>Dosedanji nagrajenci</i>	86
Petra Vidali, <i>Pomaga, če sočustvuješ z otroki</i> (pogovor z Andrejem E. Skubicem)	87
Petra Vidali, <i>Prihodnost se skriva v sočutju</i> (pogovor z Janjo Vidmar)	89
Petra Vidali, <i>Bil je skrajni čas za Ne</i> (pogovor s Ferijem Lainščkom)	91
Petra Vidali, <i>Lahkotno za bralca, za Andreja pa težka mora</i> (pogovor z Vinkom Möderndorferjem)	94
Petra Vidali, <i>Moj junak noče več med gladiatorje</i> (pogovor z Igorjem Karlovškom)	97

JUBILEJI

Tatjana Pregl Kobe, <i>Resnični svet v pravljicnih podobah.</i> <i>Ob osemdesetletnici Jelke Reichman</i>	100
--	-----

ODMEVI NA DOGODKE

Tina Bilban, <i>Zgodbe staranja</i>	110
Petra Potočnik, <i>21. Evropska konferenca o pismenosti</i>	113

OCENE – POROČILA

Gaja Kos, <i>Vsi otroci pridejo iz trebuha, ampak ... (Ana Kalin: Nala)</i>	115
Tanja Pogačar, <i>1000 und 1 Buch 2018</i>	116

<i>Avtorji v tej številki</i>	123
-------------------------------------	-----

<i>Navodila avtorjem</i>	125
--------------------------------	-----

CONTENTS

OKO BESEDE 2019

Marko Kravos, <i>Characters of parents in contemporary children's literature</i>	7
Barbara Zorman, <i>Representation of fathers and mothers in the Slovene children's literature, published between 1950 to 2013</i>	10
Larisa Javernik, <i>Parents in the original Slovene children's picture books of the last decade</i>	28
Mateja Gomboc, <i>Fathers and sons in contemporary children's literature</i>	39
Andreja Erdlen, <i>The role of parents in contemporary family</i>	48
Jana Kolarič, <i>When Father God is absent</i>	62
Sabina Fras Popovič, <i>The character of parents or a model that reads, only holds book in his hands or does not read at all</i>	74

VEČERNICA AWARD

<i>Večernica award 2019</i>	85
<i>The jury's argumentation of the award</i>	85
Petra Vidali, <i>It helps if you sympathize with children</i> (interview with Andrej E. Skubic)	87
Petra Vidali, <i>The future is hidden in sympathy</i> (interview with Janja Vidmar)	89
Petra Vidali, <i>It was high time for No</i> (interview with Feri Lainšček)	91
Petra Vidali, <i>Easy for the reader, a nightmare for Andrej</i> (interview with Vinko Möderndorfer)	94
Petra Vidali, <i>My hero doesn't want to be among gladiators anymore</i> (interview with Igor Karlovšek)	97

JUBILEES

Tatjana Pregl Kobe, <i>Real world in fairy-tale images. At the 80th anniversary of Jelka Reichman</i>	100
--	-----

RESPONSES TO EVENTS

Tina Bilban, <i>Stories of ageing</i>	110
Petra Potočnik, <i>21st European conference on literacy</i>	113

REPORTS – REVIEWS

Gaja Kos, <i>All children originate from belly (Ana Kalin: Nala)</i>	115
Tanja Pogačar, <i>1000 und 1 Buch 2018</i>	116

<i>Journal authors</i>	123
------------------------------	-----

<i>Guidelines for contributors</i>	125
--	-----

OTROK IN KNJIGA

105

Glavna in odgovorna urednica
Darka Tancer-Kajnih

Revijo je s finančno podporo Javne agencije za knjigo
založila Mariborska knjižnica

Za Mariborsko knjižnico
direktorica Dragica Turjak

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

OTROK IN KNJIGA	MARIBOR 2019	LETNIK 46	ŠT. 105	STR. 1–132
-----------------	--------------	-----------	---------	------------